

ЛЕЗГИ Газет

**Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чIал хуьх!**

1920 – йисалай акъатзава

N 33 (11042) хемис 18–август, 2022–йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Дагъустан - аграрийрин макан

Дагъустандин халкъдин майишатдин университетда 16-августдиз “Дагъустандин агропромышленный комплексдин жележгдин мумкинвилер” темадай конференция кьиле фена. Мярекатда республикадин ва федеральный властдин органрин, региондин шегьеррин ва районрин векилри, экспертри, алумри, республикадин дагълух районрин аграрийрини иштиракна.

Дагъустан Республикадин Кьил Сергей Меликован теклифдалди конференция РД-дин Гьукуматдин Председатель Абдулмуслим Абдулмуслимова ачухна.

Конференциядив эгечIдалди вилик А.Абдулмуслимов Дагъустандин хуьруьн майишатдин суьрсетдин выставкадал фенвай.

Аграрийрин конференция Россиядин Федерациядин хуьруьн майишатдин министр Дмитрий Патрушеван тебрикдин гафарилай гатлунна. Ада лагъана: “Гьурметлу Абдулмуслим Мухудинович, гьурметлу дустар!

Россиядин Федерациядин аграриядин регионрикай, адет яз, Дагъустан Республика лап кар алайбурук акатзава. Чи уьлкведа ва гьакI адалай къецени Дагъларин уьлкведин уьзумчивилин, малдарвилин, магьсулдарвилин суьрсетдикай хабар ва адахъ еке игътияж ава.

Гьа са вахтунда кьейд авун лазим я хьи, жележегда мадни вилик фин патал республикадин АПК-дин мумкинвилер чехибур я. Абурукай, алай аямдин технологияр ишлемишуналди, техникадин рекъий модернизация авуналди, карханайрин менфятлувал хкажуналди, виниз тир еридин суьрсет гьасилуналди ва гьакIни арадал гьизвай суьрсет маса гудай цийи

базарар, алишверишдин майданар ачухуналди менфят къачуна кланда. Умудзава хьи, конференцияди и месэляяр вилик тухуз ва уьмуьрдиз кечирмишиз куьмек гуда.

Важиблуди ам я хьи, кьенин мярекят федеральный властдин органрин векилрин, Дагъустан Республикадин руководстводин, чкадин самоуправленидин органрин, агропромышленный организационин иштираквал аваз кьиле физва. Анжах АПК-дин вири хилери санал кIвалахун тешилаила, чавай алай девирдин истемишунриз жаваб гудай, хуьруьн майишатдин суьрсет гьасилдай менфятлу къурулуш арадал гьиз жедда. Квез гьиле къазвай гьар са кар агалкъунралди кьилиз акъуддай ашкъи ва къуватар хуьрай”.

Идалай гуьгуьниз А.Абдулмуслимова республикадин хуьруьн майишатдин агалкъунрикай ва жележгдин мумкинвилерикай суьгьбетна. Ада кьейдна хьи, конференция РД-дин Кьил Сергей Меликован тапшургуьдалди тешилнава.

“Им чна кьиле тухузвай вад лагъай конференция я. Кье залда Дагъустандин аграриядин къурулуш вилик тухунихъ галаз алакьалу саки вири ксар ава. Конференциядин нетижайриз килигна, талукъ тир резолюция къабулда ва ана мярекятдин иштиракчийрин вири теклифар, меслятар кьейдда. Гьавилияй виридавай конференцияда активвилелди иштиракун тIалабзава”, - лагъана премьерди.

А.Абдулмуслимова кьейд авурвал, агропромышленный комплекс важиблу хел я. Ада республикадин экономикада ва агъалийрин уьмуьрда кьетIен чка къазва. “Са рахунни алач, Дагъустан аграриядин республика я. Идан гьакьиндай хейлин делилри, рекъемри шагьидвалзава.

Республикадин валовой продукт гьасилунай АПК-дал 18 процент гьалтзава. Хуьрера агъалийрин 55 процент яшамш жезва. Россиядин регионрин арадани, хуьруьн майишатдин продукция гьасилунал гьалтайла, Дагъустанди кар алай чка къазва.

И хел мадни вилик тухун ва хуьруьн майишатдин продукция мадни гзаф акъудун патал Дагъустандихъ еке мумкинвилер ава. Иллаки алай вахтунда, къецепатан уьлквейри Россиядиз къадагъяр малумарнавайла, чи кIвалахдик мадни гьерекат кутуна кланзава. Инанмиш я, кье къабулдай къарарри чаз республикадин мумкинвилер менфятлувилелди ишлемишдай, арадал атанвай гьаларай лайхлувилелди экъечIдай, кьенепатан базарар бес къадарда суьрсетдалди таъминардай мумкинвал гуда”, - лагъана А.Абдулмуслимова.

РД-дин Гьукуматдин Председатель ишлемиш тийизвай чилерикайни рахана. “Дагъустан хуьруьн майишатдин чилер тимил авай региондик акатзава. РикIел хвена кланда хьи, чил маса са куьналдини звез ийиз тежедай девлет я. Дагъустандин гьар са агъалидал цазвай чилерин 0,15 гектар гьалтзава. Россиядин юкьван дережадин делилрив гекьгайла, им са шумуд сеферда тимил я. Мадни лагъайтIа, агъалийрин къадар артух жердавай гьар са касдал гьалтзавай чилин къадарни тимил жезва.

Суал арадал къевезва. Тебиатди ганвай и девлетдив чун кьайгударвилелди эгечIазавани? Жаваб сад я: - ваь. Бязи чкайра чилив лап инсафсузвилелди эгечIзава. Имни чкадин органар чилиз

▶ 2

Нумрадай клела:

СИЯСАТ

ТакIанвиллин бинеда вуч ава?

Тарихдин делилри успатзавайвал, Урусатдиз къевезвай европавияр винелай чеб хъсанбур, регъимлу, урусриз куьмек гузвайбур, пешеяр, крар чирзавайбур хьиз къалуриз алахъзавайтIани, рикIяй абуру урусрин ацукьун-къарагъун, дин, яшайишни негъзавай.

▶ 4

ТАРИХ

Алпандин ахлакъдин пуд дестек

Кавказдин Албания (Алпан) Дагъустандин чIехи пай халкъарин къадим уьлкве тир. Адан тIвар тарихдин дерин къатара, женгериз, гьужумриз, гьалибвилериз талукъ сур чешмейра гьатнава. Албанияда ватанпересвал, кьунши халкъарихъ галаз дуствал хуьн вине къазвай, чIехи бубайрин, алатай девирдиз гьурметзавай ва умудар кваз жележегдиз килигзавай.

▶ 5

МЕДЕНИЯТ

Медениятдин къадир авайла...

Гилийрал клубдин цийи дарамат эцигуниз манийвал гудай касни авач. Республикадин культурадин министерстводи виликдай Халкъдин театр хьайи хуьре цийи дарамат эцигун анжах тебрик цийи жедай месэла яз гьисабзава. Райондин администрацияди и карда вичин мумкинвилериз килигай куьмекар гудайдал шак апач.

▶ 6

ОБРАЗОВАНИЕ

Жавабар жагьурдай вахт атанва

...Кьенин юкьуз Дагъустанда сифтегъан мектебра вири тарсар хайи чIалалди гузвай гьич са школани аман - хайи чIал ва литература анжах предметар хьиз гузва. Чурувални ам я хьи, абурун къадарни йисалай-суз тимил жезва. И кардин тахсирни асул гьисабдай мектебрин директоррин хиве твазва.

▶ 8

УЬМУЬР

Мурк юзана

Совещанидин кIвалахда иштиракай инженеррин гафаралди, тарихдин метлеб авай имарат хуьн патал сифте нубатда илимдинни проектдин документация гьазурна ва эцигуни кIвалахрив эгечIна кланзава. Минарани галаз жуьмя-мискIиндин дарамат цийикIа туькьур хуьвуниз, пешекаррин гьисабунралди, 5 миллион манат пул акъатда.

▶ 9

ХАБАРАТ

Савкъат хIанзамач

Украинада ва Европада бязи уьлквейра Советрин девирдин памятникар чукурунин нубатдин леле Донбасс хуьнин макьсадалди махсус серенжем кьиле тухуз эгечIайдалай кьупухъ пайда хъана. ИкI, 14-июлдиз Латвиядин гьукумдарри терг авун гьерек яз гьисабзавай Советрин военный 69 мемориалдикай ибарат сиягъ гьазурна.

▶ 12

Дагъустан - аграрийрин макан

1

талукъ месэлайрив дуьздаказ эгеч тийизвайвилляй я. Республикада 464,6 агъзур га цадай чилер ава. Абурукай 40,0 агъзур гектар ерли ишлемишзавач.

Ишлемиш тийизвай чилер гзафни - гзаф Табасаран (38,7%), Къурагъ (34,6%), Гумбет (33,2), Къаякент (30,8), Акуша (27,5), Цлунти (24,6), Буйнакский (24,2) районара ава.

Районрин администрациярин муниципальный чилерал гуьзчивалдай, абур менфятлудаказ ишлемишзавани, авачни чирдай вири ихтиярар ава. Амма, аквазвайвал, абуру и ихтияррикай менфят къачузвач.

ралди девлетлу я. Абуру чпи къазанмишзавайдалди хизанни хуьзва. Гзаф вахтара ксариз чпи гасилзавай суьрсет маса гудай мумкинвал жезвач. Ихьтин вахтунда шегьерин, районрин кылери абуруз суьрсет маса гудай мумкинвал яратмишдай хуьрун майишатдин меркара, шегьерра алишверидин будкара, майданар тешкилун лазим я.

Вилик аквазнавай везифаяр кылди акъудун пешекар кадрийрин къвалахдилайни аслу я. Лагъана къанда хь, республикадин АПК гилани хуьрун майишатдин вири жуьредин пешекаралди таъмин туш. Районрин администрациярин кылери и кардиз къетлен фикир гана къанда.

Районрин кылери чилерив ик иесисуздаказ эгечлунал эхир эцигна къанда. Вучиз чилер ишлемишзавачтла чирна, тайин серенжемарни къабулун лазим я. Чилериз талукъ месэлада къайда тун тавунмаз, хуьрун майишатдин чилер менфятлудаказ ишлемиш тавунмаз, чавай АПК-дин вилик эцигзавай вири везифаяр кылди акъудиз жедач.

А.Абдулмуслимова мадни къейдна хь, гъар са районада АПК-диз талукъ инвестициядин 2-3 проект уьмуьрдиз кечирмишун чарасуз я. "Бязи вахтара чавай инвестициядин проект патал са шумуд гектар чил жагъуриз жезвач. Гъиле-гъилди месэла гъялна къандай чкадал герек авачир чарар, документар истемидшдай чкадал гизва. Къилдин ксарин инвестиция галагиз чи мулкарал экономика вилик тухуз жедач. Районрин администрациярин къвалахда лап кар алай хел инвестицияр желб авун я. Эгер хуьрера, районара уьмуьрдиз кечирмишзавай инвестициядин проектар авачтла, виликди фидай крарни авач".

Вичин рахунра А.Абдулмуслимова АПК-ди гасилзавай суьрсет маса гуниз талукъ ихтилатни авуна. "Республикадин аграриядин хел куьлуь майишат-

Мярекатдал РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместитель Нариман Абдулмуталибов, Дербент райондин "Виноградарь" ООО-дин директор Яхья Гъажиев, логистикадин проектдин бюродин регьбер Александр Максимовский рахана.

Конференциядин сергъятра аваз премьер-министрди хуьрун майишатдин хейлин пешекарив РФ-дин хуьрун майишатдин министерстводин, Дагъустан Республикадин ва РД-дин Гьукуматдин гуьрметдин грамотаяр вахкана. Абурун арада "Знатные люди" хуьрун майишатдин кооперативдин председатель Зияудин Мегъамедов, РД-дин ветеринариядин рекъяй комитетдин председатель Мегъамед Шапиев, "Агрофирма Чох" кооперативдин бригадир Рашид Хутуев, "Республикадин ветеринариядин управление" ГБУ-дин отделдин маларин духтур Аминат Шапиева, Гумбет райондин ветеринариядин управленидин начальник Али Алиев ва масабур авай.

(Конференциядин къвалахдикай гегьеншдиз "Лезги газетдин" сайтдай келдиз жедач).

Къвалахдилай разивална

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Ахцегь райадминистрациядин къилин заместитель Вадим Агъасиеван регьбервилек кваз терроризмдиз акси комиссиядин нубатдин заседание хъана. Адан къвалахда РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместитель Рамазан Жафарова, Ахцегь погранчастунин начальник, полковник Алексей Самойлова, Дагъустанда РФ-дин ФСБ-дин Погрануправленидин начальник Андрей Карпенкоди, РД-дин АТК-дин векил Тимур Зербалиева, РД-дин Халкъдин Собранидин депутат Мегъамед Алиханова, Ахцегь райондин прокурор Тимур Мегъамедова, Ахцегь, Докъузпара ва Рутул районрин военный комиссар Рафик Мегъамедова, Дербент шегьерда УФСБ-дин 2-отделдин къуллугъчи Заур Мегъамедова, Россиядин МВД-дин полициядин "Ахтынский" отделдин начальник Вадим Алиева, РУО-дин начальник Алмас Гъажиева, муниципалитетдин АТК-дин членри, райондин школайрин директорри ва теклифнавай маса юлдашри иштиракна.

Заседанидал ихьтин месэлайр веревирдина: "Жегьилрин арада террориствилдин идеология чукулунин вилик пад къун", "Образованидин идарайра общественный хатасузвал таъминарун", "Терроризмдин идеологиядиз акси яз "Цуругьрин хуьр" СП-дин администрацияди кыле тухузвай къвалахдин гъахъ-гъисаб", "Халкъдин арада законсуздаказ яракъар чукулунин рехъ гузай шартлар ва галар арадай акъудунин серенжемар".

Алмас Гъажиева вичин докладда къейд авурвал, школьникрин арада террористви-

лин идеологиядиз акси табигъат тухунал санлай 60-далай артух завучар, психологар ва классрин руководителар машгул я. Абуру классрин сятара, ачух тарсара гъавурдик кутунин къвалах тешкилзавач. Районда школадиз текъвез, диде-бубайринни тербиячийрин гуьзчивилик квачиз, чеб чпин ихтиярда авай аялар авач. Алава образованидин 8 идарадиз 2 агъзурдалай артух ва 2 спортшколадиз саки агъзурдав агакьна аялар желбнава. Жегьилар пиянискавилдиз, наркоманиядиз къил ягъуникай, абур обществодиз акси идеологиядин таъсирдикай хуьнин ва уьмуьрдин активный, сагълам рекъел гъунин мураддалди гъар йисуз "Защита" твар алаз профилактикадин операция кыле тухузвач.

Къвед лагъай месэладай малумат Вадим Алиева гана. "Школайрин векилрихъ галаз санал чна саламатзавачир, яшайишдин четивилер авай хизанрал къил чулгузвач, жегьилрихъ галаз тербиядин темайрай рахазва. Школайра хатасузвал таъминарун галар ахтармишна, малум хъайивал, бязи чкайра турникетар авач, видеокамерайри къвалахзавач, школайрин автобусар лазим тирвал тадаракламишнавач ва ик мад. И нукъсанар келунин цийи йис алуькдалди арадай акъудун лазим я".

"Цуругьрин хуьр" СП-дин къил Шимсидин Мерданов терроризмдин идеологиядин вилик пад къунин карда хуьрун школада, кимерал ва общественный чкайра кыле тухузвай тербиядин серенжемрикай рахана.

Мярекатда иштираккай Рамазан Жафарова ва генерал-лейтенант Андрей Карпенкоди районада АТК-дин комиссияди тухузвай къвалахдилай разивална.

Орден вахкана

Россиядин яракълу къуватри Донбасдин чилел миллетбазар терг авун патал дяведин махсус серенжемда къегьалвиллини баркаллувилдин чешнеяр къалурзавач. Гъайиф хь, телефвилерни жезва. 6-майдиз душманрихъ галаз женгина ахцегьви жегьил офицер, ротадин командир Тамерлан ИЛЬЯСОВНИ телеф хъана. Женгина къетлен дистрибашвал къалурна РД-дин Президент В.В.Путинан къарардалди чи ватанэгълидиз "Жуьртлувиляй" орден гана.

Гьукуматдин шабагъ игитдин диде-бубадив Ахцегъа В.Эмирован цийи хъувунвай памятникдин патав РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместитель Рамазан Жафарова вахкана. И кардиз талукъ митинг райондин дишегълийрин советдин председатель Таира Муспагъовади кыле тухуана. Анал "Ахцегь район" МР-дин къилин заместитель Вадим Агъасиев рахана.

- Женгера лап виклегъбур телеф жезва. Абуру чпин гьерекатралди амайбур хуьзва. Ротадин командир Тамерлан лап четин вахтунда душмандин цай вичел желбна, чан къурбанд авуналди, гъилик квай аскерар къутармишна. Тамерлана жуьртлувилдин чешне къалурна. Игитдин твар эбеди авун патал чи фикирдик Тамерлан Ильясован тварунихъ са куьне ягъун квал. Сагърай дидебуба Ватан патал ихьтин хва тербияламишай. Ильясоврин хизан чна чи къайгъударвилкай хкуддач.

Митингдин иштиракчияр, игитдин руьгъдиз гуьрмет авун яз, са декъикада кисна аквазна. Рамазан Жафарова лагъана:

- Ватан хуьнин важибувал къатлуьнуналди, офицервилдин рехъ-къисмет хъазавай, лазим атай члавуз чанни къурбанд ийиз гъазур чи дирибаш жегьилрал за дамахзавач. РД-дин руководстводин векил, генерал яз, за мукъвал-мукъвал ихьтин мярекатра иштиракзавач. Жегьил аскер, офицер телеф хуьн, гьелбетда, адан хизандиз, мукъва-къилийриз сагъ тежедай риклин хер я. Ватан патал чан гайи Тамерлан Ильясован твар несилрин риклера эбеди яз амуькун патал адан тварунихъ куьче ягъун кутугай кар я. 1-сентябрдиз школайра тешкилдай жуьртлувилдин ачух тарсар

Тамерлан Ильясован игитвилдиз бахшна къанда. Герек гъар садаз адан твар чир жен, адан къегьалвал чешне жен.

Ада Нариман Велибеговичавни Наира Жалиловнадив, къегьал хчин ядигар яз, "Жуьртлувиляй" орден вахкана.

Митингдал Тамерлан Ильясован лайхлувилер рикел хунин, адаз рагъмет гъунин ва хизандинни багърийрин дерт къезиларунин келимаяр гваз гъак Ахцегь, Рутул ва Докъузпара районрин военком Рафик Мегъамедов, райондин ветеранрин советдин председатель Нажмудин Гудаев, жегьилрин парламентдин председатель Рустам Шакиров, шаир Жамиля Гъажиева, Тамерлан Ильясован классдин руководитель хъайи Раида Шерифалиева рахана.

Эхирдай игитдин баде, РД-дин лайхлу муаллим, РФ-дин образованидин лайхлу работник Инжихан Жалиловади Ильясоврин хизандин патай райондин ва республикадин руководстводиз, митингдин иштиракчийриз сагърай лагъана. "Инал Тамерлан Ильясован тварунихъ ада келай школа ягъунин теклиф атана. Ахцегьрин 2-нумрадин школа чи дамах тир къегьал хва Валентин Эмирован тварунихъ гала. Гъавилия Ахцегъа адан тварунихъ цийиз эцигзавай спорткомплекс ягъун кутугнава, гъик хь, Тамерлан халис аскер-пагъливан (боксер) тир", - алава хъувуна ада.

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Стал Сулейманан районда "Стал" гаф квай пуд хуър ава: Агъа Сталар, Кьулан Сталар ва Вили Сталар. Вири хуърерай халкъдал, райондални баркалла гьидай, твар виниз акъуддай бажарагълу, уткъем инсанар акъатна. Виридакый талгъайтлани, XX асирдин Гомер, Дагъустандин халкъдин шаир, классик Сулейманан твар кьун бес я.

Вили Сталаркай рахайтла, тарифдиз лайихбурук, масадбуруз чешне кьалурдайбурук Бутаеврин хизан акатзава. Сифте нубатда яргъал йисара прокурорвиле зегъмет члугур Ниязбег риклел хкиз кланзава. Хъсан, кьени гзаф крар авунихъ галаз сад хъиз, ада чешнелу хизанни арадал гъана, веледриз лайихлу тербия гана. Абуру, бубадин баркаллу крарилар, марифатдин, ахлакдин, инсанвиле ерийрилай чешне кьачуз, умуър кечирмишзава, зегъмет члугвазва. Гъа гьисабдай яз - чехи хва **Низами БУТАЕВАНИ**. Ада вичин бубади тухвай умуърдал, тамамарай крарал, жематрин арада къазанмишай гьурметдал дамахзава. Вични адан рекъе аваз физва.

Низами 1952-йисан 24-августдиз Кьурагърин хуьре (бубади ана кьвалахзавай) дидедиз хъана. Сифтегъан классар гадади Хивда, 8-класс хайи хуьрун школада куьтгъна. 1967-1969-йисара ада Кьасумхуьрун юкьван школада клелна.

хузва, билетда кьалурнавайдалай алава пулар кьачузва лугъуз. Зун Дербентдин ПАТП-диз фенай. Экуьнин вахт тиртлани, начальникдик заместитель Низами Бутаев районриз ва хуьрериз фена кланзавай автобусар вири рекъиз экъечнавани, кьайдадикый хкатнавай автомашинар, кьвалахал татанвай шоферар авани, авачни чирунал машгъл тир. Ятлани, ада зун кьабулна ва арзадин чар клелна. Профкомдин председателдизни, кьилин инженердизни эверна, журналист карханадиз гъанвай месэла ачухна ва чпин четин кьвалахдикый, гъализ тежезвай хейлин месэ-

Бубадилай чешне кьачуна

Шагъадатнама гъиле гъатай жаванди са йисуз "Калининский" совхозда кьвалахна. Ахпа ам Дербентдин хуьрун майишатдин техникумдик экечна. Анаг 1973-йисуз акъалтларна, пешекарди совхозда кьвалах давамарна. Са йисалай алакьунар авай жегъил майишатдин комсомолдин организациядин секретарвиле хъяна. Майишатда жегъилар гзаф тир, абуру багълара, салара, фермайра, никлера зегъмет члугвазвай. Жегъилризни комсомолриз кьвалахдин, ял ядай ва, зегъметни члугваз, клелунар давамардай шартлар тешкилун патал секретарди совхоздин администрациядихъ, парткомдихъ ва профкомдихъ галаз санал гъил-гъилеваз кьвалахна.

1975-йисуз Низамидин умуьрдин юлдаш Заидата Дагъустандин медицинадин институт куьтгъна, жегъил духтур кьвалахиз Дербент шегъердиз рекъе туна. Маса чара амачир, Низамини къадим шегъердиз финиз мажбур хъана. Хизан санал хъана кланзавай. Комсомолда кьвалахунин тежриба авай жегъил Дербентдин 4-нумрадин ГПТУ-дин комсомолдин организациядин секретарвиле хъяна. 1976-йисуз Низами партиядин жергейриз гъахъна.

Магъир устлар алай чка гзафбуруз чир жедалда. Адан гъилери гъазурзавай тларам шейэралди ва я эцигзавай имаратралди. Кьвалахдив рикливай, жавабдарвилелди эгечизавай, везифаяр тирвал кьилиз акъудзавай касдизни фикир гудайбур жеда. Адал мадни жавабдар, четин везифаяр ихтибарда. Низами Бутаеван дуьшуддани гъа икъл хъана. Жегъил коммунистдиз ВЛКСМ-дин шегъердин комитетдиз теклифна, адал сифте инструкторвиле, ахпа тешкиллувилеин отделдин заведующийдин везифаяр ихтибарна.

1979-йисуз КПСС-дин Дербент шегъердин комитетди кар алакьдай, партияди вилик эцигзавай месэлайрин гъавурда авай коммунист шегъердин пассажирар тухудай автотранспортдин карханадиз рекъе туна, ам ана профсоюздин организациядин председателвиле хъяна. Къве йисни алатнач, Бутаев карханадин начальнигдин заместителвиле тайинарна.

Гъа и члавуз зун адахъ галаз танишни хъанай. Редакциядиз Ахцегъ райондин агъалирилай арза атанай. Абуру "Дербент-Ахцегъ" автобусдин шофердилай наразивалзавай, гуя ада пассажирриз клани чкадал автомашин акъвазарзавач, пассажиррихъ галаз вич векидаказ ту-

лайрикай (карханадин мулкунин саки са пай гьуьлуьн це гъатзавайдакый, хейлин йисара дагълух рекъерай гъалзавай автобусар фад-фад кьайдадикый хкатзавайдакый, автобусрин бязи шоферрин гьерекарди пассажирар наразивилел гъизвайдакыйни) лагъана. "Дербент-Ахцегъ" автобусдин шофер рейсина авай. Адаз дуьзгъун серенжемар кьабулдайди хиве кьунай. Низами Бутаев вичин гафунин иеси яз амуькна. Чаз арзадин иесийрилай малумат хтайвал, шофердин патай мад векивал, алава пулар кьачун ахкунач.

1985-йисалай 2001-йисалди бажарагълу тешкилатчиди Дербентдин ПАТП-диз регъбервал гана. И йисара ам кар алакьдай, производство вилик тухудай, коллектив баркаллу кьвалахдал желб ийиз алакьдай регъбер тирди мадни успат хъана. Са куьруь вахтунда кархана кьвенкьечийрин жергеда гъатна, коллективдидилик эцигзавай планар артухни алаз кьилиз акъудиз гатлунна. Дербентдин ПАТП Дагъустандин автотранспортдин чехи карханаиркай садаз элкъвена. Гъакъисагъвилелди, баркаллувилелди кьвалахунай Н.Бутаеваз "РД-дин автотранспортдин лайихлу куьллуьгчи" ва "Россиядин гьурметлу автотранспортник" тварар гана. СССР кьайлани, адалай карханада саки вири коллектив кьвалахал таз алакьна. Гъа са вахтунда Каспий гьуьлуьн патай авай басрухни акъалтлавачир. Мумкин тир пака вири мулк ци кьачун. Ихътин кардин вилик пад кьун патал Бутаева гьуьлуьвай яргъа, шегъердин вини пата ПАТП патал цийи дарамат эцигун фикирдиз кьачуна. Четинвилер гзаф ацалтнатлани, и кар кьилиз акъудна. Автотранспортдин коллектив герек тир вири шейэралди таъминарнавай пуд мертебадин дараматдиз экъечна.

Белки, мадни вичиз жуванди хъанвай карханада кьвалахун давамардай Низами Ниязбеговича, амма сиясатдин майдандал экъечдай чкадал атана. Уьлкведа худада реформаяр кьиле физвай. Шегъерин, районрин администрациядин регъберарвиле сечкирлал хъязвай. Стал Сулейманан районда чехи куьллуьг кьвал кланзавай са шумуд кьефле пайда хъанвай. Райондин гележегдикый фикирзавайбуру Бутаевани и женгиник экечлун теклифна. Нетижанда гзаф сесер къазанмишай адакый райондин администрациядин регъбер хъана. Везифайригъ эгечлай гъа сифте йикъалай ам районда яшайишдинни экономикадин месэляяр гуьнгъуна тунив, хейлин крариз

цийиикла килигиз эгечна.Нетижаярни агъалиригъ гъиле-гъил аваз акуна.

Икъл, коммунальный куьллуьгърай агъалиригъ гузвай эвездин пуларин буржар алудна, вахт-вахтунда аялрин пособияр, пенсияр гун кьайдадик кутуна. Образованидин саки вири идарайра ремонт авунин кьвалах гъиле кьуна. Райондин центрада ва вири хуьрера санитариядин гьалар вини дережада аваз хуьдай серенжемар кьабулна. Куьчяр ремонтна. Райондин администрациядин имаратдихъ цийи дараматар акал хъуьуна. Иллаки хуьрун майишатдин хел вилик тухуниз еке фикир гана. "2002-2010-йисара Стал Сулейманан районда хуьрун майишат вилик тухун" махсус программа кьабулна. Вучиз лагъайтла, 1980-йисара багъманчивилей, селарбанвилей, уьзумчивилей, консервиярдай промышленностдин хилей республикада вилик жергейра авай район лап куьлуьхъ янавай. Виликан баркаллувал, лайихлувал чкадал хъана кланзавай. И кар патал тешкиллувилеин кьвалах тухвана. Нетижани рикъл шадардайди хъана. 2003-йисан 3-кварталда хуьрун майишатдин хел вилик тухундай районди республикада 1-чка кьуна ва адаз РД-дин хуьрун майишатдин министерстводин Гьурметдин грамота ва диплом гана. 2006-йисуз республикадин регъбердини район яшайишдинни экономикадин жигъетдай вилик тухун патал тухузвай кьвалах ва ам республикада чешне кьачуна кланзавай район тирди кьейдна.

"Герейханово-Дарклуш" водовод тухвана, Цийи Макъарин, Чухъверхуьруьн, Дарклушрин агъалияр хъвадай целди таъминарна. Райондин агъалиригъ хъвадай цикай кьитвилеин месэла гъалун патал "Сардархуьр-Дарклуш-Къазмаяр" водовод тухун федеральный бюджетдик куьтаз хъана.

Бутаев райондин кьиле акъвазнавай йисара Кьулан Сталдал 624 аялдивай, Кьварчагъа ва Вили Сталдал 320 аялдивай клелиз жедай школадин дараматар эцигна. Эминхуьруьн сифтегъан школадин, Кьасумхуьруьн аялрин яратмишунрин кьвалин дараматар цийи хъуьуна. Кьасумхуьрел спортдин комплекс, Ичинрин хуьре школа эцигиз гъиле кьуна.

Администрациядин кьилин везифаяр тамамарайдалай гьуьгъуьниз Н.Бутаева са шумуд йисуз Дагъустандин тамун майишатдин рекъий агентстводин руководителдин заместителвиле кьвалахна. Низами Ниязбегович РД-дин Халкъдин Собранидин депутатвиле, "Сад тир Россия" партиядин чкадин отделенидин председателвиле, партиядин IV съезддин делегатвиле хъяна. Россиядин халкъарин арада дуствилин алакьаяр мягъкемарунай Н.Бутаеваз "Человек мира-2003" твар ва кьизилдин медаль гана. Ам "Халкъарин дуствилин" орденин, РД-дин Госсветдин Гьурметдин грамотадан иеси я.

Инал са кар мад кьейд тавуна жедач. Низамидин твар алай кас яратмишзавай инсанриз мукьва, герек члавуз куьмек гузвай инсанни я. И кар хейлин шаирри ва писателри гьиссна. Ада "Дагъустандин шииратдин югъ" мярекатдал чан хкунини вичин пай кутуна ва 2000-йисуз Агъа Сталдал Дагъустандин халкъдин шаир Расул Гьамзатован иштираквални аваз шииратдин югъ кьиле тухвана.

Низами Ниязбеговича веледар тербияламышунин карда бубадин тежрибадикый, меслятрикай менфят кьачуна. Гъавилей ада ва умуьрдин юлдаш, Дагъустандин лайихлу духтур Заидата чпин кьве хцелни рушал дамахзава. Чехи хва Мурад карчи, Марат Дербент шегъерда госрегистратор я. Юридический илимрин кандидат Асията вичин пешедай зегъмет члугвазва. Бутаеврихъ риклер шадарзавай цуд хтулни ава.

Чна вичин умуьр общество, район, халкъ патал зегъмет члугуниз бахшнавай, гилани жемиятдин крарал машгъл инсандиз, чешнелу хизандин бубадиз пудкьанни цуд йисан юбилей тебрикзава.

Ватанперес хва

Хазран КЬАСУМОВ

Инсанри хъязвай пешейрин арада виридалайни кьетленди ава - Ватан хуьдайди! Ватан клан хъунин ва хуьнин гьиссер гзаф инсанрин бейнидик дидедин некъедихъ галаз акатзава. Лезги халкъдин арадай кьегъал рухваяр, чехи ватанпересар вири девирра акъатна, абур чи йикъарани ава

Ихътин веревирдер ийидайла, риклел Дагъустандин халкъдин шаир Майрудин Бабаханован шиирдин цларарни къевезва: "Ватандин сир алцум жедач камарални чиплерал, ам алцумиз жеда анжах адахъ кузвай риклерал". Ватандихъ рикъл кузвай кьегъал рухвайрикай яз, завай Украинада тухузвай женгинин махсус серенжемда гъа сифте йикъарилар иштиракзавай капитан **Хсейхан Азимович**

мович **ШИХАБДУЛАЕВАН** твар къаз жеда. Стал Сулейманан райондин Агъа Сталрин хуьрдай тир ам, рухсат гана, кьвализ хтанвай. Чаз адахъ галаз гьуьруьмиш жедай мумкинвал хъана.

- Офицер хъун гъеле школада клелзавай йисарилар зи рикле авай мурад тир, - суьгъбетзава Хсейхан Азимовича. - Гъавилей 2008-йисуз юкьван школа акъалтларай зун Тюмень шегъерда кардик квай маршал А.И.Примлякован тварунихъ галай Высший военно-инженерный командный училищедик экечна.

Хсейхан Шихабдулаева военный училище лейтенантвилеин чин ва хъсан чирвилер аваз 2013-йисуз акъалтларна. Офицерди Ватандиз куьллуьгъ авунин рехъни Санкт-Петербургда шегъердин военный институтда инженерно-технический взводдин командирвилелай башламишна.

Куьллуьгъдин гураярини фад-фад хкаж хъана. Ада жуьреба-жуьре частара команда гудай гьар жуьредин куьллуьгъар тамамарна, аскерин ва командованидин патай лайихлу гьурмет къазанмишна.

2021-йисалай капитан Х.Шихабдулаева Москва шегъерда Дзержинскийдин тварунихъ галай ОДОН-да (отдельная дивизия оперативного назначения) куьллуьгъзава.

Хиве авай везифаяр вилегъедаказ кьилиз акъудунай капитан Шихабдулаева Россиядин Федерациядин Президент Владимир Путинан Указдалди 2022-йисан 27-мартдиз "Жуьртлувилей" медаль гана.

- Россиядин Яракьлу Къуватри Донецкдин ва Луганскдин Халкъдин Республикайра махсус серенжем тухун маса чара амачирла авур кар я, - лугъузва Хсейхан Азимовича. - Украинадин миллетчийри къве республикадани яшамиз жезвай чи стха халкъариз инад къаз са шумуд йис тир. Украина дяведиз гъазур хъанвай. Америка кьиле аваз къе НАТО-ди Украинадиз алай аямдин яракьар гузва, аниз боевикер ракурзава. Ятлани, чун гъалиб жеда.

Хсейхан Азимович гьурметлу хизандин кьилни я. Умуьрдин юлдаш Разия Алимовнадихъ галаз санал кьве аял тербияламышзава.

Рухсатдин вахт куьтгъ хъайила, Хсейхан Украинадиз хъфида, ада махсус серенжемда иштиракун давамарда.

Такланвиллин бинеда вуч ава?

Нариман ИБРАГЬИМОВ

Русофобия. Я Далан словардай, я Брокгаузан ва Ефранан энциклопедиядай жагын тийир гаф. Ахтармишунардайбурун гафаралди, русофобия гаф сифте яз урусин шайр Федор Тютчева вичин кхьинра ишлемишнава. Ада 150 йис идалай вилик вичин рушаз кхьенвай чарче Европадиз, иллаки Франциядиз килигзавай, хайи халк ва улкве хуш амачир урус интеллигентрин гьерекатриз русофобия лаганва. Эгер са вахтунда Рагьаклидай патан улквейрин халкяр (вири ваь, са бязи кваталар, кьеретлар) славянрив кваз такьадай жуьреда, агъуз авай инсанрив хьиз эгечизавайтла, абурун тварунихъ нифретдин гафар лугъуз къекъезвайтла, къе абур урусриз душманриз, зулумкарриз, агрессорриз элкьвенва. Гьеле 1800-йисара Урусатдиз атай француз маркиз Астольда кхьенвай: *“За датлана тикрарзава: ина (Урусатда) вири барбатна, тергна цийи халк арадал гъана кланда...”*.

Вучиз абурун патай икван такланвал ава? И кардин бинеда вуч ава? Эгер бинеда Украинада кьиле тухузвай махсус серенжем ава лагайтла, ягьалмиш жеда. Ваь, акл туш. Урусат Рагьаклидай патан терфдиз таклан яз агъузур йис я. И месладин итти-биттигъа къекъезвай тарихчяр, сиясатчяр, писателар, журналистар садни къвед туш. Гьатта и кардай кьил акъудунал къецепатан улквейрин инсанарни машгъл хъана. Ахтынбурукайни сад жемиятдин дятель, публицист, Женевадин кантондин парламентдин председателвал авур, Швейцариядин прессадин клуб тешкилай Ги Меттан я. Ада кхьей “Россия - Рагьаклидай пад. Агъузур йисан дьяе” ктаб са шумуд члалаз таржума авуна, Италияда, Китайда, Швецияда, США-да, Россияда ва гьакл маса улквейрани акъуднава.

Авторди Россиядинни Рагьаклидай патан алакьайрин саки вири тарих ахтармишна ва ам ахтын фикрдал атана хьи, Рагьаклидай патай Россиядиз авай аксвал накь, къе арадал атанвайди туш, ам аваз агъузур йис я. Ихтын фикрди хъ галаз Россиядин тарихдикай, яшайишдикай чизвай алай аямдин гзаф шагьидар рази я.

Тарихдин чешмейри успатзавайвал, урусин чилел европавиру кьез XV асирда гатлунна. Абуру чепалай гьугьуниз тур кхьинарни, урус халкьдиз гайи кьиметарни (гуя вагьшибур, инсафсузбур, векибур, пехибур, авамар...) йисар, асирар алатзавайтлани, тележегдани тикрарна ва кьени гьа кьиметрин таъсирдик кумайбур ава. Урусар абуру северив, вакларив, масадбур таклан агрессорив, демократиядикай, цивилизациядикай хабар авачир авамрив гекьиззава. Такланвиллин гвисс арабир ахтын дережадив агакьзава хьи, урус халкь михьиз тергна кланзавайди я лугъуз малумарзава.

И жуьредин такланвал гьинай атанвайди я? Вучиз и такланвиллин хьелер Россиядиз элкьурнава? Вучиз яргал йисара ихтын гьал давам жезва? Вич лап виний къазвай Рагьаклидай патан алем садрани Китайдив и тегьерда эгечинач. Гьатта датлана ягьанатар, критика ийизвай, виле авачир Рагьакьечдай патаканни ик кьана рахайди туш.

Ги Метанна кхьизвайвал, Европадай Урусатдиз атай сиягьатчяр, дипломатар, комментаторар, журналистар, жасусар ажайиб ва аламатдин къамат члугваз, ам хейлин терефрихъай алцумиз, урусар алемдин гьи патак акатзаватла чириз алахъна. Фикирар гзаф хъана, амма гьакьикъат кьени ачух хъанач. Европа, Рагьаклидай пад патал Россия аламатдин улкве, халкь яз ама.

Ахтармишунар ийизвайбур кьени суалра ава: Россия вуч я? Европа ва я Азия? Жаваб авач. Бязи арифдарри тестикъарзава хьи, гуя урус рикелди, акунралди европави я, амма амалралди - азиат. Ма-

Чи кьуват садвиле ава

садбур лугъузава хьи, я Европани, я Азияни туш. Россия сад хьиз Европани я, Азияни.

Акьуллу ксари суал эцигзава: Россия я Европа, я Азия туш лугъуналди акван таклан вучиз жезвайди я? Исятда Рагьаклидай патан гзаф журналистри, “экспертри” Россия вагьшивилин, зулумкарвиллин, прогрессдин душмандин, мулкаркай тух тежер аждагьандин даях хьиз кьалурзава. Гьакьикъатда ик туш эхир. И кар кьалп таблигъатдин иесийризни лап хъсандиз чизва. Амма абуру урус халкь, Россиядин гьукумат, улкве такланардай сиясатдиз кьуллугъун давамарзава. Гьар юкьуз тамамарзавай татугай и таблигъатдал Рагьаклидай патан посольствоярни, СМИ-ярни, тамам махсус институтарни машгъл жезва.

Кар ана ава хьи, лугъузвайвал, Китайдила, Месопотамиядила ва гьакл Египетдила тафаватлу яз, Урусатдиз гуя я агъузур йисарин цивилизацияни хьайиди туш, я ада кхьинарни арадал акъуднач, я адан чилел Христосни ханач, Библияни кхьенач. Аксина, ам гьамиша риклиз кьайи, вагьши, баябан, и кьил а кьил таквадай ва къаю кьунвай дуьзенар хьиз фикрди гьизвай. Гьавилляй ам лап гьугьунна амай, культурадикай, цивилизациядикай хабар авачир, вагьшивилиз кьил янавай вилаят хьиз кьалурзавай.

Тарихдин делилри успатзавайвал, Урусатдиз къезвай европавиру винелай чеб хъсанбур, регьимлу, урусриз кумек гузвайбур, пешеяр, крар чирзавайбур хьиз кьалуриз алахъзавайтлани, рикляй абуру урусин ацукьун-къарагъун, дин, яшайишни негъзавай. Гьа са вахтунда Рагьаклидай патанбуру урус пачагьулгъдив гзаф мулкар, девлетлу чилер хьунал, инсанрин ачухвилел, дугьривилел, ватанпересвилел пехилвалзавай. Рикляй абур урус па-

чагьулгъ кьуватлу, кьудратлу хьунал, садалайни аслу тушир сиясат тухунал рази тушир. Гьар мумкинвал хьанмазди, абур класиз, Урусатдивай чилер къакъудиз алахъзавай. Идан гьакьиндайни Урусатдин мулкунал чапхунчивилин фикрар гваз Европадин улквейрин кьушунар гзаф сеферра атунишагьидвалзава. Урусатдин пачагьри йисаралди Польшадин, Австриядин, Финляндиядин, Франциядин, Германиядин, Туркиядин, Швециядин кьушунрихъ галаз женгер члугуна ва мулкарни, аслу туширвални хвена.

Ягьийрин фикрдалди, Урусат Аллагьдин рикелдай алатнавай маканрикай сад я. Ам анжах члур те-

рун, абур гьар са камуна негъзавайбурун кваталар тимил хьанвач.

И. Сталинан репрессияр, тамам халкяр Къазахстандин, Кьиргьизистандин баябан чуьлпериз, кьумлухриз акъудун еке тахсиркарвал яз гьисабзава. Мегер Испанияди, Португалияди, Францияди, Великобританияди 28 миллион африкавиар хайи квалерай акъудна тухун ва лукариз элкьурин тахсиркарвал тушни?! Рагьаклидай патан инсаниятдин аксина авунвай тахсиркарвилер лап гзаф я, амма садани абур рикел гьизвач, я багьишламишунни тлалабзавач. Гьатта тахьайдай, тавурдай къазва. Урусатдал гьалтайла, гьасятда са

Москвади Приднестровьедин урус члалал рахазвай агьалийрин, гуржийри гьунтлунник кутунвай осетинрин, абхазрин квалер, мулкар хуьдай алахъунар авурла, Рагьаклидай патан наразивилин, ажугьдин сес хкажнай. Гьа са вахтунда молдаванри, гуржийри са тахсирни квачир ислягь инсанар - урусар, осетинар, абхазар рекьизвай гьерекатар такурдай кьуна. Бакуда, Дагьлух Къарабахда тергзавай эрменийрин гьакьиндай ни кьайгу члугуна? Садани. Анжах Россияди. Прибалтикада къадардиз тимил тир халкяр клева твазвайлани, Рагьаклидай пад кисна.

США кьилеваз ва дуьньядин террористрин, экстремистрин клеретларни галаз Сириядин Республикадин законлу регьбер Асад (Саддам Гьуьсейн, Каддафи, Милошевич хьиз) тахтунай гадариз мусурманрин улкве чпин гьилик ийиз кланзавайла, Россиядин кьушунар кумекдиз фейила, рагьаклидай патан СМИ-ри Россиядиз акси ажугьлу лагьлагьар тешкилна.

Украинадин миллетбазри, фашистри 2014-йисалай кьирмишзавай Донбассдин агьалияр хуьн патахъай сес хкажайла, абуруз Россиядин граждана жедай ихтияр гайила, алай аямдин вири жуьредин яракьралди муьтлугьарзавай Донецкдиз, Луганскдиз стхавилин гьил ярги авурла, Крым Россиядик ахкахъайла, США-ни, Рагьаклидай падни михьиз зарпанддай акъатна. Абуру Россиядал къадагьяр илитна, гьа идалди чпин ва агьалийрин кьил кьарада туна.

Алай йисан 24-февралдила, Украинада махсус серенжемдин эгечлай ийкьалай, русофобиядин сергьатар акван гегьенш хъана хьи, са вахтара Россиядив дустар хьиз эгечизавай улквейарни (Болгария, Чехия, Словакия, Хорватия, Греция, Франция) русофобрин жерега гьатнава, къадагьяр малумарзава, алишверишдин рекьер агалзава, фашизмдин пайдах хкажнавай Украинадин миллетбазар яракьралди таъминарвал.

Русофобиядин вини кулушда Англия, США, Польша, Украина ава. Абурун гьугьунна - Латвия, Гуржистан, Литва, Германия, Австрия, Чехия, Финляндия ва мсб. Журналист Матеуш Пискорскийди ихтилатзавайвал, “Alliance of Democracies” фондунин тапшургьдалди Азиядин, Кеферпатан Америкадин, Латиндин Америкадин ва Европадин 52 улкведа русофобиядин гьакьиндай агьалийривай хабарар кьуна. Ик, малум хьайивал, Польшада Россиядиз аксибуру 87 процент, Украинада - 80, Португалияда - 79, Швецияда - 77 процент тешкилна.

Россиядиз малумарнавай къадагьайриз, адав гьахъсуздаказ эгечизавай душманвиллин гьерекатриз Китай, Туркия, Израиль, Венгрия, Греция, Индонезия, Индия, Вьетнам, Филиппинар, Таиланд, Малайзия, Пакистан, Саудовдин Аравия, Кения, Нигерия, ЮАР, Марокко, Мексика, Перу акси я. Яни алемдин чехи пай агьалийри Россиядиз майилвалзава, адахъ галаз амадагвиллин, дуствиллин ала-къяр давамарунал разивалзава. Им лап кар алай делил я. США-ди, Англияди, Евросоюзди гьикьван кьакьрар ягьайтлани, Россия такланардай таблигъат тухвайтлани, экономикадин къадагьяр малумарайтлани, Россияди дуьньядин майданда кьунвай дережа агъузариз, зайифариз жедач.

гьечли синихдикайни вири дуьньядиз малумарзава.

Рагьаклидай патаз гьич хуш авачир Россияди (СССР-ди) гьич са гьукуматдилайни алакь тавур кар авуна. 1991-йисуз СССР чклайла, Союздин вири республикайриз азадвал, аслу туширвал багьишна. Амма рикел хкин, лувкилкай хкечиз, азадвал, аслу туширвал кланзавай Конгодин, Мадагаскардин, Алжирдин, Индиядин, Кениядин, Тасманиядин гьикьван инсанар кьирмишна Бельгияди, Францияди, Великобританияди! Авайвал лагайтла, Англиядин колонизаторри Тасманиядин вири негрияр сад амай кьван тергна. Французри алжирвиар кьена, гзафбуруз пис гужар авуна. И вири тахсиркарвилер абуруз гьаларзава. Бинедилай Урусатдив чапхунчяр, душманар, колонистар хьиз эгечинавай ксаривай регьим жагьид жал? Ваь, гьелбетда. Абуру анжах чеб клева гьатайла, Россиядиз минетзава, кумек тлалабзава.

Мисаларни тарихда кламай кьван ава. Великобританияди гьар вич клева аклайла, Урусатдивай кумек тлалабна. 1882-йисуз Германияди Австро-Венгрия ва Италияни галаз военно-политический блок текшилайла, Африкада ва Мукьвал тир Рагьакьечдай патан колонияр артухардайла, гьуьлрал агъавалдай яракьар акъуддайла, Великобританиядин фу атлудайла, адаз Урусатдикай арха хъана. Германиядин блокдиз акси яз Россиядин, Франциядин ва Великобританиядин союз (Антанта) тешкилна. Дуьньядин сад лагьай даяеда абур Германиядин вири планар члурна.

Дуьньядин къвед лагай даяедик цай кутур Германиядин, Гитлеран инсафсуз иштагьрикай малум хьайи Великобритания ва гьакл США (Япониядихъай кичлела) СССР-дихъ галаз амадагвал авуниз мажбур хъана.

Ханжан КЪУРБАНОВ,
политолог, тарихчи

24-июлдиз Дербентда “Кавказдин Албаниядин халкьар: тарих ва алай вахт” лишандик кваз илимдин тежрибадин конференция квиле фена. Мяркат тежрибадин бурун арада Туладин медениятдин центр, Рутул райондин Борч хуьрун Оренбургда авай агъалирин тежрибадин ва Ставрополь шегъердин думадин депутат Казбек Агъаларов авай. Рикел хкин, конференциядай Дашдемир Шерифалиева хъенвай “Тарих чирунин рекъе” твар алай макъала мукъвара газетдиз акъатнай (28-июлдиз акъатай 30-нумра, 9-чин).

Конференциядал педагогикадин илимдин кандидат, Москвадин гуманитарный институтдин преподаватель, Кавказдин Албаниядин къадим алфавит ахтармишзавай Шамил Халилов, филологиядин илимдин доктор,

лукъ (чи эрадал къедалди 66-йис) хабар хъана.

370-йисуз, Эрменистанди хашпара дин къабудайдал кьулукъ 69 йис арадай фейила, Кавказдин Албанияди хашпара дин къабулна. 387-йисуз Персиядин пата аваз даяеда иштиракунай и зурба улкведин пачагъди Эрменистандин кье вилает - Утик ва Арцах - Кавказдин Албаниядин вахкана.

461-йисуз Кавказдин Албания аслу тувилеикай магърум хъана ва ам, вилает хъиз, Персиядик кутуна. А чавуз персерин пачагълугъдиз Дербент шегъерда кьеле эцигай сасанидри регъбервал гузвай. Албаниядихъ сиясатдин рекъай авай дережа са шумуд сеферда дегъиш хъана: улкведал хазарри, персери, римлуьри, арабри гъужумна. Чапхунчийри лезгийрин къадим пачагълугъ тарашзавай, барбатзавай.

Албаниядин пачагъар хъайи Оройс, Урнай, Вачаган, Вагле, Жаваншир тарихда намусдин, зиреквилдин, мергъяматлувилдин, дипломатиядин чешнеяр яз гъатнава.

хъайила, шейх жуванди хъиз къабулнай, ам хуьзвай, адахъ гелкъвезвай. Мегер им интернационализм тушни?!

Нажмудин САМУРСКИЙ. Инкьилабчи ва сиясатчи, дипломат, Дагъустандин регъбер. Ам гъар са миллетдив акъван хъсандиз, сад хъиз, барабарвилелди эгечизавай хъи, гьикл ятлани, са сеферда адаз Аваррин округной исполкомдин председатель М.Эльдарова кагъаз рекъе туна: “*Чими риклин салам рекъе твазва кеез, сагъ-саламат хъхъана, жезмай къван фад куьн галагиз кесиб, бахтсуз хъанвай Дагъустандиз хтун алхшизава. Инал за куь тариф ийизва пагъана фикирмир. Жуван патай лугъзува: куьн галагиз четин я, округ авай кесиб гъалди-кай низ лугъудатла кьил акъатзавач...*”. А чавуз Самурский Дагъустанда авачир, ада Сухумида сагъламвал мягкемар хъийизвай.

Каш чулгуззавай Дагъустандин центрадин патай куьмек яз магъутни (сукно) фу агъайла, Самурскийдин къарардалди сифте нубатда абур аваррин арада пайнай. Гьикл ла-

Гъурмет

Алпанвидин ахлакъдиз хас пуд лагъай ери гъурмет я. Кар алай дестек! Гъурметдин мугъур виринрал ала - экуь къаматдиз, сурариз, яшлугъуруз, члехибуруз, гъевчибуруз, адетриз... гъурмет авунин крарал.

Зи халу, Мегъарамдхуьрйя тир композитор Керимхан Бабаева, куьнедай фидайла, гъевчи аялриз гъилер ядай. И къайдада ада абуррук руьгь кутазавай. Фикир гайила, и карда тербиядин хатни аквазва: аялрин бейнида гъевчи члавалай гъурметдин цирер твазва. Абур халис инсанар, алпанвиар хъиз члехи жедайвал.

Жуван тарихдиз, члалаз, медениятдиз, адетриз гъурмет авун алпанвиариз бинедилай хас я. Гъам чан алайбуруз, гъамни кьейибуруз гъурмет авунин лишан яз, дишегълиди кьилел яйлукъ алукулун алпанрин медениятдай я; маса (таниш тушир) итимрин вилик дишегълиди кьил хкаж тавун; члехиди къедаила, аялар, итимар къедаила дишегълир къарагъун; масабур алай чкадал паб вичин гъуьлуькай къана рахун тавун, вафалу хуьн, ихтибар авун - ибур вири Кавказдин Албаниядин ахлакъдин пуд лагъай дестек бинеламиш жезвай ерияр я.

Агъайнавал ва акъалтйай намуслувал. Ибурни гъурметдиз хас лишанар я. Хци, руша - бубадин, папа гъуьлуьн намусдик хкладай крариз рехъ тагун. Хизандал, тухумдал леке къедаиди кваллахар тавун. Гъуьл рагъметдиз фейила, адахъ авай кланивал ва адан экуь къаматдиз гъурмет авун яз, мад са эркекдизни килиг тавун. Вири къуватар веледар члехи авуниз серф авун. Текдиз вад аял члехи авур Мегъарамдхуьруьн райондин Гилийрин хуьрйя тир зи эме Некъията хъиз. Ибур агъайнавилдин, намуслувилдин чешнеяр я!

Гъайиф хъи, алатай асирдин 90-йисарилай гатлунна, дагъвийри гъурметдиз хас хейлин ерияр михъиз квадарнава. Мисал яз, улакъ гъалзавай дишегълиди гъуьжетар авун, эркекдин тварцихъ намусдик хкладай гафар лугъун. Бубайрин девирра ван хъайи, акур крар туш. Вучиз дагъвийри дишегълидиз тербия гун кьетлен гъуьчвилдик кутунвай? Вучиз лагъайтла, эгер дишегълиди нагъакъан са кар авуртла, вири тухум русвагъ жезвай, итимди авур дуьшуьшда - тек са итим. Авайвал лугъун хъайитла, чи девирда вири итимарни лекъер яз амач, винидихъ чна тварар кьур пуд дестекдивай фадлай яргъа хъанвай кекерни пайда хъанва.

Бубайрин адетриз, къанажагъдиз, яшайишдин къайдайриз акси крар авун жува яд хъваззавай къуйдиз цуькьун вегъена лагъай члал я. Гъихътинбуру я а крар? Тиряк, ички ишлемешун, чалкечирвал ва маса узьуьрар. Ихътин гъерекатрин вилик пад кьун патал жегъилриз ахлакъдин дестекрин мана ачухарна кланда. Сифте нубатда чакай гъар сада - хсуси чешнедалди! Абурукай (дестекрикай) мектебра, сузра, вузра лекцияр клелун герек я. Хайи чилин чавай къакъуднавай тарих элкъвена хкидай, аялрин бахчайрани мектебра Кавказдин этикадиз талукъ кьилдин курс (предмет) кардик кутадай вахтар алуьнава.

Са гафуналди, чна, чи члехи бубайрилай чешне къачуна, акъалтзавай несилриз тербия гунин карда алпанрин ахлакъдин винидихъ рахай пуд дестекдикай гегъеншиз менфят къачуна кланда. Тахъайтла, чун пуч жеда, вахтунин ва тарихдин руквадиз элкъеда. Алпанрин несилриз и кар хъсандиз чизва, абурун рикелай чи халкъдин тарихда авай чулава чинар - чапхунчийрин гъужумар - алатнава. Эгер чи къанажагъ дегъиш хъайитла, чна интервенриз клалах регъатарда. Вилик девирра хъиз, абур чал гапурар гъаз атун герек жедач, “медиадин пегъриздан” амал тавун бес я - гьикл лагъайтла, гаджетрин клалубда авай “шейтандин вил” гъамиша чахъ гала. Информациядин майданра гъаф къадар зирзибил хуьн, вахт гъаки пуч авун чи девирдин лишанрикай я. Гъарда вичиз вуч клан ятла ва гьикл клан ятла ийизва, нефсинин кьенерар бушарнава, чи члехи бубаяр вузар тиртла рикелай алудзава. Ихътин шартлара чал гъаливал къачуз четин жедач!

Гъавилляй, зи фикирдалди, алпанрин ахлакъ саламатдиз хуьн ва ам чи пакадин йикъал агъакъарун (веледриз чирун) еке метлеб авай клалах я. И кар паталди яшамаш хъайитлани жеда! Интернационализм - ватанпересвал - гъурмет. Алпанрин код, алпанрин агалкъунрин, саламатвал хуьнин формула. Къуй гъаки хъурай!

Алпандин ахлакъдин

пуд дестек

Мукъвара Кьиблепатан Дагъустанда “Члехи бубайрин рехъ” лишандик кваз кьиле феий тарихдиз талукъарнавай мяркатдин иштиракчияр

ДГУ-дин профессор Узлипат Гъасанова, тарихдин илимдин кандидат, ДГПУ-дин доцент Хадиджат Жалилова, Оренбургдин областда авай Борч хуьрун агъалирин тежрибадин председатель Шакир Давудов, экономикадин илимдин доктор Букар Гъамидуллаев, Тулада авай Дагъустандин халкьарин медениятдин центрадин кьил Ризван Максимов, мещенат, депутат Казбек Агъаларов ва масабур рахана.

Иштиракчийри къейд авурвал, Дагъустандин, Кавказдин халкьарин азадвилдинни барабарвилдин, миллетрин арада дуствал хуьнин терефдарвилдин ерийрихъ галаз санал абур чпин хайи чилихъ авай члехи кланивилелди тафаватлу жезва. Алай вахтунда чи члехи бубайрин кьилихдин чешнелу ерияр хуьнин чарасузвал ава. Абурун кьилин чешмеярни чи йикъара члехи яшара авайбур, агъсакъалар я. Мадни чаз ихтилат физвай ерийрай, милли фольклордай, адетрай, дагъвийрин яшайишдин къайдайрай, тарихдай милли парталрайни члалай аквазва.

Кавказдин Албания (Алпан) Дагъустандин члехи пай халкьарин къадим улкве тир. Адан твар тарихдин дерин къатара, женгериз, гъужумриз, гъалибвилериз талукъ сур чешмейра гъатнава. Албанияда ватанпересвал, кьунши халкьарихъ галаз дуствал хуьн вине къазвай, члехи бубайрин, алатай девирдиз гъурметзавай ва умудар кваз гележегдиз килигзавай. Сеняткарри, лежберри, шаирри, аскерри - вирида хайи чил патал зегъмет чулгуззавай. Кавказдин Албанияди чи эрадал къедалди II асирдилай нефес къачуз гатлунна. Чи эрадал къедалди 331-йисуз албанри персерин III Дарий пачагъдин пата аваз Къадим Ассириядин Гавгамелы лугъудай хуьрун патав кьиле феий Александр Македонскийдин кьунуриз акси женгина иштиракнай. Амма Кавказдин Албаниядикай гегъеншидиз Помпейн походдилай кьу-

Кавказдин Албаниядин къамат гьихътинди я? Алпандин ахлакъдин кьилин дестекер гьибур я? Макъалада чун и суалриз жавабар гуз алахъда.

Халкьарин азадвал, барабарвал ва дуствал хуьнин терефдарвал

Урусдалди лагъайтла - интернационализм. Чун ачуь я, амма гуж гъалиб авун, илитун чна къабулдач, чапхунчидин чекме чаз такан я, чаз гъурметзавай, чи азадвал, меденият гьисаба къазвай вирибурухъ галаз дуствал хуьз чун гъазур я. Зулумди, къуват авайдан ихтиярри регъбервал гузвай, инсанар къвед, пуд лагъай сортариз пайзавай, кланри агъавалзавай Украинадин, Италиядин фашизмдиз, Германиядин нацизмдиз, Америкадин глобализмдиз, Англиядин, Голландиядин, Франциядин империализмдиз Алпандин жемиятда чка авач. Ахътин ерияр чаз хас туш ва абур чна инкарзава. Кавказдин Албаниядин кьилихдихъ милли дувулар, идеяяр ава. Девиррин къатарани Ватандин гумада, Кура, Аракс, Самур вацарин селлера арадал атанвай, къван хъиз мягкем хъанвай идея. Интернационализмдин идея. Ам, лезгийриз хъиз, Кавказдин амай халкьаризни хас я.

Мисалар гъин. **Кавказдин кьегъалрин, Дагъустандинни Чечнядин имамрин муаллим ва насигъатчи, машгур шейх Ярагъ МEGЪАМЕД.** 1827-йисуз Вили Ярагъдал кьиле феий алимринни жемиятдин векилрин съезддал ада вири халкьар сад авуна. Вири миллетриз гъурметзавай шейхди, миллетдал гъалтайла лезги яз, вичин руш Хафсат Дагъустандин сад лагъай имам хъайи Гъази-Мугъаммадаз гъуьлуьз гана. Ам кьумукърин, табасаранрин, аваррин хуьрериз куьч

гъайтла, дагъдин мишекъат шартлара абур амай миллетрилай пара кашни мекъ эхзавай. Ругуджадай тир (гилан Гуниб район) Абдурагъманав хайи гъевчи стхадив хъиз эгечай Самурскийди адаз яшайишдин ахътин лифт арадал гъана хъи, са шумуд цуд йис арадай феийла, 1949-йисуз, и жегъил Дагъларин улкведин кьиле аквазна. Адакай чаз виридаз чидай Обкомдин I секретарь Абдурагъман Даниялов хъана. Исаятда ихътин интернационализмдин чешнеяр авани? Тахъайтла, лифтера анжах жуванбур акъадарзава-ни? Ивидалди, тухумдалди мукъвабур, я тахъайтла, - булдалди пулар гузвайбур? Самурскийди авур кар гъакъикъи интернационализмдин чешне я. Интернационализмди анжах интернационализм арадал гъун лазим я. Амма гагъ-гагъ и гафунихъ галай “интер” приставка галатзава...

Гъахъдиз жуванди-чаради чидач. Алпандин ахлакъдани гъаки я. Халис алпанвиди гуя лугъзува: “Месэла гъахъдихъ галаз алакълу тирла, аз вун гьи миллетдикай ятла, гьи тухумдай ятла важиблу туш. Зун интернационалист я. Зун са патазни майилвал авачирди, адалатлуди я”. Гаф кватай чкадал лугъун хъи, Къуръандани Аллагъди адалатлугъуру хуш тирдакай лагъанва.

Стлал СУЛЕЙМАН. Гзаф четинвилер, магърумвилер акур, хъсандиз сиясатдин гъавурда аваз хъайи, датлана кесибрин тереф хвейи, фронтдиз вичин кье хва рекъе тур члехи шаир. Ада яхулви Эфенди Капиевахъ галаз дуствал хуьзвай ва вичин риклин сирер адал ихтибарзавай. Шириратдин классик ва камаллу аварри Цлаласа Гъамзат патал ам стха тир. Рикел хкин, 1934-йисуз абур санал поездда аваз Советрин улкведин писателрин Съезддиз фенай. Ингъе халис интернационализм!

Ватанпересвал

Алпандин ахлакъдин къвед лагъай дестек **ватанпересвал** я. Вичин хайи чил течир, адал кьару тушир касдикай бегъем, намуслу инсан жедач. Ватан ви хайи муг, кьеб, ви члехи бубайрин сурар алай чил, чуьллер, вацлар, синер, булахар, къванер, ви акьул, рикл, фикир я.

Ахъегъ райондин Къакарин хуьрйя стхаяр тир Исмаиловар (вад кас) Ватандин Члехи дяведин йисара фронтдиз фена, халис кьегъалри хъиз кьуллугъна, элкъвена хайи хуьруьз хтана. Исмаиловрихъ галаз санал дяведа абурун кье хтулдини иштиракна. Вири - са хизандай! Мегер им ватанпересвал тушни?!

Чаз ватанпересар тахъана амуькун хас туш. Гъам 1941-йисуз, гъам 1999-йисуз. Исаятдани! Украинада кьиле физвай гъерекатра фашизмдин тум хкудун патал цудралди чи ватангълийри иштиракзава. Ватандин сергъятар хуьнин карда абур кьенклевчи жегъейра ава.

Ватанпересвилдин чешмеяр тарихдин вакъийайрай мадни къалуриз жеда. Амма, чи фикирдалди, ахътин игътияж авач.

Абдулафис ИСМАИЛОВ

Редакциядиз Мегьарамдхурун райондин Гилийрин хуьрйи чар атана. Адан автор вич фадлай жемиятдин дердийрал машгул активист, хуьрун общественный советдин председатель Руслан Керимханов я. Квекай кхизва общественники?

Кубрелди лагьайтла, райондин чехи хуьрерикай сад тир, кубгьне тарих авай, вич медениятдин рекьяй вилик фенвайди яз машгур хьайи Гилияр кье клуб авачиз амукнава. Гьа са вахтунда клубдин дарамат эцигунин месэла гьиле кунва. Месэла вилик тухун патал Р. Керимханова «Лезги газетдин» патай куьмек тлалазва. Чун Гилийрал мугьман хьана.

Чи хуьрера клубар, медениятдин квалер Октябрьдин инкьилабдилай кьулухь Советрин девирда арадал кьез гатунна. Ватандин Чехи дяведилай гьугьуниз, экономикадин рекьяй авай четинвилеризни килиг тавуна, Советрин гьу-

зибур гьаклан твар, статистика патал хуьзвайбур хьиз хьана. Имни гьич. Пакамалай няналди пропагандадин вири куват, эвелни-эвел телевиденидин куват чал чи руьгьдиз чара тир кьецепатан ивирар илитунихь рекье туна. Кье чун куьн иесияр хьанватла виридаз аквазва.

Гилийрин хуьрун общественный советдин членрихь галаз чи гьуруш хуьрун администрациядин кьил Алияр Мегьамедован кабинетда кьиле фена. Абуруз клуб чпин хуьре, виликдай хьиз, руьгьдин, яратмишунрин игьтияжар таьминардай, акьалтзавай несилдиз марифатдинни ахлакьдин рекьяй тербия гуниз, бубайрин хьсан адетар чируниз, хуьрун жемиятдин меденият вилик тухуниз куьмекдай халис медениятдин центрадиз элкьур хьийиз кланзава.

- Инсандикай инсан культуради авуна, - лугьзува Руслан Керимханова. - Руьгьдин виниз тир культура - им гьахьлу, дуьзгун уьмуьр тешкилна, ам вилик тухуз чирдай муаллим-тербиячи, халкьдин хушбахтвилдин, экономикадин ва яшайишдин

тлимил хьана. Месэла ам герек кьадардин гегьеншар хьувунал акьвазнава.

Чун клуб эцигун патал чара авунвай чкадиз килигиз фена. Лап кутугай чка я ам. Патав школа, аялрин бахча, парк, хьсан стадион. Гаф кватай чкадал кьейд ийин: стадион Руслан Керимханова вичин такьатрихь тукьурнавайди я. Нянихь чпин билекар гваз дидеяр, бадеяр сейрдиз, ял ягьиз паркуниз, жегьлар спортдал машгул жез стадиондал кьезва.

- Анив тукьвей медениятдин квални гилиг хьувунайтла, мадни хьсан жедай, - кьейдзава Р. Керимханова. - Хуьрун юквал вири патарихьай авадан авунвай культурадин тамам центр арадал кьеда. Республикадин культурадин министрстводани меслят кьалурывал, 150-200 касдиз ацукьдай чкаяр жедай зал галай дарамат эцигун патал чилин участок гегьеншарна кланзава. Ахьтин мумкинвал авазва. Кланзавайди райондин руководстводи ихтияр гун я, - алава хьувун Р. Керимханова.

Медениятдин кьадир авайла...

Гилийяр хуьре медениятдин квал эцигунин кьайгьуйрик ква

куматди хуьрерани шегьерра клубрин дараматар эцигунин кар эвелимжибурун жергедик кутунай. Виринра "Искусство халкьинди я!" эвер гун машгурнавай.

Хуьрерин медениятдин маканра гурлу кваллах физвай. Клуб вири жемиятди санал суварар кьейддай, шадвилер тухудай, азад вахт метлеблудак аз акьуддай, жуьреба-жуьре машгулатар, гьа гьисабдай ва я эвелни-эвел яратмишунрин машгулатар авай медениятдин центрадиз элкьурнавай. Бубайрин адетар чирунин, хуьнин, акьалтзавай несил ватанпересар яз тербияламишунин, агьалийрин садвал мягькемарунин карда клубди кьетлен роль кьугьвазвай.

Гилийрин хуьр гьелле советрин властдин сифте йисарилла Лезгистанда кьавалар, манияр лугьудайбур, гьугьуллу артистар гзаф авай медениятдин центрадиз элкьвеннай. Агьсакьалрин гафарай, гьа йисарина клубдин дарамат арадал атанай. Гьахь лагьайтла, азад клуб шартлуналди лугьуз жедай. Амма ана гьугьуллу артистри концерттар гудай, жемият санал кватна, жуьреба-жуьре мярекатар тухудай. Хуьрун драмкружокдин чкадал ахпа госуьдрстводин куьмекдалди Гилийрин халкьдин театр тешкилна.

Театрдихь чехи агалкьунар хьана. Ам неинки Дагьустандин лезги районара, гьакл Азербайжандин Кцлар райондани гастролра жезвай. Агьсакьалри рикел хкизвайвал, иллаки Кцларин тамашачийри Гилийрин артистар еке гьурметдивди кьабулдай. Абуру и райондин вири хуьрера тамашаяр кьалурнай. Дагьустандин культурадин министрстводи Гилийрин халкьдин театр лап хьсан коллектив яз гьисабзавай. Советрин девирда яратмишунрин коллективдиз вири дуьньяда машгур Москвадин Большой театрди Гьурметдин грамота гана. Гьелбетда, - гиливийри кьазанмишнавай агалкьунарай. 2006-йисуз Халкьдин театр агална.

Инсанрин, вири обществодин ивирар дегиш хьайи уьмуьрда эвелимжи чкадал пул эцигиз, девлет гьайи девирда меденият кватиз башламишна. Меденият вилик тухун патал бес кьадар пулуни тукьатар чара хьувунач. Хуьрера клубар кьидай гьалдиз атана. Бя-

рекцияй вилик фин, хатасузвал таьминардай куьтяг тежер чешме я. Чаз адакай менфят кьачуз кланзава. Амма хуьре культурадин квал идара яз аватлани, адахь герек тир вири серенжмар лазим тир дережада тухудай дарамат авач. Кубгьне дарамат гьеле Советрин девирда, "чна цийи клубар эцигда" лагьана, чукурна. Эцигиз хьанач. Экуь мураддин "пашман" гьумбет яз, кье хуьрун юквал дерин хандак алама. Гьавилей чна, общественный советди, клубдин цийи дарамат эцигунин месэла кьарагьарна, ам гьалун гьиле кунва. "Лезги газетдивай", и кар раиж авуналди, чна куьмек тлалазавай.

Гилийрал клубдин цийи дарамат эцигуниз манийвал гудай касни авач. Республикадин культурадин министрстводи виликдай Халкьдин театр хьайи хуьре цийи дарамат эцигун анжах тебрик ийиз жедай месэла яз гьисабзава. Райондин администрацияди и карда вичин мумкинвилериз килигай куьмекар гудайдал шак алач.

- Клубдин имарат эцигдай чил чара авун патал гьеле 2018-йисуз чун Фарид Загьидиновичан (Мегьарамдхуьрун райондин администрациядин кьил) патав фена, - ихтилатзава Алияр Мегьамедова. - И кардал ам шад хьана ва, пакадал вегьин тавуна, школадин патав азад чкадал 35 сотых чил чара авуна. Ахпа чи хуьр "Городская комфортная среда" программдик акатна. Им хуьр авадан авунин рекье хьсан са кар я. Гьа и программадин сергьятра аваз школадин патав 12 сотыхдин майдандал парк тукьурнава. Ик, клуб эцигун патал чара авунвай майдан 12 сотыхдин

Тукьвей клуб эцигун патал бес кьадар чил чара авун гьализ тежедай месэла туш. Чаз чизвайвал, райондин культурадин отделдин реьгьвер Эседуллагь Селимова лугьзвайвал, райондин кьил Фарид Агьмедов меденият вилик тухунин чехи терефдар я.

- Медениятдин идарайриз ада (Ф. Агьмедова - авт.) райондин мумкинвилериз килигай вири куьмекар гузва. Чна куьмек тлалабайла, ада садрани "ваь" лугьзвайди туш, - кьейдзава Э. Селимова.

Гьа ик, шак алач, чилин месэла гьализ жедда. Амма кье кар алайди пулдин такьатар я эхир. Райондин бюджетда алай муракаб девирда медениятдин чехи имаратар эцигдай пулар авачирди виридаз чизва. Гьакл хьайила, пул гьинай кьведа? Гьахьлу суал арадал кьезва.

Хайи хуьре баркаллу, жемиятдиз менфятлу крарик кьил кутазвай ва абур кьилизни акьудзавай активист Руслан Керимханова умуд кутазвайвал, алай вахтунда клуб эцигун "Государственно-частное партнерство" программдик кутадай мумкинвал ава. Яни дарамат кьилдин ксарин ва госуьдрстводин инвестицияр желб авуна эцигун. И мумкинвилекай вучиз мефят кьачуз алахьдач кьван?

Дугьриданни, вучиз алахьдач кьван? Кьекьвей кьачиз цаз акьада, лугьзува лезги халкьдин камалду мисалда. Кьекьвена кланда, кьвалахна кланда. Жуван кьайгьуда - жув, жемиятдин кьайгьуда гьар сад хьун чарасуз тир вахтар я алухьнавайбур.

Агалкьунар хьана, куь мурадар кьилиз акьатрай, медениятдин кьадир авай гиливийар!

Герейхан Палчаеван - 90 йис Халис ватанперес

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Герейхан Абдулмунинович ПАЛЧАЕВ - Дагьустанда культурадин бажарагьлу деятелрикай сад. Лезгийрин машгур кинорежиссер, журналист, писатель, республикада документальный сифте кинофильмайрин автор. РД-дин "Лацу дурнай" фондунин тешкилатчи ва адан сифте председатель, "Дагьустандин уьмуьр" газетдин кьилин редактор, Махачкьала шегьердин администрациядин кьилин советник, РД-дин культурадин лайихлу работник... Адан кьуллугьринни лайихлувилерин дережа-яр мадни давамариз жедда.

Герейхан Палчаев 1932-йисан 10-июндиз Ахцегьа медени, зегьметкеш чехи хизанда дидедиз хьана. Дяведин четин йисара гьеле Ахцегьрин машгур школада клелзавай ада, чкадин Агьасиеван тварунихь галай колхозда гьакьсагь зегьмет члугуналди, вич бедендиз ва руьгьдиз мягькем, гележег авай дирибаш жегьил тирди кьалурна. Гьавилей адас "1941-1945-йисарин Ватандин Чехи дяведа гьакьсагьвилелди зегьмет члугунай" медални гана.

Юкьван школа агалкьунралди куьтягьай ва армиядин жергейра намуслувилелди кьуллугьна хтай зигьин авай жегьил Ленинград шегьердин госуниверситетдин журналистикадин факультетдик экечна. 1955-йисуз анаг агалкьунралди куьтягьна хтай журналист Избербаш шегьердин "Нефтяник" газетдин редакцияда литсотрудник яз квалалах акьвазна. Ахпа адакай "Дагьустандин комсомолец" газетдин спортдин месэлайрал машгул отделдин заведующий хьана. 1960-йисуз Г. Палчаевал - яратмишунрин карда кьетлен фикир, алакьунар авай жегьилдал - Дагьустандин телевиденида цийиз ачухнавай студиядин редакторвилин жавабдар кьуллугь ихтибарна. Ина, журналист ва редактор яз, намуслудака зегьмет члугур члуд йисан кьене адан алакьунар, бажарагь хьсандиз ачух жезва. Адан гьиликай хкатай 40-далай виниз кинофильмайр, гьа гьисабдай яз "Нарт", "Яру Дагьустандин югь", "ХХ асирдин Гомер" (и фильмдай 1969-йисуз адас ДАССР-дин Министртин Советдин кьарардалди республикадин Гьамзат Цадасадин тварунихь галай премия гана) вирибуру пара хушдиз кьабулна.

1970-йисуз Герейхан Палчаев Дагьустандин культурадин министрдин заместителвиле тайинарна. Ина ада бажармишай проекрикай сад Феликс Астратянцахь галаз санал республикада сифте яз аслу тушир ва вичихь Дагьустандин са жерге районрани (сифте яз Ахцегьа "АТВ" телестудия ачухна, кьени кардик ква) гегьенш сеть авай "Платан" телестудия тешкилун я. Гьа са вахтунда ада кьил кутуналди, Дербентда, Ахцегьа ва республикадин бязи маса районрин центрайра художественный ва музыкадин школар ачухна. КПСС-дин Дагьустандин обкомдин кьуллугьчи яз, республикада культура ва искусство вилик тухуник еке пай кутуна. Дагьустанда Бурятиядин, Тажикистандин, Кьаракалпакиядин ва маса республикайрин литературадинни искусстводин йикьар тухвана, халкьарин милли манийринни музалатрин фестивалар тешкилна ва ик мад. Республикадин экономикадин, яшайишдин ва культурадин уьмуьрда активнидаказ иштиракунай ва ДАССР-дин 60 йисан юбилейдихь галаз алакьалу яз, 1981-йисан 13-январдиз ам ДАССР-дин Президиумдин Верховный Советдин Гьурметдин грамотадиз лайихлу хьана.

Уьмуьрдин эхиримжи йисара Герейхан Палчаева, лайихлу пенсияда аваз, Махачкьала шегьердин кьилин консультативный советдин председателдин заместителдин, меркездин мэрддин меслятчинди ва "Дагьустандин уьмуьр" газетдин кьилин редактордин везифаяр тамамарзавай. Зурба ватанперес яз, ада Ахцегь райондин важиблу саки вири мярекатар активнидаказ иштиракадай, культурадин ва спортдин межлисар тешкилдай. Адан агалкьунрикай яз, Махачкьаладин администрацияда "Ахты" твар алаз культурадин ва мергьяматлувилдин общество тешкилун ва вичел чан аламай кьван вахтунда адас реьгьбервал гун кьалуриз жедда. И проектдин кьилин мурад районгьилияр хийириширда сад-садав агудун, кьевевайдан гьил кьил, дидед члал ва бубайрин хьсан адетар хуьн, акьалтзавай несил ватанпересвилдин руьгьдаллаз тербияламишун тир.

Хайи ватан тир Ахцегьрин виликан баркаллувал арадал жьунин мураддалди рикл куз кьхьена, вичин пенсиядихь чапдай акьудна, ватангьилийрив агакьарай "Это вам, земляки!" твар алай надир ктаб ада чаз, несилриз, тунвай веси я. 2010-йисуз Герейхан Палчаев чи арадай акьатуниқди ада тешкилай "Ахты" кватлални, гьайиф хьи, гьугьунлай кьил кьадай кас тахьана, чклана. Г. Палчаеван тварцихь яна, ам цийи кьилелай арадиз хкиз хьанайтла, пара хьсан кар жедай. Лезги халкь, хайи ватан ва ватангьилияр патал яшамаш хьайи зурба журналист ва жемиятдин деятель халкьдин рикелай алатдач. Адан тварцихь Ахцегьа куьче янава. Ахцегьрин телевиденини (АТВ) Г. Палчаеван тварунихь янайтла, кутугай кар жедай.

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

8-августдиз Ахцегьрин райсобранидин председателъ Абдулкерим Палчаев чкадин СМИ-рин векилрихъ (райондин кьилин пресс-кьуллугъ - Мафинат Агъева, АТВ - Таира Муспагьова, "Цийи дунья" газет - и царарин автор) галаз гуьруьшмиш хъана ва райондин яшайишдин экономикадин важиблу месэлайрай абурун суалриз жавабар гана. Гуьруьшда райондин общественный палатадин председателъ Али Исмаилова-ни иштиракна.

■ Абдулкерим Нажмуудинович, чакъ галаз ара-ара ихътин гуьруьшар тешкилу, жемятдив райондин уьмуьрдикай гъакъикъи малуматар агакьарун важиблу я. И жигьтдай райондин регьберар сагърай! Хуьруьн чкада яшайишдин месэлайрикой сад дигидай ва хъвадай цинди я, - лагъана Таира Муспагьовади.

- Дигидай цин патахъай четинвал авач. Циннин ийс марфар квай мублагъди хъана. Четинвал ам я хъи, чи жемят цин хваларни кьаналар ми хъиз мелериз эхъгъчзава. Виликрай а чкаяр, мумкинвилер аваз, техникадалди ми хъиззавай, жемятдин мелера активнидаказ иштиракзавай. Рекьер хъуна, гзаф чкаяр гила гьилелди ми хъуниз мажбур я.

деральный надир памятник, тукьлур хъийида лагъана, 2024-йисан апрелдалди "Русская миграция" обществендин арендада авай. Къайгьударвал тийизвай ам гила абурун гьилий ахъкьуднава. Реставрация хъувун патал республикадин Кьили вичин гьузчивилик кутунва.

Къвед лагъайди, Сергей Меликоваз цийиз эцигнавай 120 чкадин школадин ва 60 чкадин аялрин бахчадин проект ар ва анра ужуз материалар ишлемишун бегенмиш хъанач.

рин патай куьмек хъайитла, гъа куьчяр чна сифте нубатда къайдадиз хкида. Алай вахтунда райондин кьилин тлалабуналди республикадин бюджетдай тахминан 16 миллион манат пул чара авуна. Луткунрин хуьруьз фидай 1,5 километрдин рекье (патав цийи школа гва) кьир цазва. РД-дин чкадин теклифрин программадай, меценатрин такьатарни кваз, Хинерин ва Смугьулрин хуьрерин обелискар, Хуьруьгрин хуьруьн рехъ ремонтзава, Кьакларин хуьруьн куьчеда эквер твазва. Райцентр аваданламишун патал чи фикирдик Ахцегъа Ярагъ Мегъамедан, Гьамзат Агъмедован, Къемер Палчаевадин, Етим Эминан, Алискерован тварарихъ галай куьчяр къайдадиз хкун, "Набережный" паркунин патав футболдин майдан тукьлурун, обелиск ремонтун, гъакъи Фиярин вацалай хуьруьз фидай кьивачин муьгъегьин, Фиярин школа бинедилай ремонтун ква. Къейд ийин, исътда гъилевай эцигунрив чун са мус ятлани гъечлайбур я, гила 2024-йисан проектрин документар тукьлурзава.

■ Райондин вири хуьрерив тлебии газ мус агакьдатла?

- Район тамамвилелди газламишунин месэла чи къетлен гьузчивилик ква. Кьвалах йигинарун патал и муькьвара чи теклифдалди "Газпром межрегионгаз Махачкъала" карханадин векилар атанвай. Алай вахтунда Ахцегъа вацун дередай газдин турба Смугьулрин хуьруьв агакьнава. Им къведай йисуз Ахцегьрин

къуват авай жегьилриз, чандал гуж акьалд тавуна, пул къведай чкаяр кьанзава. Хуьруьн чкада хипехъанвилелни малдарвилел, багъманчивилелни саларбанвилел машгьул жез кьанибуруз гьамиша кьвалах ава. Месела, ции булдалди машмаш-къайси хъана. Жедачирни абурувай а емишрикой зурар ийиз, маса ганайитла? Инсанриз чкадал кьвалахиз кьан тахъунин себеб заз чидач.

■ Ци районда туристар гзаф ава. Абуруз кьуллугъ авунин кьулай шартлар яратмишиз, туриствилин бизнес артмишиз жезвани?

- Туризм чаз гьеле хъсандиз таниш тушир цийи хел я. Чи ацукьун-къарагъунихъ галаз таниш хун патал инсанрин гьилин ва дагьлух тлебиатдин тамашуниз лайихлу чкайриз килигиз къезвай мугьманар лайихлудаказ къабулриз чун чалишмиш жезва: райцентрадал абуруз ял ядай чка, санузел ачухнава. Абуруз къабулдай кьилдин ксар, сиягьатрин маршруттар тайинарнава, мугьманрин квалер тукьлурзава, Цуругьрин чарчардал фидай рехъ хата-суз авунава ва икь мад. Мугьманриз чкай хъсан фикирар амуькун, абуруз мад хтун, гьелбетда, абуруз чи жемятдин ва хуьрерин администрацийрин кьилерин дикъет-куьмекдилай аслу я.

■ Хкемрин хуьруьз фидай, хаталу гьалда авай муьгъ мус ремонтда?

- Республикадин Дагавгодордин баландал алай члехи и имарат ремонтдай ихтияр, я ахътин такьатар райондихъ авач. Важиблу и месэла лазим тир дережада гьялун патал чна республикадин руководстводиз талукъ тир арзаяр авунава. Фикир гун хиве кьунва. Хкемрин хуьруьн цин месэла хидаказ акъвазнава. Жемят целди таъминарун патал аниз тухванвай цин турбадик Ахцегъа законсуздаказ кутунвай вири кранар хкудунин кьарар къабулнава.

■ Икьсалай-къуз гегьенш жезвай Ахцегъа жемятдиз къекъуьн ва гъа са вахтунда рекьера хуси транспортдин гьерекат тлимил хун патал общественный транспортдин къвед-пуд маршрут кардик кутаза хъанайтла, гзаф авачир.

- Хъсан меслят я. Месела, акъахна финин гъакъи 30-50 манат яз, "Самур" комплекс - Сбербанкдин филиал, "Гьаммар - Ахцегьрин центр - Самур" ва "Лай - Ахцегьрин центр - Самур" маршруттар кардик кутуртла, хъсан я. И кар къайдада гьатун патал маршруткардин шоферриз сифте 2-3 вацра бензиндин куьмекни ийидай.

■ Ахцегъа "Шарвили" эпосдин суварин майдан масанал тукьлурунин месэла жемиятдин тлалабуналди са шумудра газетарни кьарагъарна, вирибуруз ашкаради я. И кардиз райондин руководство гьикъи килигзава?

- Чазни а майдан халкъди къалурзавай чкадал - Пелтуьйрихъ, куьгьне суддин кьере тукьлурдай ва я гележегда Ахцегьрин къеледа тешкилдай фикир ава. Валентин Эмирован паркунин чка аялрин хъсан майдан хъиз, ана гатун ачух клубни выставкайрин зал тадаракламишда.

Эхирдай Али Исмаилова район аваданламишунин карда къачузвай зегьметдай ва журналистрин суалриз тамам жавабар гунай Абдулкерим Палчаеваз сагърай лагъана.

Журналистрихъ галаз гуьруьш

Чпин усадьбайрин патавай физвай цин гьеччи хваларни кваз акъуд тийизвай инсанар, "гьукуматди авурай" лугьуз, мелериз экъечзава. Куьрелди, чна гъиле кьунвай "Ахцегъ-Кьаклар" кьанал къведай йисуз цийикла тукьлур хъувурла, дигидай цин месэла тамамвилелди гьялда.

Хъвадай ми хъи цин месэла иллаки четин я. Вучиз лагъайтла, кье саки вирибуруз квалера кранарни гьаммар ава, хъвадай целди салар дигизва, кранар ятар гъакъи авахъзава. "Мацар-Ахцегъ" ва "Лекье дере - Ахцегъ" цин турбайра бес кьадар яд аватлани, вирибуруз бес жезвач. Вичин вахтунда турбаяр хъсандиз чилик кутун тавуна (винелай машинари физ, члур жезва), еке нукъсанар кваз кардик кутур цин турбаяр муьквал-муьквал ремонтуниз мажбур я. Жемят хъвадай целди таъминарун патал чна "Мацар-Ахцегъ" (26 км) ва "Лекье дере - Ахцегъ" (28 км) цин турбаяр цийикла тукьлур хъийизва. Месела, республикадин инвестпрограммадай тукьлур хъийизвай къвед лагъай трубопровод, 5-6 километрдин давамар хъувуна, "Лалаан-Ахцегъ" твар алаз, 2024-йисуз кардик кутун планламишнава (умуми кьимет - 222 млн. манат).

■ И муькьвара Ахцегъ РД-дин Кьил Сергей Меликов атанвай, ам эцигзавай объектрал фена. Нетижадикай куьрелди лагъанайтла кьанзавай.

- Сергей Алимович, чи баркаллу карчи, меценат Жамал Пашаев, РД-дин Халкъдин Собранидин депутат Имам Яралиев ва нуфузулу маса ксарни галаз Ахцегьрин къеледал фена. Росэменнидин хусиятда авай фе-

1500 тамашачи ацукьдай чкаяр авай залдин зурба спорткомплекс хкажунин еришар зайиф тирди къейдна. Ам гъилевай йисан декабрдиз ишлемишиз вахкудайвал я. Жемятдин теклифдалди региондин Кьили тапшуругъ гайивал, къведай йисуз райцентрада Ленинан тварунихъ галай куьче лазим тирвал тукьлур хъувуна, ана кьир цада.

■ Лап яргал эцигунриз элкьвенвай чи ЦРБ-дин комплекс (ам 2009-йисалдай эцигзава) ции хъайитлани кардик акатдатла?

- Ваъ. 13 йисан вахтунда медицинадин истемешунар дегьил хъуниди, ам гьеле бегьем тахъанмаз, бязи чкаяр цийикла тукьлур хъийизва. Месела, ковиддихъ галаз алакьалуд яз, Агъасиеван тварунихъ галай колхоздин куьгьне дарамат ахлудна, анал кьилдин корпус эцигдайвал я. Девирдин истемешунарив кьур медтехникадалди тадаракламишун, абурал кьвалахиз алакьдай духтурралди таъминаруни асант кар туй. Гъавилъай, мумкин я, 2023-йисуз ачухун.

■ Райцентрадин гьеччи куьчяр, месела, зегьметдин Игит Саимат Ферзалиевадин тварунихъ галай куьче, кьир цана, тарифлуди хъанва. Ажеб тир чи вири куьчяр гъакъи дуьзмишиз хъанайтла.

- Чпи кьил кутуна, хуси харжийрихъ цин турбаяр дегьиларай, дар чкаяр гегьеншарай а куьчедин жемят сагърай. И кар акурла, Ахцегъ муниципалитетдин кьил Осман Абдулкеримова, абуруз куьмекун яз, куьчеда кьилъай-кьилъи кьир цун ва анаг ишигълаван авун къетлани. Гила а куьчедин жемятдилай чешне къачузвайбурни ава. Гъи куьчярин агъалий-

Лай магьледи ва Кьурукаларин, Мичегьрин, Смугьулрин хуьрерин жемятрин квалера тлебии газ жедла лагъай члал я. Гъа са вахтунда и дереди Фиярин, Хинерин ва Гутумрин хуьрериз ва Самур вацун дереди Кьакларин, Хуьруьгрин, Цуругьрин, Ялахърин хуьрериз, гьатта лап тлимил ксар амай Кьутунхъарин хуьруьзни газдин турбаяр тухун патал лазим тир вири документар тукьлурзава. Кьилинди, герекар чарар-царар тукьлурун, проект бюджетдин пулуналди таъминарун я.

■ Советрин девирда районда девлетлу общественный майишатар, емишрикой миже хкуддай цехар, гьатта Дербентдин "Электросигнал", Ленинграддин "Рассвет" члехи карханайрин цехарни аваз, жемят гьар жуьре кьвалахралди таъмин тир. Жегьилар патарихъ алатзавачир. Эхиримжи вахтунда, Аллагъдиз шукур хъуй, талукъ тир инвестпрограммайрай школар, аялрин бахчаар, паркар, спортдин майданар эцигзава. Хуьруьн майишатдин чка яз, чкадин суьрсетхаммал гьялдай гьеччи карханаарни хъанайтла, гзаф авачир.

- Алай девир базардин экономикадинди я, алатайда гекъигиз жедач. Ятлани, чна чкадин производство вилик тухуникой фикирзава. Исътда чаз гзаф бегьер гудай багъ кутаза кьанзава. Хъсан агрономарни багъманчияр гереказва. Зегьметдин чкайрикой рахайтла, чаз районда кар алакьдай слесаррин, сварщикрин, трактористрин, эцигунардай устларин, фляйрин, чубанрин, нехирбанрин, юристринни экономистрин, журналистрин игъти-ж ава. Кьвалахдай кас авач. Гъиле-кьиваче

Мумкинвилер къейдна

Хазран КЪАСУМОВ

Кьвалахдин рекъай Стлал Сулейманан районда авайла, Дагъустан Республикадин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин министр Мухтарбий Аджеков хуьруьн майишатдин рекъай авай мумкинвилерихъ, багъманчивилин хиле инвестицийрин зурба проектар уьмуьрдиз кечирмишзавай гьалдихъ галаз таниш хъана.

Кьилди къачуртла, РД-дин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин министрстводин набататчивилин отделдин начальник Агъмед Расуловахъ, Стлал Сулейманан райондин кьил Саид Темирхановахъ, райондин депутатрин собранидин председателъ Штибег Мегъамедхановахъ, райондин хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин управленидин начальник Къазиагъмед Къазиагъмедовахъ галаз санал министр М.Аджеков набататчивилел машгьул агропромышленный майданрал, хуьруьн майишатдин продукция маса гунал машгьул фермервиллин центрадал фена.

М.Аджековаз акурвал, гзаф бегьер гудай багълар кутун зурба проект "Полоса" ООО-ди уьмуьрдиз кечирмишза-

ва. Гьар са гектардал 3500 къелем ацалтдайвал, 311 гектардин майданар лап гзаф бегьер гудай ичин багълари кьунва. Фикир гуниз лайихлу кар мадни ам я хъи, 1000 гектарда шумьгярин багъларни кутунва. Им неинки Россияда, гъакъи Европада ни шумьгярин виридалайни члехи багъ я.

Муьквал тир йисара ихътин багъларин майданар 1000 гектардив, шумьгярин багъларни 2000 гектардив агакьарда. Мад-

ни, кура-кура 50 агъзур тонн емишар хуьдай чкани эцигун пландик ква, адан сад лагъай пай 2023-йисуз эцигна акьалтарда. Ана 11,5 агъзур тонн емишар хуьз жедач.

Мухтарбий Аджекова Стлал Сулейманан райондин агропромышленный хилез рази жедай кьимет гана.

- Багъманчивил хуьруьн майишатдин адет хъанвай ва кар алай хел я, республикадин экономикада адахъ зурба метлеб ава, - лагъана министрди. - Эхиримжи йисара гзаф инсанриз хуьруьн майишатдин хиле еке мумкинвилер, гележегда умуд кутаза жедай крар жагъизва. Агропромышленный хиле цийи технологияр ва кьенкьеччи къайдаяр яратмишда. Хуьруьн майишат виниз тир технологиядин ва хийир гьидай бизнесдиз элкьвенва. Идалайни гьейри, инвестицийрин зурба проектри вири дередайрин бюджетриз къезвай налогон кьадар артухарзава, мадни агъалияр экологиядин жигьтдай ми хъи продукциядалди таъминарзава. Государстводини и проектрин тереф хуьзва. Багъманчивилихъ Дагъустанда еке гележег ава.

Саид Темирханова районда тухузвай кьвалахриз дикъет гунай Мухтарбий Аджековаз чухсагуьл лагъана ва районда инвестицийрин проектар уьмуьрдиз кечирмишуниз республикадин Гьукуматдин, хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин министрстводин патай гележегдани куьмек хъуник умуд кутуна.

“Лезги члал мектебра шаз пуд сят авай, ци - сад”, “Хайи члал тарсарин кьисмет мектебрин директорри гьалзава”, “Вучиз куьне и, яни мектебра хайи члал тарсарин кьадар тимил хьунин месэла кьарагьарзавач?” - ихьтин наразивилин, гьатта тахсир кутунин келимаяр аваз чаз мукьвара муаллимрилай арзаяр атана.

Хайи члал хьунин месэла, дугьриданни, иллаки важиблуди я. Вучиз лагьайтла, члал амуьк тавурла, халкьни амуькдач. Чун лезгийри яни, урусар ва я немсер яни (ва ик мад) кьалурзавайди, тестикьарзавайди чи хайи члал я. Гзаф инсанар рахазвани и ва я маса члалал, я тахьайтла - тимил - им а члалан кьиметлувал кьалурзавай делил туш. Члалар вири сад хьиз важиблуду я. Амма чпин хайи члал амуькна кланзавай ксарни а члалалди неинки тайин тир са халкь, гьатта дуьньядин маса халкьарни рахадайвал ам хуьзва, майдандиз акьудзава, мадни виликди тухузва.

Гьа са вахтунда, алимрин фикирдалди, 21-асирдин эхирдалди Чилел алай кьван члаларин (исятда абурун кьадар 7400 яз гьисабзава) 30 процент михьиз квахьда. “Члал раб яни, вучиз квахьна фирай ам? Мичек яни, вучиз чна кьирай ам?”. Зурба ватанперес лезги шаир Алирза Саидован ширда эцигнавай и суалриз гила дикьетдивди фикир гудай, дериндай аннамишдай ва жавабар жагьурдай вахт алуькнава.

Кар ана ава хьи, эгер идалай вилик хайи члалар хьунин еке кьуват хуьрерин мектебар тиртла, гила ийисалай-суз анрани гьалар лап татугайдаказ дегиш жезва. И кардихьни вичин себбар ава. Абурукай кьилинди, инанмиш я, чи, яни милли халкьарин векилрин кьайгьусузвал, кьиле физвай гьерекаризи вахтунда фикир тагун, кваз такьун я.

Жавабар жагьурдай вахт атанва

Жасмина САИДОВА

Тарихдиз килигин

Гьеле 2022-йисуз, революциядай кьулхь арадал атанвай цийи государстводик жуьреба-жуьре члаларал рахазвай, гьа са вахтунда урус члал саки чин тийизвай гзаф кьадар халкьар акатна. Бязи чкайра жемят гьатта тамамдиз савадсуз тир. 1930-йисарин эвелра Советрин уьлкве виридаз сад тир образованидин программа цийи кьилелай тукьлуьрунв эгечна. Инал кьейд ийин, сифтедай уьлкведа виридаз чарасуз яз урус члал чирунин фикирдиз шаклуьдаказ килигзавай. “Чаз, гьелбетда, Россиядин гьар са агьалидиз зурбади тир урус члал чирдай мумкинвал хьана кланзава. Амма чаз и карда мажбурвал кланзава. Чаз Женнетдиз лашуналди гатаз-гатаз ракьуриз кланзава”, - кхьенай В.И.ЛЕНИНА месэладиз талукь яз. Идалайни гьейри, инкьилабдилай кьулхь милли члалар ва культура виликди тухуниз кьетен фикир гузвай. 1932-йисуз Советрин уьлкведин сифтегьан ва юкьван мектебра тарсар гьатта 104 члалалди гузвай.

Амма са шумуд йис алаатайла, партиядин сиясатда дегишвал гьатна. 1930-йисарин эхирра гзаф республикайрин миллетрин состав са кьадар дегиш хьана. Лезберриз паспорт гана, абуру санай масаниз физ, и гьерека кьвердавай мадни йигин хьана. Вирибур патал сад тир члалан игьтияж арадал атана. Гьа ик урус члал чарасуз элкъвена. Идахь галаз сад хьиз, гьар жуьре багнайралди мектебра милли члаларин кьадар яваш-яваш тимиларунин гьерека башламишна.

Эхиримжи йисаралди Россиядин мектебра 89 члал чирзавай, абурукай 39 члалалди тарсар гузвай. Дагьустандикай рахайтла, республикада агьалияр милли 32 члалал рахазва. Абурукай кьилинбур яз кьабулнавай 14 члалалди республикадин мектебра тарсар гузва. И мукьвал вахтуналди сифтегьан мектеб тамамдиз хайи члалалди тир, мектебра милли медениятдиз, культурадиз талукь тарсар гузвай, яни образованидин стандартрик регионривай чпис - милли халкьарин ацукьуниз-кьарагьуниз талукь алаваяр кухтаз жезвай. Амма...

2007-йисан 14-ноябрдиз Госдумадиз “Государстводин образованидин стандартдин метлеб ва кьурулуш дегишарунин гьакьиндай” кьанун кьабулна. Адан бинедаллаз, “регионрин компонент” лугьудай пуд дережадин (федеральный, региондин ва мектебрин чпин алаваяр кухтадай ихтияр гузвай) кьайда кьуватдай веьена. Гила стандарт анжах РФ-дин гьукьуматди тайинарзава.

И документди уьлкведин милли республикайра хайи члалар гун патал манивалда лугьуз хьайи депутатризи “стандарт паяризи пайзавачтани, регионрин кьетенвилер кьуватда амуькда” лагьана хьуьтуьл жавабар ганай. Эхь, дугьриданни, а члавуз мектебра хайи члалар гьеле чарасуз чирна кланзавай-бурун жергеда амай.

2018-йисан 25-майди Дагьустандин

Халкьдин Собраниди РФ-дин Госдумадиз рекье тунвай “Россиядин Федерацияда образованидин гьакьиндай” Федеральний закондик дегишвилер кухтунин гьакьиндай” ФЗ-дин проектдин тереф хвена ва идалди хайи члалар квадарунин месэладик мадни йигинвал кутуна. Гьик лагьайтла, закондик кухтунвай дегишвилерин бинедаллаз РФ-дин милли субъектра тарсар хайи члаларалди гунин месэла чарасузбурун жергедай акьуднава. А члавузни нарази хьайибуруз депутатри и законопроект кьабулун хайи члаларин дережа кьуватдай веьезвач, абуру чирвилер гунин бинелу пландин чарасуз паюник акатун давам жезва” лагьана жаваб ганай. Ятлани цийи закондин бинедаллаз хайи члал чирунин кьарар яшар тамам тахьанвай аялдин паталай адан диде-бубайри ва я кьаюмвалзавайда кьабулзава. Яни, эгер виликдай хайи члал урус члалахь галаз сад хьиз чарасузи тиртла, гила ам чирунин месэла гьуьуьлувилелди хьядайбурун жергедиз акьатнава. Ачухдиз хайи члалариз аксивал кьалурнавачтани, законопроектда милли члалар патал кьурхулувал авайдакай регионрин векилри ачухдиз лугьузвай ва тагькимарзавай. Ятлани, аламатдин кар я: гзаф миллетрикай ибарат Дагьустандин депутатри ам кьабулна.

Гафарни крар сад хьиз

кьезвач

Идалай кьулхь мад са шумуд йис алаатава. Гьалар кьвердавай мадни клевера гьатзава лагьайтла жеда. РД-дин образованидин идарайра милли культурадин тарсар гунихь галаз алакьалу месэла алай йисан июндин вацра Дуствилин кьвала кьиле феий элкьвей столдихьни веревирдна. Адан иштиракчийри гьисабзавайвал, республикада гужуналди тудшир ассимиляциядин гьерека кьиле физва.

Кьейд авурвал, кьенин юкьуз Дагьустанда сифтегьан мектебра вири тарсар хайи члалалди гузвай гьич са школани амач - хайи члал ва литература анжах предметар хьиз гузва. Чурувални ам я хьи, абурун кьадарни йисалай-суз тимил жезва. И кардин тахсирни асул гьисабдай мектебрин директоррин хиве твазва. Вучиз лагьайтла, бязи школайра хайи члал гьафтеда 2-3 сят гузва, бязи чкайра - 1. Ни тайинарзава лазим кьадар? Вучиз ихьтин тафават ава тарсарин арада?

И суалар чна РД-дин образованидин ва илимдин министрдин тварцел рекье туна. Анай хтай жаваб ихьтинди я:

“Дагьустан Республикадин образованидин идарайра хайи члал чирун патал чара ийизвай сятерин кьадар тимил хьуниз талукь месэладай чна хабар гузва. Хайи члалар ва литература хуьнихь ва гележегда еримлу авунихь галаз алакьалу

дин министрстводи жуван региондин хайи члалар, тарих, география, культура ва халкьдин адетар чирун тербияламишунин ва халкьдин милли кьетенвал хуьнин карда асул делил яз гьисабзава”.

Министерстводин жавабдай гьавурда гьатзавайвал, хайи члаларин тарсарин кьадар, дугьриданни, мектебрин директорривай дегишариз, абуру я артухариз, я тимилариз жезва. Амма “кьенепатай”, яни мектебрин директоррин вилерай килигайла, месэладин рангар са кьадар дегиш жезва.

“Чирвилер гунин программадин чарасуз пай, адет яз, ик тестикьарзава: урус члалаз, месэла, гьафтеда 5 сят, математикадиз - 6 ва ик мад. Яни тарсарин кьадар абурун важиблудвал фикирда кьуна тайинарзава. Кьведай кьелунин йис патал чаз рекье тунвай чарасуз (базовый) паюна хайи члал тарсариз гьафтеда 0,5 сят (кьве гьафтеда 1 тарс) кьа-

лурнава, яни алаатай йисан кьадардилани тимиларнава. Чи, директоррин, ихтиярда асул паюнилай гьейри, алава тир мад 3 сят ава. Абуру мектебдиз хьсан яз акур предметриз алава яз хгудай ихтияр ава чаз. Яни азад тир и пуд сят завай, месэла, химиядиз ва я биологиядиз, я тахьайтла хайи члалаз гайитла жезва. И сятер азадбур яз гьисабзаватлани, образованидин программада чаз абуру алава хьувун хьсан тир тарсар теклифзава. Асул гьисабдай кьарар ЕГЭ-дин предметрин хийирдиз кьабулзава, гьелбетда. Кьилди жувакьай лагьайтла, за алакьзавай йисуз хайи члалариз алава 1 сят чара хьувунва. Амма, кьез чизва жеде, диде-бубайри асул гьисабдай хьязвайди хайи члал туш, абурун асул фикир имтигьанрихь галаз алакьалу тарсарал ала”, - лугьузва Мегьарамдхуьрун райондин Билбилхуьрун-Кьазмайрин М.Абдуллаеван тиварунихь галай юкьван школадин директор Тимур Мурадович САИДОВА. Адан гафаралди, эгер икьван члалалди Дагьустандин тарихдиз, литературадиз, географиядиз талукь тарсарни авайтла, гила региондин компонент саки михьиз хьуднава. Вири школайри тамамдиз федеральный стандартралди кьвалахзава.

“Зун инанмиш я, кьез хайи члал тарсарин гьакьиндай арзаяр ийизвайбур аялрин диде-бубайр ваь, муаллимар я. Вучиз лагьайтла, икьван йисара кьвалахиз, зи патав атана, вучиз зи аялдиз хайи члал чир жезвач лагьана суал гайи диде-буба зал гьелелиг гьалтнавач. Гьа са вахтунда хайи члалай 5 сятни хьайиди я, 3 сятни хьана. Нетижа сад я: аялар хайи члаларал рахазвач. Гьаниз килигна, месэла сятерин кьадардилай аслу туш”, - инанмиш я Махачкьаладин 16-нумрадин школадин директор, педагогикадин илимрин кандидат Фарид Алисултановна МЕГЬАМЕДОВА. Ада кьейдзавайвал, эгер хуьрерин мектебра аялриз рахадай члал гьеле чизватлани, шегьерра гьалар и жигьетдай михьиз татугайбур я.

- Лезги члал тарсар чи мектебда кьил-кьилеллаз тухузвайбурукай я. Жувни хайи члалахь рик кузвай кас я, гьаниз килигна и месэладиз за кьетен фикир гузва. Гьа са вахтунда маса миллетрин члаларни ава эхир. Заз 5-6 аял гваз чехи кабинетра ацукьзавай муаллимри еке нетижайрив агакарна аквазвач. Гьич са члалан дестейрани аялар рахазвач.

■ Кьез сятерин кьадар артухарунихь метлеб аваз аквазвач, яни?

- Куьне суал дуьздаказ эцигзава. И месэладиз цийиикла, алай вахтунни истемешзавайвал эгечлун лазим я. Муаллимди вичин кьвалахдин нетижа кьалурун лазим я, яни аялриз рахадай члал чирна кьанда.

■ Кьез анжах мектебда тарсар гуналди шегьердин аялриз члал чирун мумкин кар яз аквазвани?

- Гьелбетда, ваь. Хизандин куьмек галачиз шегьерда аялдиз хайи члал чирун кьецепатан уьлквейрин члалар (инглис, немс, фрэнг) чирунихь галаз гекьигиз жеда. Кьведай йисан тарсарикай зун гьелелиг рахадач, жуван тежрибадикай лугьуда. Муал-

лимрихъ гьафтеда гьатта 5 сят хьайи вахтарни хьайиди я. За тарсарин къадар тлимиларзавачир. Амма муаллимрин къвалахда дегишвал жезвачир. Вучиз лагьайтла, муаллимар чеб хайи члаларал рахазвач. Яни заз и рекъе гьевеслудаказ къвалахиз аквазвач. Муаллимар мектебдиз анжах къазанмишун патал къвезва.

Мисал яз, чи мектеб гьевчибурук акавказайди я. Чахъ ина анжах 20 кабинет ава, аялрин къадар 700-лай алатнава. Яни тарсар тухудай шартлар яратмишун къезил кар туш. Хьурай, арадал гьана чна вири шартлар. Бес нетижаяр гьинава? Гьатта 5 аялдизни абуруз дуьзгуьндаказ тарс гуз къанзавач.

Малум жезвайвал, нетижа пешекарвилдин дережадиласлу я. Амма вучиз абуруз ерилуздаказ къвалахиз къанзавачтла, заз чидач. Хайи члаларин муаллимар вири, вучиз ятлани, гьевессуз я. Тарсарин къадар тлимиларунин месэладай лугьуз къанзава хьи, виликди фин патал чна алатай йисарин тежрибадикай дуьз нетижаяр хкудна къанда.

■ Месэла гьалдай рехъ гьихьтинди яз аквазва?

- Рехъ ихьтинди я: нихъ хайи члалал рахазвай аялар аватла, гьадаз артухарин тарсарин къадар. Вад аялдиз тарсар гуз, гьа са вахтунда са шейни абуруз чир тийизвайбуру патал тлимиларна къанда. Вучиз лагьайтла, ихьтинбурук акваз, амайбурун гьевесни квахъзава - мажибар сад хьиз къачузва эхир. Чаз химиядай, физикадай, урус члалар тарсар бес жезвач. Гьа са вахтунда чна сяттер гьатта муаллимриз чпизни итижлу тушир хайи члалаз гузва.

Гзаф пай диде-бубайри, дагьларай шегьерриз эвичайла, чпин веледрихъ галаз хайи члалал рахун аквазарзава. Им виридалайни къилин гьалатла я. "Зи аялдихъ галаз урусдал рахун, хайи члал адаз гьакни чизвайди я" лугьузва. Гьа ик, къвед лагьай несилди члал михьиз квадарзава. Яни хуьрерай атайбурун аялриз члал гьеле са гьал чиз жезватлани, къвед лагьай несилди ам михьиз квадарзава. Бязи диде-бубайриз, чеб урусар тушиз, хайи члалар тарсарани аялриз урус члал чирна къанзава.

■ Куь фикирдалди, члал квахьдайвал яни?

- Ваъ, зи фикирдалди, хайи члал садрани квахьдач. Шукур Аллагьдиз, исятда инсанар дагьлариз къвез башламишнава, мад хайи члаларал рахазва. Зун инанмиш я, хайи члалар цийи къилелай арадал къведа. Санлай къачурла, зун инанмиш я, къандатла 1 тарс це, къандатла - 21 - члалаз итиж тахьанмаз, къан тахьанмаз, ам чириз жедайди туш.

Гьелбетда, шегьеррин мектебрин гьалар хуьреринбурулай тафаватлу я. Гьа са вахтунда эхиримжи 10-15 йисан вахтунда республикадин хуьрерай куьн хьунин гьерекат анжах йигин жезва. Гьаниз килигна, шегьерин мектебрин гьаларни кваз такьун дуьз туш.

Эхирдай заз винидихъ вичикай лагьанвай элкьвей столдин иштиракчийри рейсавилелди къабулай ва РФ-дин просвещенидин министерстводиз, гьакни образованидин хилехъ галаз алакьалу вири идарайриз рекъе тунвай резолюциядин асул къилерикай лугьуз къанзава. Кьилди къачуртла, ана теклифнава: са миллетдин агьалияр яшаммиш жезвай чкайра сифтегьан школадин умуми образование, гьакни аялрин бахчайра тарсар хайи члалалди гун ва и кар патал шартлар тешкилин, хайи члалар чирун патал са гьафтеда агьа къан 4 сят тайинарин ва и кар мажбуриди ийин, "Хайи члал" ва "Хайи литература" тарсарай ОГЭ кардик кутунин мумкинвилдиз килигин; и жигьетдай Башкортостандин тежриба ахтармишин ва ишлемишин (ина имтигьанар нетижалудаказ вахкай аялриз 10-15 балл алава хьийизва ва вузрик, ссузрик экечидайла, фикир гузва), образованидин идарайра милли культурайрин компонентдиз талукь месэлайриз килигдайла, сифтенисифте асул законрал (РФ-дин ва РД-дин Конституция) амал ийин.

РФ-дин Конституцияди Россиядин вири миллетриз хайи члал хуьн, ам ахтармишун ва еримлу авун патал къулай шартлар тешикилдай ихтияр гузва. И ихтиярдикай менфят къачун патал гьар са касди сифтенисифте "Зун вуз я?" лагьай суалдиз жаваб жагьурун лазим я.

Мурк юзана

Хуьруьгрин хуьре авай минара галай жуьмя-мискидин дарамат цийикла туькьуьр хьувуниз 5 миллион манат пул чара ийида

Агьмед МАГЬМУДОВ

Ахцегь райондин Хуьруьгрин хуьре авай минара галай жуьмя-мискидин дарамат чкидай гьалдиз атанвайдакай чна виликдай газетдай хабар гана. Рикел хкин, июлдин вацран эвел къилера и месэладиз талукь яз тарихдин илимрин кандидат Шерибан Пашаевадин "Чуклуни часпардал" тивар алай макьала акьатнай. Авторди тарихдин надир имарат михьиз терг хьунин хаталувилик акатнавайди къейднавай ва медениятдин ирсинин объектрин саламатвилдин патахъай жавабдар идарайриз тади гьалда герек серенжемар къабулуниз эверганвай.

Ш.Пашаевади вичин макьалада къарагьарнавай месэладин жигьетдай чна РД-дин медениятдин ирс хуьнин рекьай кардик квай Агентстводивай баянар гун тлаабнай. Агентстводин пресс-къуллугьдин векилди Хуьруьгрин жуьмя-мискидин дарамат гьакьикьатдани чуклуни хаталувилик квайди тестиьарнай ва Росимуществодин РД-да авай Управленидиз (объектдин патахъай жавабдарвал и идарадин хивева) арадал атанвай гьалариз талукь яз лазим тир серенжемар къабулун патал чар рекъе тунай.

Са акьван пара вахт арадай фенач, лугьудайвал, мурк юзана: Хуьруьгрин минара галай жуьмя-мискиндиз республикадин къилевайбуру фикир гана. 11-августдиз Махачкъалада РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместитель Муслим Телякавован реьбервилек кваз Ахцегь райондин Хуьруьгрин хуьре авай медениятдин ирсинин федеральный дережадин метлебдин объектрин сиягда гьатнавай минара галай жуьмя-мискин цийикла туькьуьр хьувунин месэлаяр веревирдна. Идакай "Лезги газетдиз" Гьукуматдин пресс-къуллугьди хабар гана.

Совещанидин эвел къилляй республикадин вице-премьерди объект чкидай гьалда авайдакай ва, эгер ам чкайитла, патарив гвай яшайишдин къвалеризни объектриз зиянар жедайдакай хабар гана.

"Жуьреба-жуьре официальный чарар-цларар гьазурунвай къерех хьун ва жезмай къван фад цийикла туькьуьр хьувунин къвалахрив эгечлун патал 1 йисан къене Хуьруьгрин жуьмя-мискин Дербентдин музей-заповедникдик кутазва.

Веревердзавай месэладин терев Дагьустандин Кьил Сергей Меликовани хвенва. Ада гьазурвилер акунин жигьетдай авай вири крар вахтунда гьална, Дербентдин музей-заповедникдин бюджетдинбуру тушир такьатрихъ цийикла туькьуьр хьувунин къвалахрив эгечлун буйругьнава.

Мискидин дарамат музей-заповедникдик кутун патални са къадар вахт герек жеда. И месэла къилиз акьудунихъ галаз санал мискидин дарамат чкидалди жезмай къван фад ремонтдин къвалахрив эгечина къанда", - лагьана М.Телякавова.

Рикел хкин, къати марфар къунин нетижада жуьмя-мискидин цларай, минарадай сварар атанва, къавай тилияр къвезва, къандахра яд гьатзава. Марф къвайи гьар сеферда ихтилат физвай надир имаратдин цлар чкизва.

"Лезги газетдиз" РД-дин Гьукуматдин пресс-къуллугьдин векилди алава хьувурвал, минара Росимуществодин РД-да авай Управленидик акатзава. Яни имарат

чуклун тавун патал вири серенжемар и идаради къабулна къанзава. Амма Управленидин векилри са жавабдарвални гьиссзавач, къенин йикьалди абуру арадал атанвай гьаларин вилик пад къунин карда са камни къачунвач.

Совещанидин къвалахда иштираккай инженерин гафаралди, тарихдин метлеб авай имарат хуьн патал сифте нубатда илимдинни проектдин документация гьазурна ва эцигунин къвалахрив эгечина къанзава. Минарани галаз жуьмя-мискидин дарамат цийикла туькьуьр хьувуниз, пешекарин гьисабунралди, 5 миллион манат пул акьатда.

Вереверддерин нетижаяр къадайла, М.Телякавова лап куьруь вахтунда вичихъ медениятдин ирсинин объектар цийикла туькьуьр хьувунин жигьетдай тежриба ва лицензия авай пудратчи кархана жагьурна, ам къвалахдал желб авун буйругьна.

Кьейд ийин хьи, совещанида РД-дин культурадин министрдин заместитель Мухтар Кьурбанова, Дербентдин музей-заповедникдин везифаяр вахтуналди таммарзавай Велиюлла Фаталиева, РД-дин медениятдин ирс хуьнин рекьай кардик квай Агентстводин, Росимуществодин Дагьустанда авай Управленидин векилри, инженерри иштиракна.

Шазандалай гзаф

Дагьустандин госмедуниверситетдик экечлиз къанзавайбурун къадар цуи 2000-далай алатнава

Чи мухбир

Алатай йисав гекьгайла, цуи Дагьустандин госмедуниверситетдик экечлиз къанзавайбурун къадар саки 10 процентдин гзаф хьанва. Идакай ТАСС-диз вуздин пресс-къуллугьдин руководитель Камила Рагьимхановади хабар гана.

Адан гафаралди, шаз абитуриентрин

къадар 2000 тир. Цуи лагьайтла, абурун къадар 400 касдин артух хьана.

Медицинадин вуздик экечлиз къанзавайбурун арада виридалайни машгьур профилар "Стоматология", "Лечебное дело" ва "Педиатрия" я. Дагьустанвийрилай гьейри, ДГМУ-дик экечлун патал документар вуганвайбурун арада Азербайжандин, Йемендин, Туьркиядин, Афгьанистандин, Иорданиядин, Сириядин, Ирандин, Палестинадин агьалиярни ава.

Кьейд ийин хьи, Дагьустандин госу-дарстводин медицинадин университет 1932-йисуз арадал гьанай. А члавуз ам институт тир. Кьенин юкьуз ДГМУ чирвилерин, илимдин, сагьламливилдин чехи центр я. Адан кьурулушдик вад факультет, вири профилрин клиникайрин базайрин сеть, медицинадин жуьреба-жуьре хилерай илимдин докторри, профессорри реьбервал гузвай 76 кафедра акатзава.

Устларханаляр арадал гьида

Дагьустандиз республикадин колледжра устларханаляр (мастерская) арадал гьун патал милли "Образование" проектдин сергьятра аваз 200 миллион манат пул чара ийида. Идакай ТАСС-ди хабар гузва.

Чешмедин делилралди, и такьатрихъ къуд йисан къене алай аямдин 41 устлархана арадал гьидайвал я.

РД-дин гьукуматдин пресс-къуллугьди хабар гузвайвал, эхиримжи йисара Дагьустанда инженерно-технический хиле пешекарин къитвал гзаф хьанва. Идалай гьейри, пешекарин игьтияж промышленностдин, эцигунрин, ЖКХ-дин, хуьруьн майишатдин, транспортдин ва рекьерин майишатдин, энергетикадин, алакьадин, медицинадин хилерани ава.

Кьейд ийин хьи, милли "Образование" проект 2019-йисуз кардик кутунай ва адан сергьятра аваз таммарзавай къвалахар 2024-йисалди давам жеда. Адан умуми бюджетди, санлай къачурла, 784, 5 млрд манат тешилда. Проектдин къилин макьсадрикай сад Урусатда умуми образованидин ери хьсанарун я.

Хпеж Къурбанан - 145 йис

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Тебиат. Дуьнья. Вахт. Инсан. Кар. Ирс. Зи къатунралди, ибур вири сад-садахъ галаз алакьалу я. Тебиат даим уьмуьр я. Ам датла-на гьерекатда ава. Дуьнья ахъай тавунвай ктабдиз ухшар я. Гьар са чар ахъайла, са цийи затI чир жезва. Са квел ятлани тажуб хьун патални са легъзе бес я, амма масад тажубардай кар авун патал йисар герек я. Вичиз ахъайнавай вахтункай гьавурда аваз менфят къачуз хъайиди зурба кас я лугьуда. Халкъ патал зегьмет члугурди, адан дерт-гьам вичинди хьиз къурди, гележег патал къиметлу ирс турди мадни зурба я.

Фикир гайила, ачух жезвайвал, тебиатни инсандин уьмуьр сад-садахъ пара ухшар я. Инсандин яшайиши гагь ракьинин нурари безетмишзаватла, гагь ам тлурфанрин хура гьатзава. Къе руьгь чилин цифеда аватла, пака ам, ракьинин нур алуькьай тебиат хьиз, гуьлуьшан, гуьрчег жеда. Гьихьтин йикъар, дуьшуьшар хъайитлани, абур гьа тайин инсандинбур я. Абурукай я катиз, я чьунуьх жез, я абур масадал илитлиз алакьдач. Гьарда вичин къисметдин араба ялзава. Эгер садбуру уьмуьр менфятсуздаказ, масадаз зиян гудайвал тухузватла, масадбуру чпелай гуьгьуь-

рикI кузвай инсанри хпежвидин шиирар, сада-садавай абур кхьенвай дафтарар ва Хпеж Къурбанан тIвар хвена.

Тебиат гьакьикъат я, гьар са девирдихъ вичин къетленвилер, лишанар, ажайибвилер, къазанмишунар ва гьакI татугайвилер, магьрумвилерни хъана. XX асирдин сифте кьилер квелди тафаватлу хъана, рикел ала-

Эмиран Гьамид ва икI мад. Амма Къурбанан дуьшуьшда дидедин тIвар кьунва. Заз яшлу хуьруьнвийри лагьайвал, Мана камаллу, уьт-квем, жумарт, итимрин дережада авай дишегьли тир. Адаз гьурмет авунин, ам кваз кьунин лишанни яз, адан хьизни Манад Къурбан лугьудай. Дишегьлидихъни чIалар туькIурдай бажарагь авалдай.

КIвачи чил кьунвай Къурбанан хиве хизандин кьайгьуярни гьатна. Хсуси чили, малпапагди са жуьре яшамеш жедай мумкинвал гузвай. Четин, кIеве гьатай вахтара амни хуьруьнвийрихъ галаз Шекидиз, Бакудиз фидай. Имни дагьийриз адет хъанвай кар тир. Мисал яз, 1897-йисуз Бакуда 112 агъзур агъали яшамеш жезвай. Абурукай 20 процент лезгийр тир. Гьа ибурук хейлин хпежвийрни квай, гьа гьисабдай яз - Хпеж Къурбанни. Алай вахтундани Бакуда хпежвийрин кьанни цIудалай виниз хизанар яшамеш жезва. Къурбана нафтIадин буругьра кIвалахун гьихьтин азият, зиллет ятIа вичин бедендалди гьисс-на. КIандатIа хуьр, кIандатIа шегьер хуй, зегьметчи инсанри ялзавай арабадин пар садрани кьезил хъайиди туш. Ада ивидин гьални атIузвай, жегьил чанни хкудзавай. Белки, ихьтин зулумдик квай кесибрин гьал акваз, ада гуьгьуьнлай кхьенвай жеди:

*Терг хъана хьи илимдин гьуьл,
Алатна чи Куьредин кьил.
АтIуч, валлагь, вахъай чи вил,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

*Хкахъна уьлкведин чирагь,
ИкI бегьерлу майвадин багь,
Женнетда ваз расна утагь,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

Дугьриданни, зурба камалгьилидин ад дуьньяда амукьна, адан ктабар къе лезги чIалаз таржума ийизва, урус чIалал акьудзава. Ада Дагьларин уьлкведин тарихдиз талукь яз тунвай ирс чIехиди, къимет авачирди я. За фикризавайвал, Къурбананни Гьасанан арада амадагвилер, дуствилер алакьаярни авай. ТахъанайтIа, шаирдилай вичин эсерда алимдин, камалгьилидин вири лайихлувилер къейд ийиз жедачир. А чIавуз лезги чилел шаирар мадни алай, амма сифтебурукай яз илимдин зурба дагь арадай акьатуниз талукь шиир гьаз майдандиз Хпеж Къурбан экъечIна. Лугьун хьи, и чIал гьасятда лезги хуьреризни чIлана. Идан гьакьиндайни къе чи гилера хуьрерай гьат хъийизвай дафтарри, гьилин ктабри шагьидвалзава. Анра Гьасан эфендидиз кхьенвай шиирни ава. Вири бендер тахъайтIани, са бязибур инал гьун кутугнава:

Девирдин кIавузардик акатайди

низ къевезвай несилриз бегьерлу ирс, тежриба, кьени крар, ивирар тазва. Къе чна ихтилатзавай касни несилриз камалдин, инсанвилер ирс, чешнелу ерияр тунвайбурун жергейра авайди, шаирвилер бажарагьдин пай ганвайбурукай, хсуси къисмет перишанди, девирдин азабрин, буьгьтенрин бинедаллаз герексуз, инсансуз къазайрик акатайди я.

Шаирдин макьсад, дережа, агалкъун квейкай ибарат я? Зун инанмиш тирвал, ам халкъдиз герек ва адан эсеррихъ цигел хьункай. Халкъдин тIал алай месэляяр дуьздак акьудникай ва вичин риклин ялав инсанар патал гуникай. Чан аламазни, вич чавай къакьатайлани. И гафарин гьакьикъивал алатай ва кьени девирдин халис шаирин (Къуьчхуьр Саид, Етим Эмин, Лезги Агьмед, Рухун Али, СтIал Сулейман, Алибег Фатагьов, Хуьруьг Тагьир, Абирза Саидов, Ибрагьим Гьуьсейнов) яратмишунри тестикъарзава. Абурун рикIяй акьатай ва акьатзавай жанлу, эсер ийидай цIарари чеб яшамеш хъайи макьамдани ва гилани инсанриз таъсирна ва таъсирзава. Шиирри инсанар баркаллу, кьени крар кьилиз акьудунал руьгьламишзава, абурун дердер кьезилпарзава, гележегдихъ умудар артухарзава, касдиз вич и дуьньяда тек туширди ашкара хъийизва.

Винидихъ гьанвай фикирар Хпеж Къурбанан уьмуьрдиз, яратмишунризни талукьбуру, адан эсерар кIелайла, пайда хъайибур я лагьайтIа, зун ягьалмиш жедач. Гагь харарик, гагь нурарик, гагь селлерик, гагьни къуькьурмик акатай адан уьмуьр тарихдин вакьайри ацIайди, аллазни-аллачиз суд-дуванрик, буьгьтенрик акатайди, мусибатдаказ акьалтIайди хъана. Ятлани кар алай гьакьикъат сад я, Хпеж Къурбанни шаирвилер халисан дережадив агакьна. И жигьетдай сифте къиметни адаз милли медениятдин, эдебиятдин, савадлувилер, лезги литературный чIал арадал гьунин рекъе чан эцигай, дидед чIалал кхьизвай шаирин чIалар кIватIна, сифте ктаб акьудай баркаллу хва Гьажигеб Гьажигебова гана. 1928-йисуз ада "Яру Дагьустан" газетдиз акьудай "Халкъдин яратмишунар ва кхьинар" макьалада ихьтин гафар ава: **"Чавай тестикъариз жеда хьи, XIX асирдин сифте паяна лезги халкъдихъ вилик фенвай ва кьилдин поэзия авай. Чаз Етим Эмин, Шайда, Салигь, Султан, Нури, Сейфуллагь, Ахъцегь Гьажигеб ва алай аямдин Хпеж Къурбан, СтIал Сулейман ва гьакI маса жегьил шаирарни малум я..."**

Къимет адаз чи халкъдини гана. Девирда кьиле фейи дегишвилер ва маса себебар аваз Къурбанакан реакционный, цийи (советрин) гьукумдиз акси шаир авунатIани, шииратдин дад чизвай ва милли эдебиятдихъ

муькна лагьайтIа, Урусат тIвар алай зурба уьлкведа пачагь тахтунай гадарна, большевикри аскеррин, фялейрин ва лежберрин куьмекни галаз Яру инкIилаб кьилиз акьудна, социализмдин гьукум, къурулуш туькIурна. Ахпа Советрин Союзди икьван гагда дуьньяда тахъай хьтин инсафсуз, мусибатдин, зурба магьрумвилерин, къурбандин дяведа, Гитлера ва адан фашистри цIай кутур дяведа, гьалибвал къазанмишна.

Советрин гьукумдин къурулушар тешкилзавай йисара (1930-1941-йисар) уьлкведа гзаф къанунсузвилериз, къайдасузвилериз рехъ гана. Гьахълу, дуьзгуьн суд-дуван тийиз, агъзурралди кьени инсанар къазаматра туна, гьуллеламишна. Са тахсирни квачирбур, гьалалдин рекъе авайбур, риклера экьуь мурадар авайбур "халкъдин душманриз" элкьуьрна ва хквен тийидай чкайриз суьргьунна. Халкъдин арадай акьатнавай савадлуьбурукай, виклегьбурукай, бажарагьлубурукай квайни-квайбур - Н. Самурский, Гь. Гьажигебов, Гь. Эмирбегов, М. Эфендиев, Гь. Сафаралиев... Миллетдин намус, дамах, гележег тирбур. Гьа угьраш къайдада "кулакар, советрин гьукумдиз акси ксар, акьалтIай дингьлияр я" лугьуз, кесиб лежберар, фялейр, хуьрера чпин югь няни ийизвай инсанар суд-дуванрик кутуна, дустагьра туна, телеф жедай кчадал гьана. Лежбер, дингьли, шаир, жерягь Хпеж Къурбанни гьукумдин гьахъсуз кIавузардик акатна.

Къе чаз малум хъанвайвал, Гьуьсейнан гада Сиркъидин хва Къурбан дидедиз хъайи вахтуниз талукь яз гьалатIриз рехъ ганва. Хуьруьнвийрин, шаирдин багьрийрин ихтилатриз ва уголовный делодин делилриз килигна, кхьей рекъемар дуьзбур яз акьатнавани. Эхиримжи сеферда за кхьей макьаладани ам 1872-йисуз дидедиз хъайиди яз къе-лурнавай. И рекъемни дуьзди я лугьуз жедач. 1882-йисуз Кьиблепатан Дагьустандин хуьрера Урусатдин пачагьлуьгдин векилри кьиле тухвай переписдин делилар бинедиз къачуртIа, Хпеж Къурбан 1877-йисуз Куьре округдин Къурагьрин наиблудин Хпежрин хуьре дидедиз хъана. Адан аял, жаван вахтар хуьре акьатна, гьа са вахтунда ада наиблудик акатзавай Гелхен, Штул, Къуьчхуьр хуьрерин медресайрани кIелна. Адав араб чIалай, философиядай, логикадай, риторикадай, теологиядай чирвилер агакьна.

Хизан бубадикай фад магьрум хъана ва аялар (Къурбан, Эсли, Бигим) Мана дидедин хиве гьатна. Гьавилай хуьруьнвийри адаз шаирвилер бажарагь ачух жедалди Манад Къурбан лугьудай. Идахъ вичин себебни авай. Адет яз, чи хуьрера бубадин тIвар агалдна хва малумарзава: Исакьан Бирегьим,

*Муьминар на уна ажиз,
Мунафикьрив я хьи вун дуьз,
Махлукьатар - дарда, рекьиз,
Вун са затI туш, фана дуьнья.*

Хуьруьнвийри тестикъарзавайвал, Манадин Къурбан Бакуда XX асир алуькьалди амукьна. Гьа и вахтунда къакьан буйдин, гьаркъуь къуьнерин, гилера къуват авай жегьил урус пачагьдин армияда къуллугь авунални желбна. Ада Урусатдинни Туьркиядин ва я Япониядин арада кьиле фейи дяведани иштиракна. Къурбана иштиракай женгерин гьакьиндай чаз туькIвей малуматар авачтIани, къетлен кьве шагьид, ядигар ада вичелай гуьгьуьниз туна. Къалурай дирибашвилай, къегьалвилерай, командирин тапшуругьар уьтквемвилелди тамамарунай дагьвидин алакьунар Георгийдин хаше хашуналди къейдна. А макьамда и хаш аскерин дирибашвал, уьтквемвал, къегьалвал лишанламишзавай орден тир. Къурбанан кьве хашни, ам 1943-йисуз НКВД-дин работникри са тахсирни квачиз къурла, кIвалин эменни (ктабар, дафтарар, къуръанар ва маса шейэр) тулкI ийидайла туькIуьрай сиягьда къейднава. Са рахунни алач, ихьтин шабагьар акатай низ хъайитIани гузвайди тушир.

Хайи макандиз хтай жегьилди вичин уьмуьрдин месэляри гьяззава. Мехьерзава, хизан кутазава. Арабалди кIелиз-кхьиз чизвайвилай адал куьлуь хьтин къуллугьарни ихтибарзава. Са вахтунда ам хуьруьн жуьмя мискIиндин межеви (завхоз) тир. Чуьнгуьр язавай, ширин сесиналди манияр лугьузвай ашуькьдиз мехьеррички межлисрик теклифзавай. Гьа икI, Къурбан Саркъиеван шаирвилер бажарагьни ачух жезва. Дагьвидиз хас яшайиши тухуз (техил гьасилиз, лапагар, малар хуьз), ада дингьлидиз талукь шартирни кьилиз акьудзавай, ашуькьвилер, шаирвилер кеспидизни майилвалзавай. Идан гьакьиндай хуьруьнвийрин рикел хкунри, делилри, адан са бязи эсерри ("Агьалар хандиз", "Къулида - мехьерик") шагьидвалзава.

Делилри успатзавайвал, Хпеж Къурбан XIX асирдин эхирра ва XX асирдин сифте кьилера шаир хьиз тестикъ жезва. 1910-йисуз лезги халкъдин арифдар, алим, камалгьили, гьа вахтунин лап савадлу кас Алкъвадар Гьасан эфенди рагьметдиз фена. Хпеж Къурбана и кар пара дертлудаказ къабулна ва камалгьилидиз шиир бахшна. И месэлади шаирдин уьмуьрдин са бязи делилар ачуьхизни куьмекзава. Хпеж ва Алкъвадар хуьрерин арада са шумуд дагь, дере, яргьал рекьер аватIани, Къурбаназ Алкъвадар Гьасан эфенди лап муькувай чизвайди, халкъ ва девир патал ам вуьж ва гьихьтин панагь, дамах, илимдин дагь тиртIа малум жезва:

*На гай илим хъана ширин,
Акьул-камалдиз лап дерин,
Ви жасаддиз хуй аферин,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

*Вахъ ишехьда цавар, чилер,
Чидайбурун - яса риклер,
Накъварив ацIанва вилер,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

*Вун хьтин кас къежгьич чаз мад,
Амуькьда дуьньяда ви ад,
Вун халкъ авур Алпазъ я Сад,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

*Хъана, валлагь, вун мусаниф,
Чаз ктабар авур тесниф,
Дуьньядай физ тир вун гьайиф,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

*На халкъариз сагьибна тарс,
Ваз барабар хьижеч мад кас,
Вун кьейила, хъана чаз яс,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

*Истамбулда авай ви тIвар,
Къазандани - ваз муьруьдар,
Аян жедай ваз гьар са кар,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

*Хпеж Къурбана лугьун кез,
Гьарам-гьалал чирна хьиз нез,
Мусурманар ава вахъ шез,
Алкьвадар Гьасан эфенди.*

Хпеж Къурбанан чирвилер геьеншбур, савадлувал артух тирди шииррай ачуьхдиз аквазва. Ада Мегьамед Ярагь эфендидин уьмуьрдиз, крариз, Дагьустанда ва Кавказда къазанмишнавай машгьурвилериз, гьуьрметдиз гьавурда аваз къимет ганва. Къейд авун лазим я хьи, 1980-йисаралди машгьурвилерин алемда гьед хьиз куькIвей муршид, шейх Ярагь Мегьамедакайни са артух малуматар авайди тушир, гзафбуруз адан баркаллу уьмуьрдикай са делилчи чизвачир. Чи алим, писатель Агьед Агьаева имамдин уьмуьрдин рекьикай, руьгьдин къаматдикай ва ирсиникай "Лезги газетда" геьенш макьалаяр гана. **"XIX асирда лезги шаирар тир ялцуьгьви Етим Эмина, ярагьви Салегьа, стIалви Сулеймана ва масабуруну Ярагь Мегьамедакай эсерар теснифначиртIани (белки, заз малум туш), адан весияр кьилиз акьудна. Абуру тарикьатдин рекьий Ярагь Мегьамеда гайи насигьатар ва весияр шиирралди вьзна..."**

(Макьала куьруь авуна гузва)

Хпеж Къурбанан - 145 йис

„Ашукъ жемир вун дуньядин гъавадал...“

Хпеж КЪУРБАН

Рамазандин варз

Мад атана чаз багъа тир,
Чан ширин, азиз Рамазан,
Фахри-гъалал шагърият тир,
Чан ширин, азиз Рамазан.

Низ аватла гунагъ пара,
Гъардаз жеда вакай чара,
Умметарин дердин дава,
Чан ширин, азиз Рамазан.

Бахтлубур я сив хуьдайбур,
Нефсиниз тербет гудайбур,
Ифиз тервегъ капл ийирбур,
Аллагъ рикел гъиз, Рамазан.

Йиса садра къведай къунагъ,
Чи рикериз нур гудай рагъ,
Дин исламдин майвадин багъ,
Женнетдин тям гъиз, Рамазан.

Марифатдин рекъер хуьдай,
Гзаф дерин сирер чирдай,
Шариатдиз бегъер гъидай,
Иман я чи дуьз, Рамазан.

Чаз къван шадвал хъанани ваз,
Мубарак варз атайла чаз?
Салат-салам Мегамедаз,
Чан ширин, азиз Рамазан.

Пичи нефсер михьидай нур,
Гунагъар чи къезил авур,
Икъван вуна чун шад авур,
Хуш я чи риклиз, Рамазан.

Женнет-гъилман гъуруь-вели,
Ви ашкъидал жеда дели,
Дуст Мегамед сири Неби,
Ваз дуьаяр гъиз, Рамазан.

Цъусад вацран сир абурар,
Марифатдив дигай базар,
Мусурманрин шад тир сувар,
Мугъман гъар къвализ, Рамазан.

Сив хвей ксар идай икI шад,
Къисметрай чаз къведай суз мад,
Икъван на чун уна абад,
Чан ширин, азиз Рамазан.

Сив хуьн сувар мубарак хуьй,
Мегамедал салават хуьй,
Къуръандин нур чаз къисмет
хуьй,

Дин къуна къевиз, Рамазан.

Аллагъди чаз гайи нямет,
Ислам диндин чехи девлет,
Ийизва ваз чна минет,
Дуьаяр къелиз, Рамазан.

Шад хъана чун вун атайла,
Мад къведа вун йис атайла,
Рази жеда фитре гайла,
Чан ширин, азиз Рамазан.

Залан нефсер къезилардай,
Тервегъари ширинардай,
Къелиз Къуръан, текбирардай,
Рехъ я даим дуьз, Рамазан.

Мичи сура давадин нур,
Шукур Аллагъ, вун чаз ахкур,
Къадридин йиф къисмет авур,
Чаз сабуар гъиз, Рамазан.

Зал алай чан идай яргъа,
Цъусад вацран чехи агъа,
Гунагъриз чи - вакай чара,
Чан ширин, азиз Рамазан.

Гъакъикъатдиз мукъва идай,
Марифатдив агъардай,
Къев рекъер чаз ахъайдай,
Чан ширин, азиз Рамазан.

Фирдавусдин женнетдин багъ,
Гунагъриз чи нур гудай рагъ,
Магъшерда кевсердин булах,
Чан ширин, азиз Рамазан.

Сиве жеда рейгъандин ни,
Умметарин сири Неби,
Ви твар гъана шадвилери,
Гъам юкъуз-йифиз, Рамазан.

Сервер Мегамед-Мустафа,
Чалай агъзур салам-сафа,
Сад Аллагъдиз гъамди-санаъ,
Гъар камуна гъиз, Рамазан.

И члал лагъай Хпеж Къурбан,
Я Ребби, ви рекъиз къурбанд,
Ви дуьайрик намус-виждан,
Чирна михъиз хуьз, Рамазан.

Штул Эфенди

Чими салам я зиди ваз,
Вай керемат акуна аз,
Фирдавус къисмет хуьрай ваз,
Я шейх Рамазан эфенди.

Нурламишна на Дагъустан,
Уьлкведа гъатна вакай ван,
Фирдавусдиз хуьй вун мугъман,
Я шейх Рамазан эфенди.

Вун Аллагъди ийиз хвеша,
Ви муьруьдар - эркек-диши,
Пайгъамбардиз вун я къунши,
Я шейх Рамазан эфенди.

Дин загъирна чи уьмметдиз,
Жеч, иншаллагъ, вун гъич ажиз,
Незирна на муьруьдарриз,
Я шейх Рамазан эфенди.

Гъажи Юсуф я ви устад,
Уьлкведа гъатнава куь ад,
Гъуьндуьр хуьрай дережа мад,
Я шейх Рамазан эфенди.

Эвер гана шейх Юсуфаз,
Ви даирдин къене къугъваз,
Сад тир Аллагъ куьмек хуьй ваз,
Я шейх Рамазан эфенди.

Я шейхул агъмедул гъемди,
Ви незирдик кутур вири,
Ваз къисметрай женнет гъуьруь,
Я шейх Рамазан эфенди.

Аферин хуьй ви камалдиз,
Вун халкъ авур Сад Аллагъдиз,
Йифиз-юкъуз ибадатиз,
Я шейх Рамазан эфенди.

Хпеж Къурбан хъана сефил,
Дуньядихъ галамачиз вил,
Сиратдиллай яхъ на чи гъил,
Я шейх Рамазан эфенди.

Куьмек хуьхъ!

Я иллагъи, я зун музнаб,
Гъамки мухбир гъакъир аз хуьй.
Ви регъимриз авач гъисаб,
Гъамки эгъсан гъафи аз хуьй.

Я Сад Аллагъ, Вун куьмек хуьхъ,
Гъар са муьгътеж факъир касдиз.

Я иллагъи, ви гъиният,
Гъар са гъалда мидам аз хуьй.
Ви регъимрин гъирми гъирфан,
Гъамки игъсан несиб аз хуьй.
Я Сад Аллагъ, Вун куьмек хуьхъ,
Гъар са муьгътеж факъир касдиз.

Я иллагъи, ви куьмексуз,
Пара халкъар гъаркъ хъана хъи,
Шумудни са пачагъар куз,
Сер гардан аз амуькна хъи.
Я Сад Аллагъ, Вун куьмек хуьхъ,
Гъар са муьгътеж факъир касдиз.

Ребби, Худа ви къудратдиз,
Мусахар хупI я сужандиз,
Вири алем са нефсиниз,
Халкъарин вужуд вун я хъи.
Я Сад Аллагъ, Вун куьмек хуьхъ,
Гъар са муьгътеж факъир касдиз.

Ви гъуькметрал ала эбед,
Несиб-мирес, велед-эвлед,
Вири икърар вун я эгъед,
Виридан семед вун я хъи.

Я Сад Аллагъ, Вун куьмек хуьхъ,
Гъар са муьгътеж факъир касдиз.

Шумудни са мубталайрин,
Я Вун медед кай риклерин,
Къве дуньядин сагъ крарин
Сад Первердигар вун я хъи.
Я Сад Аллагъ, Вун куьмек хуьхъ,
Гъар са муьгътеж факъир касдиз.

Чиди аз

Инсанарин икъван пара рикI алай,
Дунья карвансара тир члал чиди
аз.

Чехи крар, ксар зурба руьгъ авай,
Эхир вара-зара жер члал чиди аз.
“Дунья туькьурда” лугъуз
“за пакамаз”

Фелекдивай буржар къада аламаз,
Садлагъана вири крар риклемаз,
Саил тамам сура жер члал чиди аз.
Къуръанар, теспягъар, жузар,
суьнетар,
Дустарини ийиз еке гъуьрметар,
Къизилдин амбарар, зурба

девлетар,
Тек къве йикъан кар тир члал чиди
аз.

Папа гъуьлуьз ийидай затI я
гъуьрмет,
Айиб авач, авай затI я муьгъуьббет,
ГъакI абурин арада ширин суьгъбет...
Папал ихтибар тежер члал чиди аз.
Хпеж Къурбан, вун дуньядиз дуьз
килиг,

Дунья хуьрай кIамай къадар
ви къвачик,
Эхир са къуз къейила, накъвад
виллик,
Тамам уьзуюкъара жер члал чиди
аз.

Нефсиниз

Гъич жедач ваз за лагъай ван,
Зун дар суруз хъайла мугъман,
Вун а юкъуз жеда душман,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Гъикъван хуьй ви завди фитне,
На халкъариз яда тегъне,
Фасикъвиллин авай бине,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Пагъ, вуч я ви гъаясузвал.
Агъади гуй ваз са завал,
Шириндиз нез гъарамдин мал,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Хилаф я вун Шариатдиз,
Гъакъикъатдив туш вун гъич дуьз,
Таклан я ваз салават гъиз,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Таклан я ваз далдам-зурне,
Гъикъван за ваз ида тегъне?
На вун къада гзаф вине,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Дуст я вун иблисдихъ галаз,
Ви винел гъакI нянет алаз,
Аллагъди хуьй вавай яргъаз,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Ширин я ваз гъаясузвал,
Члурзава на эхир зи къвал,
Гъинай гъалтай я вун завал,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Куьз члугъазва бягъс захъ галаз,
Члур крар иер акваз?
Гъарамдивай жеч вун яргъаз,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Чир хъанач ваз диндин къадри,
Жегъеннем ваз жеда ери,
Эдебсуз жеч валай гъейри,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Ширин я ваз табни гъилле,
Гъибетдивди ийиз фитне,
Фагъумдач на эхир-бине,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Ваз чидачни ви мурдарвал,
Вакай авай аз такланвал,
Ягъламишиз гъарамдин мал,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Таклан я ваз тлеат ийиз,
Эхир на зун ида ажиз,
Гъич жедач зун вахъ галаз дуьз,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

АгакъайтIа вавди зи гъил,
Атлудай хъи за ви а къил,
Вун я ацлун тийидай гъуьл,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Вун жемир зал икI гъавалат,
Минет хуьй ваз залай алат,
Ваз клан я жегъеннемдин халат,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Хпеж Къурбан ширичидиз,
Къан тийидай нефсинихъ дуьз,
Хуш я мад ва мад тикрариз,
Вун барбатI хуьй, гъаясуз нефс!

Инсан ва дунья

Ашукъ жемир вун дуньядин
гъавадал,
Зун пашман я, вунни пашман жеда,
дуст.

КIанда лугъуз ихтибармир явадал,
Эхир са къуз къевил душман жеда,
дуст.

Фагъумайла са бендейрин хиялар,
Хуш жедач ваз абурин крар,
амалар.
Паб хендеда, етим хъайла аялар,
Гъарай-звер, еке шел-хвал жеда,
дуст.

Эй фугъара, ви ферз, суннет аквада,
Фасад жемир, жегъеннемда
вун куда,
Жемир умуд, сурун азаб ваз гуда,
Ваз мичи сур лакъандик дар жеда,
дуст.

Ам иблис я акъвазнавай бягъсина,
Къалурзавай рекъер чаз бед
терсина,
Гумукъдач вав а ви девлет, хазина,
Вад юкI кафан эхир къан мал жеда,
дуст.

Кумукъдач вун и дуньядин
экуьник,
Амуькдач пар ви меслятдихъ,
луькьуьнихъ,
Кумукъдач пай тлебиатдин

са куьник,
Акваз гъилиз текъез гъейран жеда,
дуст.

Исрафилдин аваздин ван хъайила,
Кас амачиз эхирзаман хъайила,
Аллагъ къази, эхир дуван хъайила,
Де лагъ, фагъир, види вуч гъал жеда,
дуст?

КIелни хеб хъиз сад масадак
какахъна,
Руьгъдик кичI кваз акъул келледай
квахъна,
Забанаяр цлун гурзар гваз алахъна,
ГъакI багъишдач, гъисаб-суал жеда,
дуст.

Акур бере анин терез-мизанар,
Дердинай ви рикел къведач
хизанар,
Жумла алем къватI хъайила инсанар,
Гъарусатда сурун къавал жеда,
дуст.

Нубат-нубат къведай кар я
алемдал,
Гаф лагъайла алуьк факъир
уламдал,
КIантIа къин къан за ваз пак тир
каламдал,
Валлагъ-биллагъ, за лагъайвал
жеда, дуст.

И дуньядал вахкудач чав
мажал на,
Къинер къада шумуд фасикъ
галаз на.

Эрчи патал Расулиллагъ вич
акъвазна,
Аллагъ къази хъана дуван жеда,
дуст.

Уьмуьр куьтягъ хъана ризкъи
атIайла,
Малакул мавт зайиф чандик
кIайла,
Нефес дар аз чан гъаргъардиз
атайла,
Нефсиникай вичиз душман жеда,
дуст.

Мез лал хъана рахаз жедач
къейила,
Мад ахквадач руьгъ акъатна
фейила,
Дустагъ хътин мичи сура хъайила,
Алай либас лацу кафан жеда, дуст.

Суал ийиз Мункар-Накир атайла,
Хабар къуна “Ребби вуж я?”
лагъайла,
Мез лал хъана, жавабар гуз
тахъайла,
Амуькда вун, гъал перишан жеда,
дуст.

Акъвазайла сурун къилихъ
къецила,
Гъарарат аз амуькдайла гишла,
А члавуз лугъуда: “Бес гъикIа
гила?”

Жув-жувазни хъана душман, жеда,
дуст.

Бейхабар вун Гъарусатдиз атайла,
Гъар патахъай буржлуьр къевез,
кIайла,
Мал авачиз вахкудай затI тахъайла,
Агакъ тийиз дуьзгъун дарман жеда,
дуст.

Шумуд йис я жасад чилик кутуна,
Куьтягъ тежер азабар гуз датIана,
Факъир беден жеда чилел алкIана,
Винел накъвар гзаф залан жеда,
дуст.

Гъамшалугъ дар лакъанда акIайла,
Дамарарни галатна, як кIайла,
КIарабарни ламу чилел алкIайла,
Ви къвал, ери мичи лакъан жеда,
дуст.

Вахт агакъна Исрафилди яда сур,
Жендекарни гъана жагъида гъазур,
Ан члавуз къарагъда, къве падна
сур,
Беден тамам чуплах-гъарьян жеда,
дуст.

Гъарда вичин гъиле къада ктабар,
Гунагърилай къезил хъайла
сувабар,
Терез-мизандалди жеда гъисабар,
Жегъеннемда кана, биргенд жеда,
дуст.

Зун бейниван, зи насигъат на
къуртIа,
Къач нефсини, къий вун а югъ
такуртIа,
Регъим уна, Аллагъди гъил
къачуртIа,
Фирдавусда гъуьруь-гъилман жеда,
дуст.

Хпеж Къурбанан агъугъ вун
чIалахъди.
Мункар-Накир жаваб къачуз
алахъди,
Дар лакъанда дуьзмишда вун
къвалахъди,
АкI хвейи чан чилиз мугъман жеда,
дуст.

Зенд Савкьат хкІанзамач

Хельсинки шегьердин гьукмдарри и йикъара "Вири дуньяда ислягвал" твар алай, СССР-ди Финляндиядиз 1990-йисуз савкьат авур памятник, алай чкадилай алудна, са гьиниз ятлани тухвана. Бязи чешмейрин делиралди, монумент вахтуналди шегьердин художественный музейдиз акъуднава ва гуьгьунлай адан къисмет гьалда.

Къанни цикъвед йисуз виже атай савкьат гила герек амачирди яз гьисабнава. Маса гафаралди лагайтла, вагъшивилиз ухшар гьекатдалди гьукмдарри гила дуньяда ислягвал хун-тахъун чеб патал важиблу месэла туширди тистикъарнава.

Рикел хкин, а девирда Финляндиядин терефди чпин патайни СССР-диз "Дуньядин аялар" твар ганвай памятник ганай. Москвадин Дуствилин паркуна эцигай ам исятдани чкадал алама.

Финнри кьилиз акъуднавай кардик чинебан сирерни чуьнуьх хьанва. Фадлай НАТО-дик экечиз гьазур хьанвай Финляндиядинни Швециядин гьукмдарри "амадагриз" чеб крар кьетлиз жедайбур тирди успатун рикелай ракурзавач. США-дин президент Байдена кьве уьлкве военный блокдик экечлуни гьакьиндай тандиз документдал кьул члугунай ва альянсдик квай амай уьлквейризни вичелай чешне кьачуниз эвер ганай.

Идалай вилик РФ-дин Федерациядин Советдин международный крарин рекъяй комитетдин векил С.Цекова кьейд авурвал, тварар кьунвай кьве уьлкве альянсдик экечлуни Россия патал еке дегишвилер, кьурхулувилер арадал гьидач. РФ-дин Президентдин пресс-секретарь Д.Песковани Финляндия НАТО-дик хьуналди кьурхулувал арадал текъведайди лагъанай,

амма альянс гьукмчивилинди яз гьисабзава.

Украинада ва Европада бязи уьлквейра Советрин девирдин памятникар чукурунин нубатдин леле Донбасс хуьнин махьсадалди махсус серенжем кьиле тухуз эгечайдалай кьулухъ пайда хьана. ИкI, 14-июлдиз Латвиядин гьукмдарри терг авун герек яз гьисабзавай Советрин военный 69 мемориалдикай ибарат сиягъ гьазурна.

Футфачивилин гьерекатрин кьиле акъвазнавай США-дин дуньядин агъавализ клан хьунин иштагъар "амадагрин" вагъшивилери кьизгьинарзава.

"Вири дуньядин ислягвилик" хуькурун акьалтлай такланвиллин лишан, фагъумсузвиллин кам я. Дуствиликайни ислягвиликай садрани, санани, садазни зарар хъайиди туш. Амма Рагъаклидай патаз дуньядин чарх кьулухъ элкьуьриз кланзава. АлакьайтIа.

Куь ихтиярар

Маса гун, кьачун, дегишарун, багъишун

Юзан тийидай эменнидихъ галаз алакьалу вири икьрарар МФЦ-дин пешекарри кьулай шартлара тандиз, ихтибарлудаказ ва жавабдардаказ кьилиз акъудзава. Квалер, чилер маса кьачун ва я гун патал чарар-царар туйкьуьриз кланзавай агъалияр «3и Документар» центрайри гьар юкьуз вишералди кьабулзава. И месэлайрай талукъ тир меслятарни пулсуздаказ кьачудай мумкинвал ава.

1-классдиз физвай аялриз

Гзаф аялар авай, эменни тIимил тир хизанриз гьукматди ийизвай куьмекрикай сад 1-классдиз физвай аялдиз са сеферда 2 агъзур манат пул гун я.

И такьатар кьачун патал агъадихъ кьейднавай документарни гваз жуваз кьулай тир МФЦ-диз фин герек я:

- ✓ дидединнибубадин паспортар;
- ✓ аял хайивилин шагъадатнама;
- ✓ эвленмиш хьанвайвиллин ва я бубавал тести-кьарнавай шагъадатнама;
- ✓ эгер диде-бубади кваллахзаватIа, зегьметдин дафтардин копия ва эхиримжи пуд вацран мажиб кьалурнавай справка;

- ✓ аял 1-классдиз тайинарнава лагъай справка;
 - ✓ хизанда авай ксарин гьакьиндай справка;
 - ✓ банкуни реквизитар.
- Пособие кьачуниз талукъ документар алай йисан 1-июлдилай 1-декабрдалди кьабулзава.

Гзаф аялар авай хизан я лагъай дережа

Гзаф аялар авай хизан тирди тистикъарзавай дережади (статус) госуударстводи ва региондин гьукмдарри тайинарнавай бязи кьезилвилерикай (ЖКУ-дин гьакьийриз талукъ яз), яшайишдин рекъяй куьмек гуниз талукъ серенжемрикай (чилин участок кьачун патал нубатда акъвазуниз талукъ яз) менфят кьачудай мумкинвал гузва.

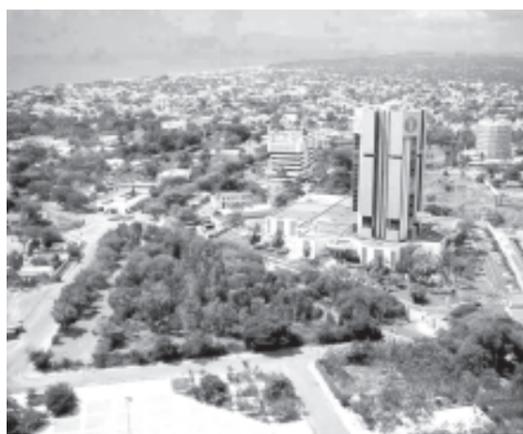
Ам хизанда пуд лагъай аял хъайила, эгер муькуь кьве аялдин яшар 18 йисав агакьнаватIа, кьачуз жеда. И справка, виликамаз МФЦ-диз хабар гана, агъадихъ кьалурнавай документар гваз фена, гъанай кьачуз жеда:

- ✓ хизанда авайбурун паспортар;
 - ✓ аялрин хайивилин шагъадатнама;
 - ✓ эвленмиш хьанвайвиллин шагъадатнама;
 - ✓ хизанда авай вирибурун СНИЛС-ар.
- Кьейдзавайвал, диде-бубадикай садахъ справка кьачун патал вич физвай МФЦ авай чкадин (райондин, шегьердин) прописка хьун герек я.

Къез чидани?

Тогодикай итижлу делилар

- Того Рагъаклидай патан Африкада авай гьеччи ва кесиб уьлкве я. Адан умуми майдан 56785 квадратный метрдикай ибарат я.
- Жуьреба-жуьре девирра алай аямдин Тогодин мулкар Португалиядин, Германиядин, Великобританиядин ва Франциядин гуьзчивилик квай.
- 1960-йисуз Тогодихъ Франциядилай аслу туширвиллин дережа хьана.
- Дуньядин лап члехи базаррикай сад Тогодин меркез тир Ломе шегьерда ава. И базарда маса тагузвай затI авач, гьатта крокодилдин кьурурнавай келлеряни кьачуз жеда.
- Кара ва Сокоде Тогодин члехи шегьерар я.
- Уьлкведа анжах 2 университет кардик ква.
- Тогода 8,5 миллиондилай гзаф инсанар яшамиш жезва.
- Уьлкведа француз члал кьилинди я.
- Тогодин агъалийрикай 29 процент хашпересар я, 20 процент - мусурманар. Амайбуру жуьреба-жуьре динриз ибадатзава.
- Члехиди тушир Тогодин мулкара тахминан 45 миллет яшамиш жезва.
- Тогода гъава зегьемлуди жеда.
- Уьлкведин мулкара булдалди экъечзавай баобабрин емишар инсанри недай-хъвадай затIарик кузтава.
- Тогодин мулкарин 10 процент тамари кьунва.
- Тогода итим хизандин кьил я ва ам баобаб тарцин сериндик кьаткун герек я. Кваллин вири кваллахар

адан папарни ийизва. Квалера, никIера гзаф кваллахар авайвилляй Африкада итирихъ са шумуд паб жезва. Итимар гзаф кагьулбур яз гьисабзава.

- Тогода балугъчивал ва хуьруьн майишатдин маса хилер гзаф машгьур я.
- Тогодин виридалайни къакъан чка Агу (987 м) дагъ я.
- Уьлкве кесибди я, амма тIебиатдин мумкинвилери адаз хийир гузва: агъалийриз чими парталар, квалер чими авун герек жезвач, недай-хъвадай затIар лагайтIа, гьар са чкада йисан кьилляй-кьилиз экъечзава.

Уьлкведа ва дуньяда

Яргьал вегъез кланзава

Украинадин гьалари кьалурзава хьи, США-дин терефди кьалмакьал яргьалди давамарунин алахьунар ийизва. Ихътин фикир РФ-дин Президент Владимир Путин лагъана, хабар гузва "Новости" РИА-ди.

Президентди кьейд авурвал, Россияди вичин милли итижар таъминарда ва амадагвалзавай уьлквейрин пад къада.

Украинадин МИД-дин кьил Д.Кулебади идалай вилик кьейд авурвал, Рагъаклидай патан бязи уьлквейри Украинади рей гун гуьзетзава, гъа члавуз вири месэлаяр гьалай мисал жеда. Адан фикирдалди, Рагъаклидай патан бязи уьлквейрин вилик-кьилик квайбуру гузвай суалри кьалурзава хьи, абуруз гьакьикъатдани Украина магълуб хьана кланзава.

16-августдиз РФ-дин оборонадин министерстводи малумарай делиралди, махсус серенжем кьиле тухунив эгечайдалай инихъ Россиядин Яракьлу Къуватри Украинадин 267 самолет ва 148 вертолет, зенитный ракетайрин 365 комплекс, пилот галачиз лув гудай 1743 аппарат, 4328 танк ва дяведин маса машина, РСЗО-дин 799 машин, артиллериядин ва маса 3307 яракь, военный махсус 4902 автомашин тергна.

Рекьерал аварияр

"Новости" РИА-ди 2022-йисан сад лагъай паюна Россиядин регионра арадал атай автомашинрин авариярикай малуматар раижнава.

Кьейдзавайвал, рекьерал гзаф аварияр жезвай вад региондик Тува, Амурдин область, Карачаево-Черкесия, Алтай, Тюмендин область акатзава.

Чечняда, ЯНАО-да, Томскдин областда, НАО-да, Свердловскдин областда зур йисан мударда виридалайни тIимил аварияр хьанва.

Садазни хъсанвал гьидач

Китайдин МИД-дин кьили кьейднавайвал, 1,4 миллиард кьитавидихъ галаз мидявал авуни садазни хъсанвал гьидач. Адан фикир "ТАСС" чешмеди раижнава.

"Тайвандин месэладин патахъай чпин мажбурнамаяр члуруналди, гьакIни виликамаз сад-садал гьалдарунин кьуьруькар акъудуналди США-ди анжах чпин дережа агъузарда", - лагъана кьитави министрди.

Кьейд ийин, Тайвандин проливда ва Азиатско-Тихоокеанский регионда 2-3-августдиз США-дин Конгрессдин векилрин Палатадин спикер Н.Пелоси Тайбэйдиз фейидалай кьулухъ гьалар кьизгьин хьана.

МРОТ хкажун теклифнава

ЛДПР-дин патай депутатриз Госдумадиз МРОТ-дин кьадар саки кьве сеферда артухар хьувуниз талукъ законопроект теклифдай фикир ава. "Новости" РИА-ди хабар гузвайвал, идан гьакьиндай документ Думадин чешмеда чапнава.

"Зегьметдин гьакьидин агъа кланин кьадар яз 2023-йисан 1-январдилай 30 агъзур манат тайинарин", - кхьенва малуматда.

Теклиф малумарзавай авторри тистикъарзавайвал, ихътин камуни халкьдин кесибвиллин дережа агъузарда. Депутатрин гьисабунралди, зегьметдин гьакьидин агъа кланин кьадар кьве сеферда артухарун патал 1,16 триллион манат клан жеда.

Нетижалуди яз гьисабзава

Коронавирусдиз акси "Спутник V" вакцина Россиядин тарихда маса уьлквейриз виридалайни гзаф ракурдай дарман хьана. Ихътин фикир Россиядин ачух инвестициярин фондунин кьил К.Дмитриева малумарна.

Къарпуз гьикъван неда?

Сагьламвиллиз хийир хьун патал къарпуз тIуьнихъни кьадар ава. Идакай "Sputnik" радиодиз гайи интервьюда алим, пегьризчи А.Хачировади ихтилатна.

Ада кьейд авурвал, гьар юкьуз 2 порциядилай тIимил тушиз емишар, майваяр тIуьни инсандин бедендиз хъсан патахъай таъсирзава. Пешекарди гъавурда турвал, гьар са порция гьутун екевилелай артух хьана кландач. Гъа и кьайдадал къарпузар недай-лани амал авун герек яз гьисабзава. Хачировадин фикирдалди, къарпузар кьадардилай артух тIуьна виже кьведач, вучиз лагайтIа ада бедендик квай минералар "чухьунал" гьун мумкин я.

Алимди алава хьувурвал, къарпуз тIуьнин тайин кьадар авач, амма артух ишлемешун герек авачиз гьисабзава.

М.Мурашкоди малумарна

Россияда коронавирус акатзавайбурун кьадар артух хьанвайвилляй жемиятдин чкайра маскаяр алукуьнин кьайдадал амал авун чарасуз я. "ТАСС" чешмеди хабар гузвайвал, ихътин фикир РФ-дин здравоохраненидин министр М.Мурашкоди малумарна.

Чин гьазурайди - Куругьли ФЕРЗАЛИЕВ

ислен, 22-август

РГВК
07:00 Время новостей Дагестана. Итоги
08:05 «Королева спорта» 0+
08:15 Мультфильм 0+
08:30 Х/ф «Собачье сердце» 0+
11:15 «Человек и право»
12:30 Время новостей Дагестана
12:55 Дагестанское кино. Х/ф «Тайна синих гор»
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Ток-шоу «Говорить разрешается» 12+
16:10 «Служа Родине» 12+
16:30 Время новостей Дагестана
16:55 Д/с «Вкус путешествий» 14 с. 12+
17:30 Х/ф «Россия молодая» 1 с. 6+
18:45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19:30 Время новостей Дагестана

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости.
09.20 «АнтиФейк». (16+).
10.00 «Жить здорово!» (16+).
10.45 «Информационный канал». (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Информационный канал». (16+).
15.00 Новости.
15.15 «Информационный канал». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.20 «Информационный канал». (16+).
21.00 «Время».
21.45 Т/с «Золотая Орда». (16+).
23.45 «Большая игра». (16+).
00.45 «Информационный канал». (16+).
03.00 Новости.
03.05 «Информационный канал». (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Шалбуздаг» (на лезгинском языке)
14:30 Местное время. Вести-Дагестан
21:05 Местное время. Вести-Дагестан
05:00 «Утро России».
09:55 «О самом главном». (12+).
11.00 «Вести».
11.30 «60 минут». (12+).
14.00 «Вести».
14.55 «Кто против?» (12+).
17.00 «Вести».
17.30 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести».
21.20 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
23.55 Т/с «Годунов». (16+).
01.05 Т/с «Морозова». (16+).
02.50 Т/с «Срочно в номер!» (16+).

НТВ

05.00 Т/с «Улицы разбитых фонарей». (16+).
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.25 Т/с «Морские дьяволы». (16+).
10.00 «Сегодня».
10.35 Т/с «Морские дьяволы». (16+).
13.00 «Сегодня».
13.25 «Чрезвычайное происшествие». (16+).
14.00 «Место встречи». (16+).
16.00 «Сегодня».
16.45 «За гранью». (16+).
17.50 «ДНК». (16+).
19.00 «Сегодня».
19.50 Т/с «Ментовские войны». (16+).
23.40 «Сегодня».
00.00 Т/с «Пес». (16+).
02.00 Т/с «Братаны». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+).
06.45 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.45 «Давай разведемся!»
09.45 «Тест на отцовство».
12.00 Д/ф «Понять. Простить?». (16+).
13.00 Д/ф «Порча». (16+).
13.30 Д/ф «Знахарка».
14.00 Д/ф «Верну любимого». (16+).
14.30 Д/ф «Преступления страсти». (16+).
18.45 «Скажи, подруга».
19.00 Мелодрама «Моя любимая свекровь».
23.00 Д/ф «Порча». (16+).
23.35 Д/ф «Знахарка».
00.05 Д/ф «Верну любимого». (16+).
00.35 Д/ф «Понять. Простить?». (16+).
01.30 «Тест на отцовство». (16+).
03.10 «Давай разведемся!» (16+).
04.00 «6 кадров». (16+).
04.25 Д/ф «Преступления страсти». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». (12+).
08.30 «Петровка, 38». (16+).
08.45 Х/ф «Когда-нибудь наступит завтра». (12+).
10.35 Д/ф «Леонид Харитонов. Отвергнутый кумир». (12+).
11.30 «События». (12+).
11.50 Т/с «Практика». (12+).
13.40 «Мой герой». (12+).
14.30 «События». (12+).
14.50 «Город новостей».
15.00 «Петровка, 38». (16+).
15.20 Т/с «48 часов». (16+).
16.55 Д/ф «90-е. Бог прости?» (16+).
17.50 «События». (12+).
18.15 Х/ф «Дедушка». (12+).
20.30 День флага России. Концерт на Поклонной горе.
22.00 «События». (12+).
22.40 Д/с «Обложка». (16+).
23.10 «Знак качества».
00.00 «События». (12+).
00.30 «Петровка, 38». (16+).
00.45 «Прощание». (16+).
01.25 Д/ф «Как отдыхали вожди». (12+).

ЗВЕЗДА

05.25 Т/с «Внимание, говорит Москва!», 3 и 4 с. (16+).
07.00 «Сегодня утром».
09.00 Новости дня. (16+).
09.20 Т/с «Освобождение».
11.20 «Открытый эфир».
13.00 Новости дня. (16+).
13.15 Дневник АрМИ-2022.
13.35 «Не факт!» (12+).
14.00 Военные новости. (16+).
14.10 Д/с «Курская дуга». (16+).
18.00 Новости дня. (16+).
18.15 «Специальный репортаж». (16+).
18.50 Д/ф «Малоизвестные морские бои». (16+).
19.40 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым».
20.30 Новости дня. (16+).
21.00 Дневник АрМИ-2022.
21.15 «Открытый эфир».
22.55 «Между тем». (12+).
23.25 Т/с «Освобождение». (12+).
01.20 Х/ф «Если враг не сдается...» (12+).

саласа, 23-август

РГВК
07:00 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08:00 «Королева спорта» 0+
08:10 Мультфильм 0+
08:30 Время новостей Дагестана
08:50 Х/ф «Два берега»
10:20 «Угол зрения» 12+
10:50 Д/с «Вкус путешествий» 14 с. 12+
11:25 «Ульяна спросит» 0+
12:30 Время новостей Дагестана
12:55 Х/ф «Россия молодая» 1 с. 6+
14:15 «Удивительные горы»
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на табасаранском языке «Мил»
15:30 «Подробности» 12+
16:10 Мультфильм 0+
16:30 Время новостей Дагестана

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости.
09.20 «АнтиФейк». (16+).
10.00 «Жить здорово!» (16+).
10.45 «Информационный канал». (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Информационный канал». (16+).
15.00 Новости.
15.15 «Информационный канал». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.20 «Информационный канал». (16+).
21.00 «Время».
21.45 Т/с «Золотая Орда». (16+).
23.45 «Большая игра». (16+).
00.45 «Информационный канал». (16+).
03.00 Новости.
03.05 «Информационный канал». (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Алшан» (на цахурском языке)
14:30 Местное время. Вести-Дагестан
21:05 Местное время. Вести-Дагестан
05:00 «Утро России».
09:55 «О самом главном». (12+).
11.00 «Вести».
11.30 «60 минут». (12+).
14.00 «Вести».
14.55 «Кто против?» (12+).
17.00 «Вести».
17.30 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести».
21.20 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
23.55 Т/с «Годунов». (16+).
01.05 Т/с «Морозова». (16+).
02.50 Т/с «Срочно в номер!» (16+).

НТВ

04.55 Т/с «Улицы разбитых фонарей». (16+).
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.25 Т/с «Морские дьяволы». (16+).
10.00 «Сегодня».
10.35 Т/с «Морские дьяволы». (16+).
13.00 «Сегодня».
13.25 «Чрезвычайное происшествие». (16+).
14.00 «Место встречи». (16+).
16.00 «Сегодня».
16.45 «За гранью». (16+).
17.50 «ДНК». (16+).
19.00 «Сегодня».
19.50 Т/с «Ментовские войны». (16+).
23.40 «Сегодня».
00.00 Т/с «Пес». (16+).
01.55 Т/с «Братаны». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.55 «Давай разведемся!»
09.55 «Тест на отцовство». (16+).
12.10 Д/ф «Понять. Простить?». (16+).
13.10 Д/ф «Порча». (16+).
13.40 Д/ф «Знахарка». (16+).
14.15 Д/ф «Верну любимого». (16+).
14.50 Д/ф «Преступления страсти». (16+).
19.00 Мелодрама «Моя любимая свекровь 2». (16+).
22.45 Д/ф «Порча». (16+).
23.20 Д/ф «Знахарка». (16+).
23.50 Д/ф «Верну любимого». (16+).
00.25 Д/ф «Понять. Простить?». (16+).
01.20 «Тест на отцовство». (16+).
03.00 «Давай разведемся!» (16+).
03.50 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». (12+).
08.40 «Петровка, 38». (16+).
08.55 Х/ф «Когда-нибудь наступит завтра». (12+).
10.40 Д/ф «Две жизни Майи Булгаковой».
11.30 «События». (12+).
11.50 Т/с «Практика». (12+).
13.40 «Мой герой». (12+).
14.30 «События». (12+).
14.50 «Город новостей».
15.05 «Петровка, 38». (16+).
15.20 Т/с «48 часов». (16+).
16.55 Д/ф «90-е. Безработные звезды». (16+).
17.50 «События». (12+).
18.15 Х/ф «Отель последней надежды». (12+).
22.00 «События». (12+).
22.40 Д/с «Обложка». (16+).
23.10 Д/ф «Жены против любовниц». (16+).
00.00 «События». (12+).
00.30 «Петровка, 38». (16+).
00.45 «Хроники московского быта». (12+).
01.25 «Прощание». (16+).
02.05 Д/ф «90-е. Безработные звезды». (16+).

ЗВЕЗДА

05.20 Т/с «Без правил». (16+).
07.00 «Сегодня утром». (12+).
09.00 Новости дня. (16+).
09.20 Т/с «Освобождение».
11.20 «Открытый эфир».
13.00 Новости дня. (16+).
13.15 Дневник АрМИ-2022.
13.35 «Не факт!» (12+).
14.00 Военные новости. (16+).
14.10 Д/с «Сталинградская битва». (16+).
18.00 Новости дня. (16+).
18.15 «Специальный репортаж». (16+).
18.50 Д/ф «Малоизвестные морские бои». (16+).
19.40 «Улика из прошлого».
20.30 Новости дня. (16+).
21.00 Дневник АрМИ-2022.
21.15 «Открытый эфир».
22.30 «Между тем». (12+).
22.45 Танковый биатлон-2022. Эстафета. Полуфинал.
00.45 Т/с «Освобождение». (12+).
02.15 «Русская рулетка».

арбе, 24-август

РГВК
07:00 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лакском языке «Аьрци ва агьлу»
08:00 «Королева спорта» 0+
08:10 Мультфильм 0+
08:30 Время новостей Дагестана
08:50 Х/ф «Дружок» 0+
10:05 «Годекан» 0+
10:35 Д/с «Вкус путешествий» 15 с. 12+
11:10 Ток-шоу «Общественный интерес» 12+
12:30 Время новостей Дагестана
12:55 Х/ф «Россия молодая» 2 с. 6+
14:10 «Служа Родине» 12+
14:30 Время новостей Дагестана
14:50 Передача на лакском языке «Аьрци ва агьлу»
15:30 «Колдса» 12+
16:30 Время новостей Дагестана

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости.
09.20 «АнтиФейк». (16+).
10.00 «Жить здорово!» (16+).
10.45 «Информационный канал». (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Информационный канал». (16+).
15.00 Новости.
15.15 «Информационный канал». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.20 «Информационный канал». (16+).
21.00 «Время».
21.45 Т/с «Золотая Орда». (16+).
23.45 «Большая игра». (16+).
00.45 «Информационный канал». (16+).
03.00 Новости.
03.05 «Информационный канал». (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Рубас» (на табасаранском языке)
14:30 Местное время. Вести-Дагестан
21:05 Местное время. Вести-Дагестан
05:00 «Утро России».
09:55 «О самом главном». (12+).
11.00 «Вести».
11.30 «60 минут». (12+).
14.00 «Вести».
14.55 «Кто против?» (12+).
17.00 «Вести».
17.30 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести».
21.20 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
23.55 Т/с «Годунов». (16+).
01.05 Т/с «Морозова». (16+).
02.50 Т/с «Срочно в номер!» (16+).

НТВ

04.50 Т/с «Улицы разбитых фонарей». (16+).
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.25 Т/с «Морские дьяволы. Особое задание». (16+).
10.00 «Сегодня».
10.35 Т/с «Морские дьяволы. Особое задание». (16+).
13.00 «Сегодня».
13.25 «Чрезвычайное происшествие». (16+).
14.00 «Место встречи». (16+).
16.00 «Сегодня».
16.45 «За гранью». (16+).
17.50 «ДНК». (16+).
19.00 «Сегодня».
21.40 Т/с «Рикошет». (16+).
23.40 «Сегодня».
00.00 Т/с «Пес». (16+).
01.55 Т/с «Братаны». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.55 «Давай разведемся!»
09.55 «Тест на отцовство». (16+).
12.10 Д/ф «Понять. Простить?». (16+).
13.10 Д/ф «Порча». (16+).
13.40 Д/ф «Знахарка». (16+).
14.15 Д/ф «Верну любимого». (16+).
14.50 Д/ф «Преступления страсти». (16+).
19.00 Мелодрама «Сашка». (16+).
22.45 Д/ф «Порча». (16+).
23.20 Д/ф «Знахарка». (16+).
23.50 Д/ф «Верну любимого». (16+).
00.25 Д/ф «Понять. Простить?». (16+).
01.20 «Тест на отцовство». (16+).
03.00 «Давай разведемся!» (16+).
03.50 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». (12+).
08.30 «Петровка, 38». (16+).
08.50 Х/ф «Когда-нибудь наступит завтра». (12+).
10.40 Д/ф «Галина Польских. Я нашла своего мужчину». (12+).
11.30 «События». (12+).
11.50 Т/с «Практика». (12+).
13.40 «Мой герой». (12+).
14.30 «События». (12+).
14.50 «Город новостей».
15.05 «Петровка, 38». (16+).
15.20 Т/с «48 часов». (16+).
16.55 Д/ф «90-е. Звезды на час». (16+).
17.50 «События». (12+).
18.10 Х/ф «Похищенный».
20.00 «Наш город». Диалог с мэром. Прямой эфир.
22.00 «События». (12+).
22.40 Д/с «Обложка». (16+).
23.10 «Прощание». (16+).
00.00 «События». (12+).
00.30 «Петровка, 38». (16+).
00.45 «Хроники московского быта». (12+).
01.25 «Знак качества». (16+).

ЗВЕЗДА

07.00 «Сегодня утром». (12+).
09.00 Новости дня. (16+).
09.20 Т/с «Освобождение». (12+).
11.40 «Открытый эфир». (16+).
13.00 Новости дня. (16+).
13.15 Дневник АрМИ-2022.
13.35 Т/с «Фронт». (16+).
14.00 Военные новости. (16+).
14.05 Т/с «Фронт». (16+).
18.00 Новости дня. (16+).
18.15 «Специальный репортаж». (16+).
18.50 Д/ф «Морская пехота». (16+).
19.40 Д/с «Секретные материалы». (16+).
20.30 Новости дня. (16+).
21.00 Дневник АрМИ-2022.
21.15 «Открытый эфир».
22.30 «Между тем». (12+).
22.45 Танковый биатлон-2022. Эстафета. Полуфинал.
00.45 Т/с «Освобождение». (12+).

хемис, 25-август

РГВК
07:00, 08:30, 12:30 Время новостей Дагестана
07:20, 14:50 Передача на даргинском языке 12+
08:00 «Королева спорта» 0+
08:10 Мультфильм 0+
08:50 Х/ф «Жила-была девочка» 0+
10:10 «Память поколений»
10:55 Д/с «Вкус путешествий» 16 с. 12+
11:30 «Здоровье» 12+
12:55 Х/ф «Россия молодая» 3 с. 6+
14:10 «Сделано в Дагестане» 0+
14:30 Время новостей Дагестана
15:30 «Городская среда»
16:05 «Прогулки по музею»
16:30 Время новостей Дагестана
16:50 Д/ф «Заповедник ремесел» 0+
17:10 Х/ф «Россия молодая»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости.
09.20 «АнтиФейк». (16+).
10.00 «Жить здорово!» (16+).
10.45 «Информационный канал». (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Информационный канал». (16+).
15.00 Новости.
15.15 «Информационный канал». (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.20 «Информационный канал». (16+).
21.00 «Время».
21.45 Т/с «Золотая Орда». (16+).
23.45 «Большая игра». (16+).
00.45 «Информационный канал». (16+).
03.00 Новости.
03.05 «Информационный канал». (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Шолом» (на татском языке)
14:30 Местное время. Вести-Дагестан
21:05 Местное время. Вести-Дагестан
05:00 «Утро России».
09:55 «О самом главном». (12+).
11.00 «Вести».
11.30 «60 минут». (12+).
14.00 «Вести».
14.55 «Кто против?» (12+).
17.00 «Вести».
17.30 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести».
21.20 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+).
23.55 Т/с «Годунов». (16+).
01.05 Т/с «Морозова». (16+).
02.50 Т/с «Срочно в номер!» (16+).

НТВ

04.50 Т/с «Улицы разбитых фонарей». (16+).
06.30 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.25 Т/с «Морские дьяволы. Особое задание». (16+).
10.00 «Сегодня».
10.35 Т/с «Морские дьяволы. Особое задание». (16+).
13.00 «Сегодня».
13.25 «Чрезвычайное происшествие». (16+).
14.00 «Место встречи». (16+).
16.00 «Сегодня».
16.45 «За гранью». (16+).
17.50 «ДНК». (16+).
19.00 «Сегодня».
21.40 Т/с «Рикошет». (16+).
23.40 «Сегодня».
00.00 Т/с «Пес». (16+).
01.50 Т/с «Братаны». (16+).

ДОМАШНИЙ

06.30 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.55 «Давай разведемся!»
09.55 «Тест на отцовство». (16+).
12.10 Д/ф «Понять. Простить?». (16+).
13.10 Д/ф «Порча». (16+).
13.40 Д/ф «Знахарка». (16+).
14.15 Д/ф «Верну любимого». (16+).
14.50 Д/ф «Преступления страсти». (16+).
19.00 Мелодрама «Жена с того света». (16+).
23.05 Д/ф «Порча». (16+).
23.40 Д/ф «Знахарка». (16+).
00.15 Д/ф «Верну любимого». (16+).
00.45 Д/ф «Понять. Простить?». (16+).
01.40 «Тест на отцовство». (16+).
03.20 «Давай разведемся!» (16+).

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение». (12+).
08.25 «Доктор И». (16+).
08.55 Х/ф «Когда-нибудь наступит завтра». (12+).
10.40 Д/ф «Династия Дунавских. В плену страстей». (12+).
11.30 «События». (12+).
11.50 Т/с «Практика». (12+).
13.40 «Мой герой». (12+).
14.30 «События». (12+).
14.50 «Город новостей».
15.05 «Петровка, 38». (16+).
15.20 Т/с «48 часов». (16+).
16.55 Д/ф «90-е. Квартирный вопрос». (16+).
17.50 «События». (12+).
18.15 Т/с «Хроника гнусных времен». (12+).
22.00 «События». (12+).
22.40 Д/с «Обложка». (16+).
23.10 Д/ф «Актёрские драмы. Криминальный талант». (12+).
00.00 «События». (12+).
00.30 «Петровка, 38». (16+).
00.45 Д/ф «Диагноз для вождя». (16+).

ЗВЕЗДА

05.05 Т/с «Благословите женщину». (16+).
07.00 «Сегодня утром». (12+).
09.00 Новости дня. (16+).
09.25 Т/с «Освобождение». (12+).
11.20 «Открытый эфир». (16+).
13.00 Новости дня. (16+).
13.15 Дневник АрМИ-2022.
13.35 Т/с «Фронт». (16+).
14.00 Военные новости. (16+).
14.05 Т/с «Фронт». (16+).
18.00 Новости дня. (16+).
18.15 «Специальный репортаж». (16+).
18.50 Д/ф «Морская пехота». (16+).
19.40 «Код доступа». (12+).
20.30 Новости дня. (16+).
21.00 Дневник АрМИ-2022.
21.15 «Открытый эфир».
22.55 «Между тем». (12+).
23.25 Т/с «Освобождение». (12+).
01.10 Д/с «Нюрнберг».

жумья, 26-август

РГВК
07:00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07:20,14.50 Передача на аварском языке 12+

ПЕРВЫЙ
05.00 "Доброе утро". (12+).
09.00 Новости.
09.20 "АнтиФейк". (16+).

РОССИЯ 1
09:00 Канал национального вещания «Лалаан» (на рутульском языке
14:30 Местное время. Вести-Дагестан

НТВ
04.50 Т/с "Улицы разбитых фонарей". (16+).
06.30 "Утро. Самое лучшее". (16+).

ДОМАШНИЙ
06.30 "По делам несовершеннолетних". (16+).
08.55 "Давай разведемся!" (16+).

ТВ-ЦЕНТР
06.00 "Настроение". (12+).
08.20 Д/ф "Актерские драмы. Криминальный талант". (12+).

ЗВЕЗДА
05.05 Д/с "Перелом". (16+).
05.35 Х/ф "Карьера Димы Горина". (12+).

киш, 27-август

РГВК
07:00,08.30 Время новостей Дагестана
07:20,14.50 Передача на кумыкском языке 12+

ПЕРВЫЙ
06.00 "Доброе утро". Суббота. (12+).
09.45 "Слово пастыря".
10.00 Новости.

РОССИЯ 1
05.00 "Утро России". Суббота.
08.00 "Вести". Местное время.

НТВ
04.45 Т/с "Дельта. Продолжение". (16+).
08.00 "Сегодня".
08.20 "Восхождение". Шоу С. Хоркиной.

ДОМАШНИЙ
06.30 Т/с "Сваты". (16+).
07.35 Комедия "Вечера на хуторе близ Диканьки". (16+).

ТВ-ЦЕНТР
05.30 Х/ф "Похищенный". (12+).
07.00 "Православная энциклопедия". (6+).

ЗВЕЗДА
05.00 Т/с "Фронт". (16+).
08.00 Новости дня. (16+).

гьяд, 28-август

РГВК
07:00,08.30,19.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

ПЕРВЫЙ
04.35 Х/ф "Собака на сене".
06.00,10.00,12.00 Новости
07.00 "Играй, гармонь любимая!" (12+).

РОССИЯ 1
05.35 Х/ф "Чужие дети". (12+).
07.15 "Устами младенца".
08.00 Местное время. Воскресенье.

НТВ
05.10 Т/с "Дельта. Продолжение". (16+).
06.45 "Центральное телевидение". (16+).

ДОМАШНИЙ
06.30 Т/с "Сваты". (16+).
07.30 Мелодрама "Если ты меня простишь". (16+).

ТВ-ЦЕНТР
06.25 Х/ф "Разные судьбы". (12+).
08.10 Х/ф "Мымра". (12+).

ЗВЕЗДА
05.05 Т/с "Фронт". (16+).
09.00 Новости недели с Ю. Подкопаевым. (16+).

КУЛЬТУРА 22-28-АВГУСТА

ИСЛЕН
10.00,15.00,19.30,23.30 Новости культуры.
06.30 "Пешком..." Москва Соввы Мамонтова.

АРБЕ

10.00,15.00,19.30,23.30 Новости культуры.
06.30 "Пешком..." Москва ар-деко.

ХЕМИС

10.00,15.00,19.30,23.30 Новости культуры.
06.30 "Пешком..." Большие Вяземы.

ЖУМЬЯ

10.00,15.00,19.30,23.30 Новости культуры.
06.30 "Пешком..." Крым серебряный.

КИШ

06.30 "Комитас "На реках вавилонских".
07.00 М/ф: "Трое из Простоквашино".

ГЬЯД

06.30 Д/с "Энциклопедия загадок".
07.00 М/ф: "В некотором царстве..."

РАДИО

ИСЛЕН
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Радиоспектакль
САЛАСА
11.10. Вести «Дагестан»

Программа гъзаурайди - Н.ВЕЛИБЕГОВА

Дин

Аллагъдихъай кичлевал

Гьасамудин СЕФИБЕГОВ,
ДаркIушрин хуьруьн мискIинда
худбаяр кIелзавайди

Шукур хуьрай Аллагъдиз, Ада чаз Ислам дин къисмет авуна, чаз Аллагъдихъай кичле хун вуч ятIа чирна, Ада Вичин лукI-ралай - гунагъар авуна, туба хуьвур инсандилай - гьил къачузва. Гъар са мусурмандиз Аллагъдихъай кичле хун лазим я! Им за сифте жуваз, ахпани вири мусурман стхайризни вахариз ийизвай веси я.

Пайгъамбарди (Аллагъдин салават ва салам хуьй вичиз) и веси гзаф ишлемишдайди тир ва гьакIни вири пайгъамбарри (Аллагъдин патай саламар хуьрай чпиз) им чпин халкъариз авур веси тир!

Аллагъди Къуръанда са шумуд чкадал Вичихъай кичле хун патал лагъанва (4-сура, 131-аят, мана): **“Ва (са) Аллагъдиз талукъ я цавара вуч аватIани ва чилел вуч алатIани. Ва гьакIкъьатда, Чна эмирнава квелай вилик чпиз Ктаб атайбуруз, ва (бурюмишзава)квезни (эй, Мугъаммад пайгъамбардин уьммет). (Бес), Аллагъдихъай кичле хуьхъ (квез)! Ва эгер куьне кафирвал авуртIа, (бес), гьакIкъьатда, Аллагъдиз талукъ я цавара вуч аватIани ва чилел вуч алатIани (вири Адан ихтиярда ава)! Ва Аллагъ - девлетлуди (са куьнихъни муьгътеж туширди), (зурба) тариф алайди я!”**. Мадни Аллагъди Къуръанда лугъузва (26-сура, 106-аят, мана): **“Абурун стха Нугъа абуруз лагъай чIавуз: “Квез кичезвачни (Аллагъдихъай) (ширк авунай квез азаб гуз)!”**

Аллагъдиз мукъвал тир инсанар - абуру Аллагъдихъай гзаф кичле тир инсанар я (яни Аллагъдихъай гзаф кичле хуьналди, инсан Аллагъдиз мукъва жезва). Гъавилляй чун къе Аллагъдихъай кичлевал вуч ятIа, гъадакай рахада. Араб чIалалди Аллагъдихъай кичлевилиз “такъва” лугъуда. Алимри къейдзавайвал, такъва ихътин затIуниз ушар я: вуна жуваз тахъана кIани тир са затIунинни жуван арада цал эцигзава, герек ваз кичезвай затI вал агакI тийидайвал. Виридалайни гзаф Аллагъдин хъилехъай кичле хъана кIанда. Аллагъдиз хъел атуникай гъар са мусурмандиз кичле хун лазим я. Гъавилляй такъвадалди вуна вини Аллагъдин хъилел арада цал эцигзава ва вуна Аллагъдиз вакай хъел татун патал себебар аквазва.

Али асгъабди (адалай Аллагъ рази хуьрай) такъвадикай лагъана: **“Такъва - им Аллагъдихъай кичле хун, Ада ракурнавайдал амал авун, тIимилдал (яни жуваз Аллагъди ганвай шейнал) рази хун ва эхиримжи рекъиз (яни Эхиратдиз) экъелуниз гъазур хун я”**. Аллагъдихъай кичле инсан ам мукъаят инсан я. Ам ихътин касдиз ушар я: са инсан цацар, кул-кусар авай са рекъай физва ва ада а цацар, зиян гудай затIар вичихъ галукъ тавун патал мукъаятвал ийизва, дикъетлудаказ къуд патаз ва квачериз килгизва. Рекъ - им чна и дуньяда кечирмишзавай уьмуьр я, цацар - ибуру чал уьмуьрда гьалтзавай темягъкарвилер (искушения) я. Чаз чизвайвал, им гзаф темягъкарвилер авай дунья я, гьам жегъилар, гьамни яшлурбуру патал, гьам итимар, гьамни дишегълияр патал. Гъардаз вичиз талукъ темягъкарвилер ава, гъардан нефсини инихъ-анихъ ялзавайди я. Гъавилляй Аллагъдихъай кичле тир инсан вичел мукъаят жада, герек дуьз рекъелай санихъни алат тийидайвал. Абу Дардади (адалай Аллагъ рази хуьрай) зурба тир такъвадикай лагъанва: **“Инсандиз кичезва вичин Раббидихъай ва кичезва адаз вичин Раббидиз хъел квез вичикай са тIимил къванни (рукъадин клус къванни), са бязи вахтара а касди гьалал (ихтияр авай) шейни тун мумкин я, вичиз адакай зиян хкатиз кичеле”**. Ахпа Абу Дардади мисал яз “аз-Залзалагъ” сурадин аятар гъана (99-сура, 7-8-аятар, мана): **“Ва ни (та)**

зерре (ва я: лап куьлуь цегв) къван заланвал авай хъсан амал авунатIа, адаз ам (адан суваб Эхиратда) аквада! (7) Ва ни (та) зерре къван заланвал авай пис амал авунатIа, адаз ам (адан жаза Эхиратда) аквада! (8)”.

Аллагъди такъвадикай Къуръанда гзаф аятар гъанва. Аллагъдихъай кичле инсанар гьихътинбур ятIа лугъудайла, Аллагъди Къуръанда къейднава (2-сура, 3-4-аятар, мана): **“Чпи гъайбдихъ (вилерикай чуьнуьх тир, чинебан крахихъ: Эхиратдихъ, Женнетдихъ, малаикрихъ...) инанмишвал ийизвайбуруз ва капI ада ийизвайбуруз (вахтунда, дуьз къайдада килиз акъудзавайбуруз) ва чпиз Чна ганвайдакай (мал- девлетдикай Аллагъдин рекъе) харж ийизвайбуруз, (3) Ва чпи, ваз (авудна) ракурнавайдахъ” (Къуръандихъ) ва валай вилик “(авудна) ракурнавайдахъни” (Таварат, Инжил) инанмишвал ийизвайбуруз, Эхиратдихъни абуру якъиндиз инандирмишвалзава. (4)”**. Мусурман туширбурулай тафаватлу яз, мусурманар Аллагъди чакай (инсанрикай) чуьнуьхнавай (Клевнавай) шейэрихъни агъазвайди я. Чаз женнет, жегъеннем акунвачтIани, чун абурухъ агъазва. Малаикар аквазвачтIани, чун абурухъни агъазва, чун Эхират, сурун азабар авайдан чIалахъ я. Такъвазвай шейэрихъ агъун - им мусурман хъунин шартI я ва а лишан галачиз инсандикай мусурман жадач.

Аллагъдихъай кичезвай ксарикай рахадайла, Къуръанда Аллагъди лугъузва (3-сура, 134-135-аятар, мана): **“Чпи шад гьаларани ва пашман (четин) гьаларани (Аллагъдин рекъе) харжзавай, ва чпин хъел (къуна) акъвазарзавай ва инсанрилай гьил къачузвай. Ва Аллагъдиз - (ахътин) хъсан крар ийизвайбуру кIанда! (134) Ва чпи алчах кар (Чехи гунагъ) авурла, ва я чпи чпиз зулум авурла, Аллагъ рикIел хкана ва чпин гунагъиз астагъфир авурбуру, Аллагъдилай гъейри гунагъар мад ни багъишламишда?! Ва чпи авур (пис) крарал (Клеввализ) акъваз тавурбуру, чпизни чиз-чиз (ам чIурувал тирди ва Раббидиз ажугъ авайди, эгер туба авуртIа, Ада туба къабулдайди) (135)”**.

Такъва куьлег хътин шей я, ада гзаф тIа-пIарар ахъайда. Аллагъди Къуръанда лугъузва (2-сура 282-аят, мана): **“Ва кичле хуьхъ (квез) Аллагъдихъай ва Аллагъди квез чирвилер гуда. Ва Аллагъдиз гъар са шей (хъсандиз) чизва!”**. Чир хуьхъ, Къуръанди къалурзавай дуьз рехъ Аллагъдихъай кичезвайбурун, фикир-фагъумзавайбурун рикIериз ва руьгериз талукъ я. Ахътин дуьшуьшар жезва хъи, мусурман тушир инсанди са шумуд сеферда Къуръан кIелзава, амма ада сакIани дин къабулзавач. ИкI вучиз жезва? Вучиз лагъайтIа, Къуръан вич ачух рикIериз ракурнавай затI я. Эгер инсанди вичин клеви (агал) тир рикIел ам ачухун патал эсиллагъ зегъмет чIугван тийиз хъайитIа, ам гьакI амуькъда. Мумкин я адан куфрдин винел генани куфр хтун. Къуръан чизвай гьикъван кафирар, атеистар ава, гъатта абуруз ам хуралай чир хъунни мумкин я. Ахътинбуру гъатта Къуръан хъсандиз чин тийизвай мусурмандиз Къуръандин гьинал вуч алатIа лугъунни мумкин я. Амма а кафирдиз дин къисмет хъанвач. Ат-такъва - им гъахъдинни батIулвиллин арада авай цIар (сергъят) я. Аллагъди Къуръанда лугъузва (57-сура 28-аят, мана): **“Эй, иман гъанвайбуру! Кичле хуьхъ (квез) Аллагъдихъай ва иман гъаваш Адан расулдихъ (давамара дуьздиз инанмишвализ), (эгер куьне акI авуртIа) Ада квез къве “пай” (къве суваб) гуда Адан регъим тир ва Ада квез нур багъишда вичин куьмеқдалди куьн къекъведай (дуьз рекъевез фидай) ва Ада квез (гунагъар) багъишламишда. Ва Аллагъ гьил къачудайди, регъимлуди я!”**

(КъатIа ама)

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайда хъайитIа, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз кхъихъ.

Спорт

ВикIегъбурун акъажунар

Агъмед МАГЪМУДОВ

13-августдиз Махачкъала шегъердин пляждин мулкарал “Здоровая нация” лишандик кваз Физкультурникдин йикъазни республикадин меркездин 165 йис тамам хъуниз талукъарнавай акъажунар киле фена.

Пакаман сятдин 8-дан зураз гатIунай мярекатдин иштиракчийрин арада республикадин гьукумдин ва жемиятдин векилар, машгъур спортсменар, спортдин ветеранар ва масабур авай.

Фестивалдин сергъятра аваз акъажунар спортдин 9 жуьредай киле фена: волейбол, футбол, сирнавун, чене акъудун, елкенрин спорт, путар хкажун, чкадилай жкадарун, зверун, азаддиз кьуршахар кьун.

Акъажунар ачухуниз талукъарнавай мярекатдал РД-дин спортдин ва физический культураддин министр Саждид Саждидов, Махачкъала шегъердин администрациядин векилар, Олимпиададин кьургъунрин чемпионар ва масабур рахана.

Къейд ийин хъи, акъажунра чпин къуватар алцумайбурун арада чи ватанэгълиярни авай. Мисал яз, путар хкажунай вичин командани галаз фестивалда спортдин мастер, рекордсмен, бине Мискискарин хуьррай тир Эмин Ибрагъимова иштиракна. Абуру кIвенкIевичи чкаярни къуна. Мисал яз, 32

кг заланвал авай путар хкажунай Э.Ибрагъимова барабарди хъанач. Ам хъуткъунарна (рывком) путар хкажунай 1-чкадиз лайихлу хъана. Адан ученик Гъажид Агъмедова путар яргал мензилдиз гадарунай Дагъустанда цийи рекорд эцигна (32 кг-дин пут6 метрни 10 сантиметр мензилдиз гадарна). Э.Ибрагъимован маса ученикди - дуьньядин рекордар эцигнавай Султан Османовани фестивалдин иштиракчийр гъейранарна. Ада 52 кг къвезвай путар сарарив къуна, кIвачин килел акъвазна, юкъ агъузна, къве туплу 200 кг къвезвай штанга хкажна.

Саки 2 сятда давам хъайи акъажунра Э.Ибрагъимова жегъилриз мастер-классни къалурна. Фестивалдин гъалибчийр дипломриз ва багъа пишкешриз лайихлу хъана.

БалкIанраллаз чукурунар

14-августдиз Докъузпара райондин Къалажухрин хуьре, Физкультурникдин йикъаз талукъарна, балкIанраллаз чукурунай акъажунар киле фена.

“Лезги газетдиз” райондин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гайивал, акъажунрин иштиракчийр балкIанраллаз 2 километрдин мензилдиз катна кланзавай.

Санлай къачурла, турнирда зарбдиз катдай 17 балкIанди иштиракна. Нетижата кIвенкIевичи пуд чкани Къалажухрин хуьруьн агъалийрин балкIанри къуна: 1-чка -

Усман Шекиеван, 2-чка - Заур Къарибован ва 3-чка Рамиз Бегбабаеван балкIанри.

Гъалибчийриз кубокар, грамотаяр ва пулдин пишкешар гана.

Куьрелди

Мукъвара Ахъегъ райондин Луткунрин хуьре мини-футболдай машгъур меценат Жигерхан Сулейманован савкъатар патал гъар йисуз тухузвай турнир киле фена.

Акъажунрин нетижата 1-чка - КъакIарин, 2,3,4-чкаяр Луткунрин командайри къуна. Гъалибчийриз грамотаярни пулдин пишкешар гана.

13-14-августдиз Ахъегъа, Физкультурникдин йикъаз талукъарна, мини-футболдай райондин чемпионат киле фена. Тешкилатчийрин арада муниципалитетдин администрациядин спортдин, жегъилрин сиясатдин ва туризмдин рекъай отдел, футболдин “Ахъцах” клубдин президент Мегъамед Алишев ва футболдай кардик квай ДЮСШ авай.

Акъажунра 7 командади иштиракна. Абурун арада Докъузпара райондин командани авай. Нетижата 1-чка “Усугъчай”, 2-чка - “Ветераны”, 3-чка “МЧС” командайри къуна. Гъалибчийриз грамотаярни савкъатар гана.

аваз футболдай акъажунар Мегъарамдхуьрени тешкилнавай. Къуюстанрин ва Гъепецгърин хуьрерин командайрин арада киле феийи матчда 6:4 гьисабдалди Къуюстанрин команда гъалиб хъана.

Мегъарамдхуьруьн райондин Къуюстанрин хуьре воркаут-майдан кардик акатнава. Спортдин цийи майдан милли «Демография» проектдин сергъятра аваз килиз акъудзавай федеральный программадин куьмеқдалди тукIуьрна.

32х10 метрдин къадардин майдан хуьруьн стадиондин мулкарал тукIуьрнава. Райондин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гузвайвал, объектдиз 2,2 миллион манат пул акъатна.

“Лезги газетдиз” диндин пак кхъинар жезва. Гъавилляй ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

Физкультурникдин йикъан сергъятра

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информациядин ва печатдин агентство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪБИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГЪИМОВ
(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪБИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ
66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЪ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ
66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЪИМОВ
66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
66-00-63

КУЛЬТУРАДИН ВА ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
66-00-64

ЯШАЙШИДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА
66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ
66-00-62
КАССА
66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА
ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА
НУМРАДИН РЕДАКТОР
Ш. ГЪАЖИМИРЗОЕВ

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникацийрин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральний къул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистра-
ция авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туькьур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур эл-
къвена вахузвач. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай матери-
алра гъанвай делилрин дуьзвили ва керчек-
вили патлахъай жавабдарвал авторрин чпин
хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - ПП200
Зур йисан - ПП171

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00
Чап ийиз вахкана - 16.00

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6325

Ⓜ - И лишандик квай материалар
гъакъидихъ чапзавайбуру я.

Ⓜ - Икъван яшар хъанвайбуру къелрай
НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Смугъула - диндин межлис

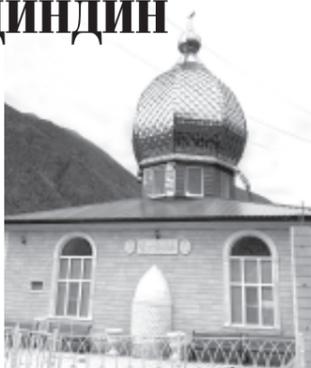
Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

13-августдиз Ахцегъ райондин Смугъулрин хуьре тарихдин метлеб авай вакъиа хъана: XVIII асирдин мискин (адан цла тунвай тарихдин къванцел атланвай къхинрай якъин жезвайвал, дарамат 1735-1736-йисара эцигна, 1782-йисуз туькьур хъувуна) цийикла туькьур хъувурдалай къулухъ ачухна. И кардиз талуькь яз хуьре сифте республикадин дережада аваз диндин межлис кыле фена.

Алимрин межлис, цийи хъувунвай мискин ачухун тебрикуналди, Мугъаммад гъажи Майрамова ачухна. Къуръандин пак аятарни нашидар къелун патал гаф Заур гъажи Салигъоваз гана. Ахпа мярекатдин иштиракчийрин вилик диндин рекъай алимар рахана, диндин месэлайрай суал-жавабдин къайдада кыле тухвай виторинадин гъалибчийриз савкъатар гана. Акъалтзавай несилдин векилриз Ислам диндин, ахлакъдин ва ватанпересвиллин руьгдаллаз тербия гунин кардик пай кутунвай са десте ксарив РД-дин Духовный управленидин патай пишкешар, гъурметдин грамотаяр ва разивилин чарар вахкана.

Диндин межлисдин сергъятра аваз гзаф инсанар рахана. Абурукай бязибуру авур ихтилатар чна агъадихъ гузва.

Мурад ШАФИЕВ, РД-дин милли сиясатдин ва диндин крарин рекъай министрдин заместитель. - Эхиримжи вахтунда гъукуматди диндин, руьгдин месэлайриз еке фикир гузва: теологиядин илимдиз государстводин дережа ганва, Дагъустандин гуманитарный институт ачухнава, чи министерствода чкайрал диндин тешилатрин гыл къадай программа къабулнава, Дагъустанда диндин рекъай чирвилер

гузвай, чпихъ лицензияр авай 5 къилин идара ва 500-дав агакъна медресаяр ачухнава ва ик мад. Мурад руьгдин, эдеб-ахлакъдин, тербиядин рекъай дерин чирвилер авай медени ксар - диндин алимар арадал гун я... - лагъана, ада РД-дин милли сиясатдин ва диндин крарин рекъай министр Энрик Муслимован патай мярекатдин иштиракчийрив саламар агакъарна.

Гъуьсейн гъажи ГЪАЖИЕВ, РД-дин Муфтиятдин векил. - Хуьре мискин эцигун сувабдин кар я, ам гъар йикъан куьтыгъ тежер ката-калтугуникайни четин месэлайрикай хкечна, мусурманрин рикл, руьгь секинарзавай хийир-дуьадин чка я. Мискинда чи уьммет сад ийидай, иман мягъкемардай, диндин чирвилер артухардай мумкинвал ава. Ина чун, гуя Аллагъдин къвале мугъманвиле ава, Адаз икрамиз, ибадат ийиз акъвазнава. Смугъулрин имам Абдулла гъажиди къил кутуналди ва жемят желб авуналди, тарихдин куьгъне мискин туькьур хъувуна, кардик кукхун - им адан патай сувабдин кар хъана. Пара къадар сагърай!

Мярекатдал рахайбурун арада гъакни РД-дин Халкъдин Собранидин депутат Мегъамед Алиханов, Ахцегъ района РД-дин Муфтиятдин векил Узаир гъажи Шамилов, РД-дин муфтийдин заместитель Мегъамедрасул гъажи Саадуев, Дербентда Ярагъ Мегъамедан тварунихъ галай мискиндин имам Шамил гъажи Рагъманов ва масабурни авай.

Куьмекдин гыл

Коммунистрин патай

РФ-дин Коммунистрин партиядин Дагъустандин региондин отделенидин рескомдин сад лагъай секретарь, РД-дин Халкъдин Собранидин депутат Самир Абдулхаликов, Кеферпатан Кавказдин Федеральний округда авай КПРФ-дин ЦК-дин векилри ва РД-дин Халкъдин Собранидин депутаты, гъакл маса коммунистрини Донбассдин аслу тушир республикайриз ва миллетбазрикай азаднавай хуьрерин, шегъерин агъалийриз куьмекдин гыл яргъи авуна. Ик, Россиядин коммунистрин патай недай-хъвадай шейэр авай автомашинар Донецкдин ва Луганскдин республикайрив виш

лагъай сеферда агакъдайвал авуна.

Дагъустандин региондин отделениди винидихъ твар къунвай чкайриз рекъе тун патал 23 тонндив агакъна суьрсет гъазурнава. Адак дуьгъ, макаронар, гъур, ширинлухар, хъвадай яд, шекер, ширеяр акатзава.

КПРФ-дин Дагъустандин отделениди республикадин недай-хъвадай шейэр гъазурзавай карханайрин кылевайбуруз, РД-дин Халкъдин Собранидин депутаты ва сиясатдин маса партиядин векилриз 100 лагъай сеферда рекъе твазвай конвой гъазуруник чпин пай кутунай сагърай лагъана.

Р.З.Эфендиева

Москвада 83 йисан яшда аваз лезгийрин машгур писатель Зияудин Эфендиеван руш Рена Эфендиева рагъметдиз фена.

Р.З.Эфендиева 1938-йисан 28-октябрдиз Махачкъалада дидедиз хъана. Адан аял вахтар бубадин хайи хуьре - Цмурдал акъатна.

Рена Эфендиева Дагъустандин музыкадин культурадин бине

кутур Готфрид Гъасанован сухтайрикай тир. ДАССР-дин халкъдин артистка, ДАССР-дин лайихлу артистка Р.Эфендиева Москвада яшамиз жезвай ва Шниткедин тварунихъ галай музыкадин колледжда тарсар гузвай.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди Р.З.Эфендиевадин хизанриз, вири муькьвакхийлириз башсагълугъвал гузва.

Къаравилияр

Нурудин НАСРУЛЛАЕВ

* * *

Коронавирусдин вахтар тир, зенг авуна аманевидиз:

- Вуч гъалар я, гьикл я?
- Валлагъ, артух къулай туш, са улакь хъанайтла, духтурдин патав физ къанзавай. Гена вуна вучзава, вун вуч гъал я?
- Зу-ун?! Зун, яда, вилегъ я, ава гъа ваз чидайвал, гъамиша юргъа балкъан хъиз!
- Яъ! Яда, сагърай-е! Зун ина

улакь авач лугъуз, акл ятла ваз пурар ягъайтла жезвайди я ман!
- хуьурезва вич.

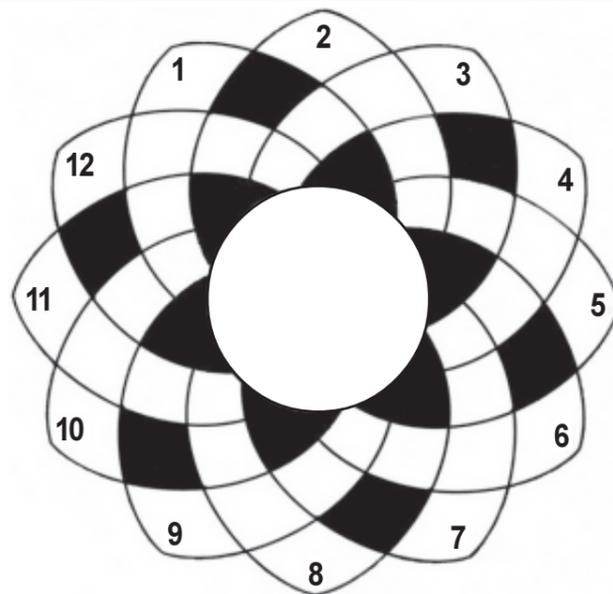
* * *

Сад фенва цийи машин къачуз. Килигна-килигна, рак ахъайна, къенепатазни вил яна, лугъуза:

- Идахъ галай лаш гынава?!
- Лаш вучтинди я?! - мягътел хъана маса гузвай кас.
- Гьикл вучтинди я?! Бес лаш гвачиз за а рекел - асфалтдал ацукънавай калер рекъелей гьикл къарагъарда?!

Кроссворд

Туькьурайди - Магъад МЕГЪДИЕВ

1. Чухвай чкадал жедай гел. 2. Гъаркъуьдаказ хранвай еб. 3. Къвалин ва я маса дараматдин вилик квай чка. 4. Египетдин меркез. 5. Мауглидин дуст сев. 6. Дишегълиди кылел алуькдай зат. 7. Художественный эсер. 8. Лифрез ушар къуш. 9. Мальдивский Республикадин меркез. 10. Улакьдин "къвач". 11. Пинийрин сувар. 12. Ният.

"ЛГ"-дин 32-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЪЗ ЦАРАРА: Чижерхъанвал. Терекма. Цапан. Рипе. Кеман. Ниси.
ТИК ЦАРАРА: Хъире. "Лада". Тан. Есир. Целегъун. Афгъанви. Есенин. Кицл.

"Дагагропромпроект" институтдин коллективди, фадлай санал къвалах авур къилин пешекар
Маил Юсуфович ЗАКИЕВ
рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз, адан хизандиз, вири муькьвакхийлириз башсагълугъвал гузва.

Стал Сулейманан тварунихъ галай Лезги театрдин рукководстводи ва коллективди играми диде
ГЪАЛИМАТ
рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз, Аливердиева Эслидиз, адан хизандиз ва вири муькьвакхийлириз башсагълугъвал гузва.